

MONIPAIKKAINEN NUORUUS

**TOINEN SUKUPOLVI, TRANSNATIONAALISUUS JA
IDENTITEETIT**

Lotta Haikkola

Väitöskirja

Esitetään Helsingin yliopiston Valtiotieteellisen tiedekunnan suostumuksella
julkisesti tarkastettavaksi Helsingin yliopiston Pienessä juhlasalissa
(Fabianinkatu 33, 4. krs), perjantaina 28. syyskuuta kello 12.

Helsingin yliopisto
Sosiaalitieteiden laitos
2012

Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja 2012:15
Sosiologia

© Lotta Haikkola

Kansi: Jere Kasanen

Painettua julkaisua myy ja välittää:
Unigrafian kirjamyynti
<http://kirjakauppa.unigrafia.fi/>
books@unigrafia.fi
PL 4 (Vuorikatu 3 A) 00014 Helsingin yliopisto

ISSN-L 1798-9124
ISSN 1798-9051 (verkkojulkaisu)
ISSN 1798-9124 (painettu)
ISBN 978-952-10-7657-2 (nid.)
ISBN 978-952-10-7658-9-6 (PDF)

Unigrafia, Helsinki 2012

Sisällys

Kiitokset	5
Tiivistelmä	7
Abstract	9
Luettelo alkuperäisartikkeista	11
1 Johdanto	13
2 Identiteettineuvottelujen konteksti	21
2.1 Etninen hierarkia, maahanmuuttajan kategoria ja paikallinen monimuotoisuus	21
2.2 Transnationaalinen konteksti	23
2.3 Käsitteistä: maahanmuuttajat, ”maahanmuuttajat” ja toinen sukupolvi	25
3 Transnationaalisuus näkökulmana siirtolaisuuteen	27
3.1 Siirtolaisten transnationaalisuuden tutkimuksen kenttä	27
3.2 Transnationaalisuus ja toinen sukupolvi	30
3.3 Verkostanalyttinen näkökulma transnationaalisuuteen	32
3.4 Matkustaminen, läsnäolo ja kohtaamiset	34
4 Identiteetit transnationaalisessa kontekstissa	39
4.1 Toisen sukupolven identiteetit	39
4.2 Identiteetit rajankäynnin tuloksena	41
4.3 Identiteetit ja transnationaalisuus	45
5 Tutkimusasetelma	49
5.1 Aineistonkeruun prosessi	49
5.2 Aineisto: verkostot ja haastattelut	52
5.2.1 Tutkittavat ja heidän taustansa	52
5.2.2 Haastattelujen toteuttaminen, aineistojen kuvaus ja tutkijan asema	54
5.2.3 Haastattelu aineistonkeruumenetelmänä	56
5.2.4 Aineistojen luonne ja rajoitteet	59
5.3 Metodologia ja analyysin eteneminen	60
6 Tutkimuksen tulokset	65
6.1 Sidosten uusintaminen ja osallisuus perheverkostoissa	65
6.2 Verkostojen identiteetit, vertailut ja kosmopoliittisuus	71
6.3 Kamppailu symbolisista rajoista ja transnationaalisuus resurssina	74
7 Johtopäätökset	79
7.1 Transnationaalisuus toisen sukupolven kasvun kontekstina	79
7.2 Vierailujen merkitys identiteetille	82
7.3 Transnationaalisesti rakentuva etnisyyden ja suomalaisuuden rajat	84
7.4 Lopuksi	87
8 Kirjallisuus	89
9 Liitteet	101

Kiitokset

Olen saanut väitöstyöhöni tukea monelta taholta. Ohjaajani Harriet Strandell tarjosi alun perin mahdollisuuden väitöskirjan tekemiseen lapsuutta ja tilaa tutkivassa projektissaan. Harrietia kiitän johdatuksesta tilallisuuden tutkimukseen, kiinnostavien ajatusten jakamisesta ja tekstieni huolellisesta ja rakentavasta kommentoinnista. Kiitos myös siitä, että pääsin jo varhain osaksi erilaisia verkostoja ja työryhmiä ja sain nähdä tutkimustyön monet (ja parhaat) puolet. Työni toista ohjaajaa Laura Huttusta kiitän kommenteista, jotka auttoivat kaivamaan esiin sen punaisen langan. Kiitän Lauraa myös uskosta työhöni. Laura piti ensimmäisiä näkemyksiäni nuorten transnationaalisuudesta kiinnostavina ja kannusti eteenpäin. Hän myös muistutti epävarmoina hetkinä, että maahanmuuton tutkimuksen ei aina tarvitse käsitellä ”kotoutumisen” ongelmaa.

Esitarkastajiani Suvi Keskistä ja Maarit Fordea kiitän käsikirjoituksen huolellisesta kommentoinnista. Kriittiset ja samalla kannustavat lausunnot antoivat voimaa paneutua työhön uudestaan hetkellä, jona ylimäärisiä voimia todella tarvittiin. Anssi Peräkylää kiitän kustoksena toimimisesta.

Olin onnekas, kun päädyin sosiaalitieteiden laitoksen jatkokoulutusseminaareista juuri torstaiseminaariin. Seminaaria ovat eri aikoina vetäneet Anssi Peräkylä, Tuula Gordon, Turo-Kimmo Lehtonen ja Jukka Gronow. Torstaiseminaarista kehittyi Anssin ja Tuulan johdolla akateemisesti pätevä, mutta samalla viihdyttävä keskustelufoorumi. Kiitän vetäjiä kunnioittavan ja kannustavan ilmapiirin luomisesta. Toivon torstaiseminaarin hyvän hengen ja terapeuttien käytäntöjen, kuten Turo-Kimmon lanseeraaman AA-kierroksen, jatkuvan myös tuleville jatko-opiskelijasukupolville. Osa kiitoksista kuuluu tietenkin älykkäille ja hauskoille jatko-opiskelijakollegoilleni. Lotta Hautamäki, Veronika Honkasalo, Mikko Kahri, Timo Kaukoma, Kaisu Koskela, Tiina-Maria Levamo, Riikka Lämsä, Anni Ojajärvi, Mika Simonen, Melisa Stevanovic, Pirjo Turtiainen ja Suvi Ylönen, kiitos kommenteista, tuesta ja hauskoista hetkistä. Mikalle, Timolle ja Mikolle kiitos myös jälkipuolusta työhuoneella. Projektimme jäsentä Kim Kullmania kiitän pienistä, mutta lopulta tärkeiksi osoittautuneista johdatuksista liikkuvuuden ja teknologioiden tutkimukseen. Harrietia ja Kimiä kiitän myös yhteistyöstä monipolisessa kirjaprojektissamme.

Helsingin yliopiston sosiologian ja myöhemmin sosiaalitieteiden laitosta kiitän työtilojen tarjoamisesta ja innostavasta työympäristöstä. Torstaiseminaarin lisäksi työn toinen kiinnekohta on ollut ensin Mariankadun ja sitten Snellmaninkadun työyhteisö. Kiitos kaikille hyvästä tunnelmasta ja kevät-, kesä-, joul- ja syysjuhlista. Pyydän anteeksi lukuisia ja joskus kovaäänisiä käytäväpalavereja. Työn ovat rahoituksellaan mahdollistaneet Suomen Akatemian, Emil Aaltosen säätiö, Ella ja Georg Ehrnroothin säätiö, Oskar Öflundin säätiö ja Helsingin kaupunki.

Uraani tutkijana on vaikuttanut myös kaksi laaja-alaista ja äärimmäisen tehokasta ihmistä, joilta olen oppinut tutkimuksen teon lisäksi akateemisen maailman muita kiemuroita. Liisa Horellille kiitos johduksesta tutkimustyön omittamiseen maailmaan ja reippaasta otteesta. Tuomas Martikainen jallosti epämääräiset ajatukseni toisesta sukupolvesta kirjaprojektiksi ja pyysi mukaan toimittamaan kirjaa. Tuomas opetti miten projekti aloitetaan ja ennen kaikkea saatetaan päätökseen.

Lena Närettä kiitän väitöstyön viime metreillä alkaneesta yhteistyöstä ja lisäksi Lenaa ja Kaisu Koskelaa kommentteista ja ymmärryksestä maahanmuuton tutkimusta kohtaan.

Suuri kiitos kuuluu myös muille kollegoilleni laitoksella. Anu Kataista kiitän lounasseurasta, tekstieni kommentoinnista ja erinomaisesta huumorintajuista. Elina Pekkarista kiitän tiukasta teoreettisuudesta ja hulvattomasta seurasta. Anna Alankoa kiitän nyt jo pitkästä ja ihanasta ystävydestä, joka ylittää työn ja vapaa-ajan rajat.

Anna Leppo istui viereisessä työhuoneessa lähes koko väitöstyöni keston ajan. Annaa kiitän sekä akateemisten että henkilökohtaisten huolien jakamisesta ja vastauksista välillä elämää suuremmilta tuntuviin kysymyksiin. En tiedä mitä työstä olisi tullut ilman sinua.

Kiitän Listaa työpäivien pirstämisestä. Päivi Karhio-Szilvayta kiitän ystävyden lisäksi listakeskustelun ylläpidosta hiljaisina hetkinä. On aina kiinnostavaa tietää mitä esimerkiksi Kazakstaniin kuuluu. Tapiolan tyttöjä ja poikia kiitän ystävydestä ja siitä, että heidän kauttaan elämässäni on ollut väitöskirjan ohella niin paljon muutakin mielenkiintoista ja hauskaa.

Appivanhempiani Terhi Kulonpaloa ja edesmennyttä Jukka Kulonpaloa kiitän tuesta ja kannustuksesta. Vanhempiani Merja Fincke-Haikkolaa ja Kari Haikkolaa kiitän varauksettomasta tuesta väitöstyölleni ja vapaudesta valita oma polkuni elämässä. Kiitän heitä myös kaikesta käytännön avusta, jota minä ja myöhemmin oma perheeni on vuosien varrella saanut. Suurin osa kirjasta on kirjoitettu keskiviikkoiltapäivien aikana, jolloin äitini on huolehtinut Alisan hakemisesta tarhasta. Äidilleni kuuluu myös kiitos yhteenvedon ja neljännen artikkelin oikoluvusta.

Puolisoani Jussia kiitän elämäni jakamisesta. Kiitos, että kaikki on ollut niin vaivatonta ja onnellista. Ihania tyttäriämme Alisaa ja Alvaa kiitän siitä, että he ovat olemassa.

Työn omistan edesmenneelle sisarelleni Kukalle.

Vallilassa, Helsingin kattojen yllä, 15.6.2012.

Lotta Haikkola

Tiivistelmä

Tutkimus tarkastelee helsinkiläisten, maahanmuuton toiseen sukupolveen kuuluvien nuorten transnationaalisuutta ja identiteettityötä perheen ja lähi-suvun muodostaman transnationaalisen verkoston ja etnisyyden mukaan erottelvan ja hierarkisoivan suomalaisen yhteiskunnan kontekstissa. Transnationaalisuus, eli maahanmuuttajien erilaiset siteet lähtömaihinsa ja kolmansiin maihin, on muodostunut keskeiseksi lähestymistavaksi nykyisessä muuttoliikkeiden tutkimuksessa. Tässä tutkimuksessa pohditaan transnationaalisuuden merkitystä vastaanottavassa maassa kasvaneelle toiselle sukupolvelle, jolle transnationaalisuus ei tarkoita vanhojen sosiaalisten siteiden ylläpitoa maastamuuton jälkeen, vaan uusien siteiden luomista. Tutkimuksessa kysytään miten siteitä uusinnetaan ja mikä transnationaalisen kontekstin merkitys identiteettineuvotteluille on.

Tutkimus nojautuu kolmeen teoreettis-metodologiseen näkökulmaan. Transnationaalisuutta tarkastellaan verkostoanalyttisestä (Mayer 1962, Olwig 2007) ja liikkuvuuden sosiologian näkökulmista (Sheller & Urry 2006). Työn ote on myös lapsuuden tutkimuksellinen (James ym. 1998, Lee 2001). Se tarkastelee lasten ja nuorten omia tulkintoja transnationaalisuudesta ja heidän toimijuuttaan. Identiteettejä tutkitaan interaktionaalisesta, ryhmärajojen muodostumista tarkastelevasta näkökulmasta (Jenkins 2008, Wimmer 2009).

Tutkimuksen kohderyhmä on Helsingin maahanmuuttajavaltaisilla asuinalueilla asuvat, laajasti määriteltyn toiseen sukupolveen kuuluvat eritaustaiset nuoret. Tutkimuksen aineistona on 29:n 12–16 -vuotiaan nuoren haastattelut. Aineisto on kaksiosainen. Siihen kuuluvat tiedot tutkittavien henkilökohtaisista verkostoista ja teemahaastattelu. Teemahaastattelu käsittelee perhettä, arkielämää, tulevaisuudensuunnitelmia, kokemuksia transnationaalisesta perheverkostosta ja transnationaalisuudesta, kuten vierailuista lähtömaihin, sekä etnistä identiteettiä ja suhdetta suomalaisuuteen.

Tutkimus tarkastelee ensin verkostoaineiston avulla transnationaalisten siteiden uusintamista. Työ osoittaa, että toinen sukupolvi ei suoraan peri vanhempiansa transnationaalisia sidoksia. Siteet on rakennettava uudestaan nuorten omista lähtökohdista. Erityisesti vierailut ja niiden mahdollistama ihmisten ja paikkojen kasvokkainen kohtaaminen ovat keino uusintaa sosiaalisia suhteita, kokea kuuluvuutta transnationaaliseen perheverkostoon ja luoda oma side lähtömaahan. Toisaalta transnationaalisuus voi toisessa sukupolvessa saada uusia muotoja, esimerkiksi verkostojen maantieteellinen painopiste voi siirtyä lähtömaista kolmansiin maihin, joissa asuu sukulaisia tai tuttavvia. Ylirajaisuus säilyy, mutta muuttaa muotoaan.

Toisaalta tutkimus osoittaa, että pelkkien aktiivisten siteiden ja nuorten aktiivisuuden, kuten rahalähteysten tai vierailujen, tarkastelu ja yleisyyden mittaaminen (esim. Kasinitz ym. 2008) ei tavoita transnationaalisuuden

merkitystä toiselle sukupolvelle. Käytäntöjen yleisyyden selvittämisen sijaan toisen sukupolven nuorten transnationaalisuutta on lähestyttävä *kontekstuaalisesti*. Transnationaalisuus luo monipaikkaisen elämänkontekstin, joka strukturoi toisen sukupolven nuorten elämänpolkuja ja identiteettejä. Nuoret ovat osa monimutkaisia, moniin maihin levittäytyviä ja joskus ristiriitaisia sosiaalisia kenttiä. Transnationaalinen konteksti on merkittävä nuorten kasvulle ja identiteeteille nuorten omasta osallistumisesta riippumatta. Toisaalta tämän tutkimuksen nuorten omasta perspektiivistä lähtevä näkökulma näyttää, että osallistumattomuus voi kiinnostuksen puutteen tai etenevän integraation sijasta johtua siitä, että nuori on jäänyt hajaantuneen perheverkoston ulkopuolelle eikä koe kuuluvansa siihen. Siteiden uusintaminen ei onnistu. Ulkopuolisuus voi puolestaan aiheuttaa pahoinvointia ja nuori jää osattomaksi perheen mahdollisesta tuesta.

Toisaalta tutkimus tarkastelee nuorten paikallisia identiteettineuvotteluja perheiden siirtolaisuuden luoman transnationaalisen kontekstin, suomalaisen etnisen hierarkian ja ”maahanmuuttajan” kategorian ja paikallisen monietnisyyden risteyksessä. Paikallisissa kamppailuissa haastatellut nuoret korostivat vaihtoehtoisesti etnisyytään tai *ulkomaalaisuuttaan*. Samalla he erottautuivat suomalaisuudesta, joka puolestaan näyttäytyy sekä suljettuna ja suojeltuna että vältettävänä identiteettinä. Kamppailujen näkökulmasta kollektiivista ulkomaalaisuutta ei pidä nähdä ulkopuolisen identiteettinä. Pikemminkin se on positiivisesti määritelty vastaus suomalaisen yhteiskunnan eriarvoistaviin etnisiin rajoihin ja heijastaa rakenteita, joissa se syntyy. Ulkomaalaisuus on sinällään osa uutta suomalaista etnistä maisemaa. Kun nämä samat kamppailut asetetaan transnationaaliseen kontekstiin, identiteetikamppailut tapahtuvat yhtä aikaa monissa paikallisissa ja transnationaalisissa rakenteissa. Ne kaikki asettavat etniselle identiteetille erilaisia ja jopa ristiriitaisia ehtoja. Ne saavat nuoren näkemään itsensä joko vähemmistönä Suomessa, kokemaan kuuluvuutta sekä Suomeen että vanhempien lähtömaahan tai korostamaan verkostoihin ja niihin liittyvään liikkuvuuden mahdollisuuteen liittyvää identiteettiä. Transnationaalisuus asettaa identiteettityön ja pohdinnat kuulumisesta kansallisvaltiota paljon laajempaan kontekstiin ja antaa tilaa ja resursseja kamppailussa asuinmaan luokittelujärjestelmien kanssa.

Toisen sukupolven nuorten uudet etniset identiteetit nähdään usein luovasti valtarakenteet ylittävinä. Tämä tutkimus osoittaa, että ne eivät kuitenkaan ole vapaita paikallisista rakenteista, luokittelujärjestelmistä, sosiaalisista rajanvedoista eivätkä historiallisista tavoista määritellä meitä ja muita. Nuorten luomat identiteetit vastaavat nuorten transnationaaleihin ja monikulttuurisiin elämänpireihin, mutta eivät kuitenkaan automaattisesti vapauta maahanmuuttajataustaisia nuoria asuinmaansa hierarkkisista rakenteista ja valtauta heitä. Ne syntyvät suhteessa valtarakenteisiin ja niiden ehdoilla. Identiteettineuvotteluista syntyy areena, jolla kamppaillaan yhteiskunnallisesta asemasta ja hierarkiasta.

Abstract

The study examines second generation young people's transnationalism and identity negotiations in the intersection of the transnational family networks, Finnish ethnic hierarchies and the constructed category of "immigrant". The study focuses on young people with diverse backgrounds in the multi-ethnic local contexts in Helsinki

Transnationalism, which refers to immigrants' various ties to their places of origin, has become a key perspective in the study of migration. This study examines transnational ties from the perspective of second generation young people who grew up in the receiving country. For them, transnational relations are not about maintaining existing ties, but about forging new connections. The study asks how ties are built up and how the transnational context affects local identity negotiations.

Theoretically and methodologically the study builds on three approaches. Network analysis and mobilities-perspective (Mayer 1962, Olwig 2007, Sheller & Urry 2006) are used to examine transnationalism. The study also builds on childhood studies (James et al. 1998, Lee 2001) by examining children's and young people's actions and perspectives. Identities are examined from an interactional boundary-making paradigm (Jenkins 2008, Wimmer 2009).

The data consists of interviews with 29 young people aged 12 to 16. The twofold data comprises of personal networks and a thematic interview. The interviews dealt with issues such as family, everyday life, future plans, experiences of the transnational family networks and transnationalism, such as return visits to parents' places of origin, ethnic identity and one's relation to Finnishness.

First, the study examines the reproduction of the transnational relations. It shows that second generation does not straightforwardly reproduce their parents' transnational ties, but have to build them from their own starting points. Return visits, in particular, are a means to negotiate transnationalism: reproduce social relations, feel belonging in the family and create a bond with the place of origin. In the second generation transnational relations also change: the networks can shift geographically from the place of origin towards other destination countries where family or friends are based.

On the other hand, the study shows how measuring second generations transnational activities (e.g. Kasinitz et al. 2008) does not capture the full meaning of transnationalism. Instead, the study proposes a *contextual* approach to second generation transnationalism. Transnationalism creates a multi-sited context, which structures second generation young people's identities and life chances, regardless of their own participation. This context can be ambiguous and provide conflicting frames and ideas. Non-participation, on the other hand, does not result from integration processes or presumed loss of interest in the country of origin. Instead, it can result from not being

able to build connections to the family network and other places. Furthermore, this can lead to feelings of marginalization and loss of support from the dispersed family.

Secondly, the study examines identities within the context of the transnational family network, ethnic hierarchies, the constructed category of “immigrant” and local multi-ethnicity. In the local struggles young people either emphasize their ethnicity or create a collective identity of “foreigner” by distancing from Finnishness. “Foreignness” is not marginalized identity, but rather a positive response to the categorizing power of the Finnish society. In the transnational context these struggles become more complicated. Young people either emphasize their ethnic minority identity in Finland, feel belonging both in Finland and the country of origin or create an identity connected to their transnational family network and the possibility to international travel inherent in the geographically dispersed family network. Transnational ties also provide both symbolic and discursive as well as concrete resources to combat the categorizing and marginalizing tendencies in Finland.

Second generation new, hybrid ethnic identities are mostly considered empowering and combatting the local or national power structures as such. This study shows that they do reflect the more and more multicultural and diverse local world and their transnational context. However, they are created in response to the local hierarchies and ways of defining “us” and “them”. As such, they do not straightforwardly empower young people and challenge existing ethnic hierarchies. Identities emerge in an ongoing struggle for recognition and respect.

Luettelo alkuperäisartikkeleista

- I Haikkola, Lotta (2011) Making Connections – Second Generation Children and the Transnational Field of Relations. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 37, 8, 1201–1217.
- II Haikkola, Lotta (2012) Monta paikkaa – Maahanmuuttajataustaiset nuoret, vierailut kotimaahan ja kosmopoliittisuus. Teoksessa Strandell, Harriet, Haikkola, Lotta ja Kullman, Kim (toim.) *Lapsuuden muuttuvat tilat*. Tampere: Vastapaino, 207–233.
- III Haikkola, Lotta (2011) Transnational and local negotiations of identity. Experiences from second generation young people in Finland. *Nordic Journal of Migration Research* 1, 3, 156–165.
- IV Haikkola, Lotta (2010) Etnisyys, suomalaisuus ja ulkomaalaisuus toisen sukupolven luokitteluissa. Teoksessa Martikainen, Tuomas ja Haikkola, Lotta (toim.) *Maahanmuutto ja sukupolvet*. Helsinki: SKS, 219–238.

1 Johdanto

Image-lehden syyskuun numero vuodelta 2008 kertoo jalkapalloilija Perparim Hetemaj'n vierailusta Kosovoon. Hetemaj'n perhe pakeni vuonna 1992 silloisesta Serbian, Montenegron ja Kosovon muodostamasta Jugoslaviasta Suomeen. Paon syy oli ilmassa leijunut sisällissota, joka lopulta vaati yli 10 000 uhria. Arviolta miljoona Kosovon albaania ja 280 000 serbiä pakeni maasta sodan aikana. Suomessa Hetemaj'sta tuli menestyvä jalkapalloilija. Artikkelin seuraa Hetemaj'ta Kosovoon, jossa hän pelaa maajoukkue ja tähtijoukkue, jonka jäsenet ovat syntyneet Kosovossa ja pelaavat ammattilaisina Euroopassa. Samalla artikkeli kuvaa kuinka Hetemaj viettää aikaansa Kosovossa. Hän palaa vanhempiensa kanssa kotikyläänsä ja kiertää sen väkivaltaista maisemaa: laskee kukkia Kosovon itsenäisyyttä ajaneen sissijärjestö UÇK:n johtajan haudalle ja vierailee ammutun enonsa haudalla. Samalla Hetemaj puuhailee kaikkea, mitä ihmiset lomillaan tekevät: Hän käy perheensä kanssa äitinsä kotikylässä, juhlii kavereidensa kanssa Kosovon miehityksestä vapautumisen vuosipäivää, käy baareissa ja yökerhoissa, vierailee sukulaistensa luona ja pelaa yökaudet videopelejä. Artikkelin otsikko on *Kotiinpaluu*. Se kiteytyy toimittajan kysymykseen kodista: Onko Hetemaj'n mielestä koti Suomessa, vai kenties Kosovossa? Tunteeko hän olevansa suomalainen vai kosovolainen? Hetemaj ei osaa valita, vaan kertoo, että hänen sydämessään on tilaa kolmelle asialle: Suomelle, Kosovolle ja jalkapallolle.

Toimittajan kysymyksen voi kuitenkin esittää myös toisin: Minne lähes koko ikänsä Suomessa asunut Hetemaj on oikeastaan palannut? Onko hän kotona, kylässä vai vieraalla maalla? Onko hän paikallinen vai muukalainen? Ja jos hän on Kosovossa paikallinen, mitä hän silloin on Suomessa, ja toisin päin? Minkälaiseksi kosovolaisuus tai suomalaisuus oikeastaan muodostuu tilanteessa, jossa elämä levittäytyy moniin paikkoihin? Vai onko Hetemaj'n identiteetin ensisijainen perusta kuitenkin jalkapallo?

Artikkeliväitöskirjani käsittelee näitä kysymyksiä transnationaalisuudesta ja identiteetistä helsinkiläisten, erilaisia etnisiä taustoja edustavien nuorten näkökulmasta. 1990-luvulla alkanut runsaampi maahanmuutto Suomeen toi maahanmuuttajien lapset nopeasti julkisen keskustelun ja tutkimuksen kohteeksi. Tämän jälkeen heidän integroitumistaan on tarkasteltu esimerkiksi koulusaavutusten avulla (Kilpi 2010). Erytystä huomiota ovat kuitenkin herättäneet "arjen monikulttuurisuus" (Harris 2009) ja valtaväestön ja maahanmuuttajataustaisten nuorten väliset kohtaamiset ja niissä syntyvät identiteetit ja luokittelut. Näin on analysoitu kamppailuja yhteiskunnallisista eron- teoista ja kuulumisen ja suomalaisuuden ehdoista.

Tutkimusta on tehty nuorisotutkimuksellisesta (Honkasalo 2003, Niemelä 2006, Oksanen 2010, Perho 2010, Souto 2011, Suurpää 2002), kielitieteellisestä (Iskanus 2006, Straszer 2010) ja sosiaalipsykologisesta näkökulmasta

(Jasinskaja-Lahti 2000, Kosonen 2008, Mähönen 2011). Nämä tutkimukset osoittavat ensiksikin, että etnisyys, kulttuuri ja ”maahanmuuttajuus” ja näihin kategorioihin liitetyt ominaisuudet ovat keskeisiä nuorten identiteettejä ja kanssakäymistä strukturoivia tekijöitä (Honkasalo 2003, Keskisalo 2003, Souto 2011). Toiseksi, nuoren tausta (lähtömaa, etninen tausta, uskonto, ihonväri) vaikuttaa nuoren asemaan Suomessa ja tuottaa erilaisia kokemuksia vertaissuhteissa ja arjessa (Harinen & Ronkainen 2003, Hautaniemi 2004, Rastas 2005a). Kolmanneksi, maahanmuuttajataustaisten ja valtaväestön nuorten välit eivät aina ole helppoja. Arjen monikulttuurisuus aiheuttaa konflikteja, vastustusta ja ristiriitoja (Perho 2010, Souto 2011).

Käsillä oleva tutkimus asettaa nämä kysymykset identiteetistä ja luokittelukamppailuista *transnationaaliseen kontekstiin*. Transnationaalisuus, eli henkilökohtaiset ja yhteisötason sosiaaliset, kulttuuriset, poliittiset ja taloudelliset sidokset, joita siirtolaiset ylläpitävät lähtömaihinsa, on kasvanut keskeiseksi teoriaksi siirtolaisten käytäntöjen ymmärtämisessä (Dahinden 2010, 51). Näkökulmasta tehty tutkimus on kasvanut valtavasti (Vertovec 2008, 1), mutta lapsia ja nuoria koskeva tutkimus on ollut huomattavasti vähäisempää.

Tarkastelen transnationaalisuutta Suomessa syntyneiden tai täällä suurimman osan elämästään eläneiden nuorten eli toisen sukupolven näkökulmasta. Toinen sukupolvi tarkoittaa vastaanottavassa maassa syntyneitä lapsia (esim. Rumbaut 2004), mutta siihen luetaan usein myös nuorena muuttaneet (esim. Purkayastha 2005, vrt. Martikainen & Haikkola 2010a). Toinen sukupolvi on noussut merkittäväksi tutkimuksen kohteeksi kansanvälisessä maahanmuuttajien integraatiota (esim. Portes & Rumbaut 2001, Crul & Vermeulen 2003) ja myös transnationaalisuutta koskevassa tutkimuksessa (Levitt & Waters 2002a). Toisin kuin aikuisena muuttaneet, toinen sukupolvi kasvaa kahden tai useamman maan välille levittäytyvässä kontekstissa, sidoksissa sekä suomalaisen että johonkin toiseen yhteiskuntaan ilman, että tähän liittyy välitöntä maasta- ja maahanmuuton kokemusta ja entisen elämän taakseen jättämistä. Monien maahanmuuttajataustaisten nuorten elämä sävyttää monipaikkainen tai ylijäräinen (Hautaniemi 2004) konteksti: Suomen, vanhempien lähtömaan ja – kuten tutkimuksen kuluessa kävi ilmi – kolmansien maiden välille levittäytyvä perheverkosto. Perheverkoston kautta nuoret tulevat väistämättä osaksi monia maita ja heillä on mahdollisuus tai pakko pyrkiä asettamaan itsensä osaksi näitä verkostoja ja eri yhteiskuntia.

Kun suunnittelin käsillä olevaa tutkimusta vuonna 2005, toisen sukupolven transnationaalisuutta ei juurikaan ollut tutkittu tai teoretisoitu. Olemassa oleva tutkimus keskittyi lähinnä ensimmäisen sukupolven, eli (aikuisten) muuttajien transnationaalisuuteen (katsaukset Levitt & Jaworsky 2007, Vertovec 2008, kriittisiä näkökulmia esim. Kivisto 2001, Waldinger & Fitzgerald 2004). Se ei kertonut uudessa maassa syntyneiden lasten tilanteesta ja suhteesta perheiden siirtolaisuuden tuottamaan transnationaaliseen kenttään. Erityisesti lasten ja nuorten oma näkökulma ja ymmärrys tästä kentästä jäivät tutkimuksessa huomiotta (ks. kuitenkin Alitolppa-Niitamo 2004, Hauta-

niemi 2004, Oberg 2005, Olwig 2003). Ensimmäistä sukupolvea tarkastelevassa tutkimuksessa toisen sukupolven lasten ja nuorten asemaa pohdittiin lähinnä transnationaalisten siteiden jatkuvuuden eli uusintamisen näkökulmasta. Assimilaatioteorian kannattajat povasivat transnationaalisten siteiden ja käytäntöjen hiipuvan hiljalleen, kun toinen sukupolvi aikuistuu ja keskittyy elämänsä rakentamiseen asuinmaassa (esim. Kasinitz ym. 2008, Kivisto 2001). Transnationaalisuus ja assimilaatio (tai integraatio) nähdään toisensa poissulkevinä ilmiöinä. Assimilaatio on keskeinen tekijä, joka heikentää transnationaalisuutta. Transnationaalisen perspektiivin kannattajat puolestaan olettavat, että asuinmaa on toisen sukupolven elämän keskus, josta käsin he ylläpitävät vanhempiensa sosiaalisia sidoksia ja toimintaa lähtömaissa (esim. Levitt 2001). Tämä toisen sukupolven transnationaalisuudesta käytävä tutkijoiden välinen kamppailu heijastaa yleisesti sitä, että tutkimuskenttä erityisesti Yhdysvalloissa on jakaantunut assimilaatio- ja transnationaalisuusnäkökulmien kannattajien välillä.

Ensimmäisen sukupolven transnationaalisuutta tarkasteleva tutkimus painottaa viestintäteknologioita (esim. Vertovec 2008). Transnationaalisuuden eri muodoissaan on nähty perustuvan uusien, halpojen ja tehokkaampien viestintäteknologioiden käytölle. Transnationaalisten perheiden tutkimus (esim. Baldassar ym. 2007) on puolestaan palannut pohtimaan läsnäolon ja kasvokkaisuuden merkitystä esimerkiksi perhesiteiden ylläpitämisessä ja niihin liittyvien velvollisuuksien täyttämässä. Samaa kysymystä pohditaan myös liikkuvuuden sosiologiassa (Sheller & Urry 2006).

Tutkimuskirjallisuuden uusintamista koskevasta spekulatiosta (esim. Jones-Correa 2002, Joppke & Morawska 2003, Levitt & Waters 2002b, Portes ym. 1999) ja toisaalta transnationaalisia perheitä ja kasvokkaisuuden merkitystä (Baldassar ym. 2007, Baldassar 2008) koskevasta tutkimuksesta kumpusi tutkimuksen ensimmäinen laajempi kysymys. Jaan muun tutkimuskirjallisuuden ajatuksen asuinmaasta toisen sukupolven elämän ”ankkuripaikkana” (Huttunen 2006, 60–64), ”kotipesänä” (Levitt 2001, 5) tai ”solmukohtana” (Purkayastha 2005, 14–15) ja selvitän, mikä toisen sukupolven suhde vanhempiensa transnationaalsiin sidoksiin, hajaantuneeseen perheverkostoon ja lähtömaihin on. Transnationaalisuutta lähestyn erityisesti hajaantuneen perheverkoston kontekstissa (vrt. esim. Olwig 2007). Tutkin, onko sidoksilla muihin maihin mitään relevanssia nuorille, millaisten mekanismien kautta merkitykselliset sosiaaliset siteet ihmisiin ja paikkoihin Suomen ulkopuolelle syntyvät ja miten ihmiset ja paikat saavat nuorten maailmassa merkityksellisen aseman. Toisin sanoen: miten kenttää todellisuudessa uusinnetaan? Viestintäteknologioiden rinnalla tarkastelen virtuaalisten ja fyysisten kohtaamisten suhdetta. Pohdin, miten matkustaminen ja sen tuottamat kasvokkaiset kohtaamiset ja läsnäolo osaltaan selittävät transnationaalisuuden jatkuvuutta toisessa sukupolvessa ja toisen sukupolven kokemuksiä. Lisäksi tarkastelen miten ne myös muokkaavat identiteettejä.

Tutkimuksen toinen laajempi kysymys koskee identiteettejä. Maasta toiseen muuttavien ja vastaanottavan yhteiskunnan kohtaamisesta syntyy pro-

sessi, jossa muuttajat mukautuvat osaksi uutta asuinmaataan ja toisaalta asuinmaa muuttuu muuttajien myötä (Waters 1999, 44). Tässä tutkimuksessa tarkastelen maahanmuuttajataustaisten nuorten näissä luokittelukamppailuissa synnyttämiä identiteettejä. Tarkastelen identiteettikamppailuja erityisesti suomalaisen etnisen hierarkian ja ”maahanmuuttajan” konstruoidun kategorian kontekstissa Tätä kautta tutkimus asettuu jatkumoksi yllä esitellylle suomalaiselle tutkimukselle ja tarkastelee sen keskeisiä kysymyksiä ulkomaalaisuuden ja maahanmuuttajuuden ja samalla suomalaisuuden rajoista ja ehdoista (Gordon 2001, Honkasalo 2003, Rastas 2005a, Souto 2011). Sen sijaan, että tarkastelisin niitä vain paikallisina tai kansallisina kamppailuina, osallistun tällä tutkimuksella kasvavaan keskusteluun identiteettineuvotteiluista transnationaalisisessa tai monipaikkaisessa kontekstissa (ks. esim. Davydova 2009, Purkayastha 2005, Smith 2006, Åkesson 2011).

Paikallisuus määrittää kuitenkin tutkimuksen kohderyhmää. Sukupolven ohella toinen lähtökohta kohderyhmän valinnalle oli *metodologisen etnisyyden* haastaminen. Maahanmuuton tutkimuksen yhtenä ongelmana voi nähdä sitoutumisen metodologiseen etnisyyteen: on ollut tapana valita tietty etninen ryhmä tutkimuksen analyttiseksi yksiköksi ja olettaa itsestään selvästi, että etninen ryhmä määrittää yksilön identiteettiä ja elämän ehtoja (Glick Schiller 2008, Wimmer 2009). Ei-etniset sidokset ja etnisyyden tuottaminen yhteiskunnallisissa suhteissa jäävät tällöin tutkimuksen ulkopuolelle. Tässä tutkimuksessa olen ottanut lähtökohdaksi sukupolven ohella paikallisen monietnisyyden ja tutkimusjoukko koostuu eritaustaisista nuorista. Tutkimus keskittyy kahdelle maahanmuuttajavaltaiselle alueelle Helsingissä, joissa nuorten arki on lähtökohtaisesti monietnistä ja monikulttuurista. Näillä maahanmuuttajavaltaisilla alueilla asuu enimmäkseen ei-länsimaalaisia muuttajia (Vilkama 2010), ja tämä tutkimus keskittyy pääosin heihin.

Olen hakenut vastauksia yllä esitettyihin kysymyksiin toisaalta transnationaalisuutta ja toisaalta etnisiä identiteettejä koskevasta teoriaperinteestä. Kumpikaan tutkimusala ei tarjonnut valmista teoreettista pakettia, joiden avulla lähteä tarkastelemaan ilmiötä. Identiteettiteorioiden kohdalla kysymys oli niin sanotun metodologisen nationalismiin (Wimmer & Glick Schiller 2002) ongelmasta: teoriaperinne olettaa ihmisten elävän yhdessä, kansallivaltion rajaamassa sosiaalisessa kontekstissa tiettyjen luokittelujen ja rakenteellisten ehtojen alaisuudessa. Transnationaalisuutta koskevassa tutkimuksessa ongelma oli edellä mainittu keskittyminen ensimmäiseen sukupolveen.

Tutkimusprosessin aikana tutkimuksen transnationaalisuutta koskeviksi teoreettis-metodologisiksi lähtökohdiksi muotoutuivat verkostanalyttinen ote transnationaalisuuteen (Brettell 2000, Harney & Baldassar 2007, Mayer 1962, Olwig 2007) ja liikkuvuuden sosiologian teoretisoinnit läsnäolosta ja kohtaamisista sekä ihmisten että paikkojen kanssa (Baldassar ym. 2007, Baldassar 2008, Conradson & McKay 2007, Sheller & Urry 2006, Urry 2002, 2004). Lisäksi tarkastelen lasten ja nuorten transnationaalisuutta tuomalla lapsuuden tutkimuksen perspektiivin (James ym. 1998, Lee 2001) siirtolaisuuden tutkimuksen kentälle (esim. Olwig 2003, White ym. 2011, ks. myös

Coe ym. 2011). Lapsuuden tutkimuksen yksi lähtökohta on lasten ja nuorten omien tulkintojen ja ymmärryksen tutkiminen. Lapset nähdään toimijoina, ei vain passiivisina sosialisointin kohteina ja tulevana aikuisina¹. Näkökulma tarjoaa vaihtoehdon sukupolvisuutta ja sukupolvea selittävänä tekijänä korostavalle siirtolaisuuden tutkimukselle (esim. Levitt & Waters 2002b).

Etnisiä identiteettejä lähestyn interaktiivisen identiteettiteorian avulla. Siinä identiteetit nähdään ”ulkoisten” eli yhteiskunnallisten monin tavoin välittyvien määrittelyjen ja ”sisäisten”, eli omien määritelmien kohtaamisen tuloksena (Jenkins 2008). Identiteetit muotoutuvat kamppailuissa luokittelusta ja yhteiskunnallisista, symbolisista rajoista ja niihin liitetystä merkityksistä (Barth 1969, Wimmer 2008a). Identiteetit, tai väestön luokittelu, ovat tärkeitä moderneille, heterogeenisille yhteiskunnille ja toisaalta luokittelulla on seurauksia sille, miten yksilöitä ja ryhmiä kohdellaan. Näitä suhteellisen erilaisia lähtökohtia yhdistää toimijalähtöinen lähestymistapa, jossa toimijuutta kuitenkin tarkastellaan suhteessa välittömiin sosiaalisiin verkostoihin ja arjen ja yhteiskunnan ehtoihin.

Lisäksi tutkimus on empiirinen yritys ottaa huomioon yhteiskuntatieteissä virinnyt kritiikki niin sanottua *metodologista nationalismia* kohtaan. Metodologisella nationalismilla (Wimmer & Glick Schiller 2002) tarkoitetaan yhteiskuntatieteiden ja sosiaalitutkimuksen kyseenalaistamatonta oletusta, että sosiaalinen, yhteiskunta ja kansallisvaltion rajat ovat yhteneväiset. Esimerkiksi Ulrich Beck (esim. 2000) on vaatinut yhteiskuntatieteisiin uusia lähestymistapoja, jotka ottaisivat vakavasti globaalin ja verkottuneen yhteiskunnan haasteet. Transnationaalisuuden tutkimus on alusta asti yrittänyt luoda tutkimusasetelmia, jotka eivät noudata metodologisen nationalismin logiikkaa. Käsillä oleva tutkimus pyrkii jatkamaan näitä keskusteluja.

Tutkimus tarkastelee toisen sukupolven nuorten tapoja uusintaa transnationaalista kontekstia ja identiteettityötä tässä perheen muodostaman transnationaalisen verkoston ja etnisyyden mukaan erottelevan ja hierarkisoivan suomalaisen yhteiskunnan kontekstissa. Tarkemmin kysyn tutkimuksessa:

- 1 Miten toinen sukupolvi luo siteitä toisissa maissa asuviin sukulaisiin ja rakentaa kuuluvuutta perheverkostossaan?
- 2 Minkälaisin keinoin ja strategioin nuoret vastaavat suomalaisen yhteiskunnan etnisyyttä, kulttuuria ja uskontoa korostaviin luokitteluihin ja ”maahanmuuttajan” kategoriaan? Millaisia identiteettejä näin luodaan?
- 3 Miten sidos perheverkostoon ja vierailukokemukset vaikuttavat näihin identiteettineuvotteluihin?
- 4 Mikä on virtuaalisuuden ja fyysisten kohtaamisten suhde sidosten uusintamisessa ja identiteetin muokkautumisessa?

---

¹ Käytän kuitenkin sekä tutkimusjoukosta että haastateltavistani termiä nuoret, koska se vastaa enemmän heidän ikäänsä.

Tutkimuksen aineisto on 29:n eritaustaisen helsinkiläisen nuoren haastattelut ja tiedot heidän sosiaalisista verkostoistaan. Tutkittavat olivat pääosin muista kuin länsimaista muuttaneiden vanhempien lapsia. Joukossa on myös nuoria, joiden toinen vanhempi on kotoisin länsimaasta. Olen analysoinut verkostoja ja niiden muodostumisen dynamiikkaa tapaustutkimuksellisella otteella. Haastattelupuhetta olen analysoinut selontekoina, joilla tuotetaan identiteettejä ja erontekoja.

Tutkimuksen kahdessa ensimmäisessä osatutkimuksessa (artikkelit I & II) tarkastelen transnationaalisten verkostojen uusintamista ja näihin verkostoihin liittyviä identiteettejä. Kolmannessa ja neljännessä osatutkimuksessa (artikkelit III & IV) tutkin miten haastatellut nuoret luovat etnisiä ja muita kollektiivisia identiteettejä vetämällä rajoja ”meidän” ja ”muiden” välille. Lisäksi artikkelit tarkastelevat merkityksiä ja ominaisuuksia, joita nuoret liittävät itseensä ja muihin. Toisaalta keskustellessaan identiteeteistä tutkimus laajenee etnisten identiteettien tarkastelusta kohti matkustamisen ja verkostojen identiteettejä. Toisen sukupolven transnationaalisuuden ja identiteettien suhteessa ei ole kyse vain *etnisestä* identiteetistä ja sen muutoksista, joita siirtolaisuuden tutkimus usein jää pohtimaan (Baldassar 2001, Kibria 2002, Louie 2006, Purkayastha 2005, Smith 2006, Valentine ym. 2009, Åkesson 2011). Oman aineistoni avulla olen tarkastellut myös muunlaisia identiteetin tai itseyden (*self*) muutoksia, joita erityisesti transnationaalinen, perheverkoston piirissä tapahtuva matkustaminen näyttää tuottavan. Näitä olen tulkinnut kosmopoliittisuudesta käytyjen tutkimuskeskustelujen kautta (Skrbiš ym. 2004). Identiteettiä rakentava ”ulkoinen” ja kohtaamiset, joissa identiteetti ja itseys syntyvät ja muokkautuvat ymmärretään siis laajasti: tutkimus kehittää ajatusta materiaalisista tai ei-inhimillisistä kohtaamisista identiteetin ja itseyden (*self*) muokkautumisen prosessissa (artikkeli II, luku 3.4).

Tutkimuksen keskeiset tulokset ovat seuraavat. Ensiksikin, tutkimus vastaa osaltaan kysymykseen toisen sukupolven transnationaalisuuden jatkuvuudesta. Se kuvaa Suomessa syntyneiden ja tänne hyvin nuorina muuttaneiden nuorten perspektiivistä, miten he uusintavat perheen transnationaalisia sosiaalisia verkostoja ja sidoksia lähtömaihinsa ja toisaalta niitä muutoksia, joita verkostoissa ja orientaatioissa syntyy. Tutkimuksen tulosten mukaan toisen sukupolven transnationaalisuutta ei voi ymmärtää pelkkänä osallistumisena tai osallistumattomuutena, vaan se on nähtävä monipaikkaisena elämänkontekstina, joka strukturoi heidän elämänpolkuaan ja identiteettejään. Nuori voi olla osallinen, mutta jäädä myös ulkopuoliseksi perheensä verkostoista. Kummallakin asemalla on merkitystä nuoren elämässä. Toisaalta toinen sukupolvi ei suoraviivaisesti peri vanhempiensa transnationaalisia sidoksia ja toteuta vanhempiensa transnationaalisia projekteja. Siteet on rakennettava uudestaan toisen sukupolven omista lähtökohdista. Lisäksi toisessa sukupolvessa verkostojen painopiste voi vähitellen siirtyä lähtömaista

kohti kolmansia maita, kun kiinnikkeet lähtömaihin heikkenevät ja sukulaisia muuttaa muihin maihin.

Toiseksi, kun puhutaan nuorista ja toisesta sukupolvesta, identiteetit nähdään usein hybrideinä ja alistavat valtarakenteet ylittävinä (esim. Vestel 2009). Väitän kuitenkin, että ne eivät ole vapaita paikallisista rakenteista, luokittelujärjestelmistä, sosiaalisista rajanvedoista eivätkä historiallisista tavoista määritellä meitä ja muita. Nuorten hybridit tai joustavat sekä–että -identiteetit tai transnationaalisiin verkostoihin kiinnittyvät identiteetit ovat toki luonteva vastaus nuorten yhä monikulttuurisempiin paikallisiin elämäpiireihin. Samalla ne kuitenkin syntyvät asuinmaan hierarkkisten rakenteiden, nuorten monietnisen ja monimuotoisen arjen ja transnationaalisen kontekstin ehdoilla ja muokkaamina. Hybridit identiteetit ja nuortenkulttuurit eivät välttämättä automaattisesti valtauta maahanmuuttajataustaisia nuoria, vaan voivat olla ainoita heille tarjolla olevia identiteettejä. Toisaalta nuorten luomat identiteetit, kuten *ulkomaalaisuus* (artikkeli IV), jotka kuulostavat marginaalisilta tai jopa syrjäytyneen identiteeteiltä, eivät välttämättä ole sellaisia. Pikemminkin ne ovat positiivisesti määriteltyjä vastauksia suomalaisen yhteiskunnan eriarvoistaviin etnisiin rajoihin ja heijastavat rakenteita, joissa ne syntyvät. Ne ovat sinällään osa uutta ja muuttuvaa suomalaista etnistä maisemaa ja sisältävät vaatimuksen täysivaltaisuudesta itse määritelyin ehdoin (artikkelit III & IV). Samaan aikaan transnationaalisuus kuitenkin asettaa identiteettityön ja pohdinnat kuulumisesta kansallisvaltiota paljon laajempaan kontekstiin ja antaa kaikesta huolimatta tilaa ja resursseja kamppailussa asuinmaan luokittelujärjestelmien kanssa (artikkelit I, II & III). Tutkimus myös osoittaa etnisyyden riittämättömyyden nuorten identiteettien kuvaajana. Nuoret mieltävät itsensä ja erityisesti ystäväpiirinsä myös muunlaisen yhteisyyden kautta.

Yhteenvedo kulkee seuraavasti. Tutkimuksen toisessa luvussa kuvaan suomalaista yhteiskunnallista kontekstia, jossa katson tutkimuksen kohde-ryhmän elävän. Luvuissa kolme ja neljä kuvaan transnationaalisuuden ja identiteetin tutkimuksen kenttiä. Viidennessä luvussa kuvaan tutkimuksen asetelman, käytetyt aineistot ja analyysiprosessin kulun ja pohdin tutkimuksen eettisiä kysymyksiä. Kuudennessa luvussa esittelen osatutkimusten tulokset. Seitsemännessä luvussa keskustelen tutkimuksen tuloksista.

2 Identiteettineuvottelujen konteksti

Tässä luvussa jäljitän yhteiskunnallista kontekstia, jossa ymmärrän tutkimukseni kohderyhmän kasvavan ja neuvottelevan identiteeteistään Suomessa. Kuvailen niin sanottua etnistä hierarkiaaja ”maahanmuuttajan” kategori-aa, nuorten paikallisia, monietnisiä asuinympäristöjä ja yhteisöjä ja transnationaalista kontekstia.

2.1 Etninen hierarkia, maahanmuuttajan kategoria ja paikallinen monimuotoisuus

Etnisillä hierarkioilla tarkoitetaan ryhmien suhteellista asemaa yhteiskunnassa ja ne ovat kaikkien kulttuurisesti heterogeenisten yhteiskuntien ominaisuus (Van de Vijver 2009, 165). 1990-luvun muuttovirrat, avioliittomuutto, etninen paluumuutto entisen Neuvostoliiton alueelta ja pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden tulo (2000-luvulla myös työmuutto) ovat lisänneet huomattavasti Suomen etnis-kulttuurista monimuotoisuutta. Maahanmuutto Suomeen on ollut alusta lähtien jos ei supermonimuotoista, niin ainakin monimuotoista. Steven Vertovecin (2007) lanseeraamalla termillä supermonimuotoisuus tarkoitetaan, että kansainväliset muuttoliikkeet ovat yhä heterogeenisempia. Muuttajia erottaa toisistaan muuttosyy ja lähtömaan lisäksi esimerkiksi lähtöalue (maaseutu/kaupunki), oleskeluperuste, luokka-asema, koulutus ja työkokemus, asuinaika, sukupuoli, ikä ja asuinpaikka (ks. myös Castles ja Miller 2003, 8–9). Muuttajien lapsia erottaa toisistaan perhetaustan lisäksi esimerkiksi oma muuttoikä, joka saattaa vaikuttaa mahdollisuuksiin Suomessa (esim. Martikainen & Haikkola 2010a). Nämä heterogeeniset taustat näkyivät myös omassa aineistossani (ks. luku 5.2.1, Tolonen 2010).

Muuttoliikkeiden seurauksena etniset hierarkiat ovat muuttuneet ja on syntynyt uusia identiteettejä ja tapoja identifioida Suomessa asuvia ihmisiä. Samalla suomalainen identiteetti on käymistilassa. Muuttajien ja valtaväestön kohtaamisessa, jossa muuttajille on Suomessa luotu identiteettejä, muuttajien taustojen ja muuttoliikkeiden moninaisuus ei ole juurikaan painanut. Sen sijaan on päädytty yksinkertaistuksiin: Maahanmuuttoa hahmotetaan yleisesti karkealla jaotellulla suomalaisiin ja ei-suomalaisiin. Suomalaiset ja suomalaisuus esitetään homogeenisina ja muuttumattomina (Lepola 2000, Souto 2011) ja ei-suomalaisuus ymmärretään joko ”ulkomaalaisuutena” tai ”maahanmuuttajuutena” (Herranen & Kivijärvi 2009, Suurpää 2002) ja vielä parikymmentä vuotta sitten ”pakolaisuutena” (Alasuutari & Ruuska 1999). Esimerkiksi Huttunen (2009) toteaa, että suomalaiseen keskusteluun on pesiytynyt epämääräinen ”maahanmuuttajan” hahmo. Se on kaikille tuttu, mutta samalla kukaan ei tunnu tietävän kenestä oikein puhutaan. Vastaavasta ”maahanmuuttajan” tai ”ulkomaalaisen” kategorian esiintulosta on keskus-

teltu myös muussa tutkimuksessa. Esimerkiksi Näre (2012) väittää, että maahanmuuttajuus (*migrancy*) on noussut Euroopassa perinteisempien kategorioiden (esimerkiksi sukupuoli, luokka ja etnisyys) rinnalle eronteon välineeksi.

Kaisu Koskela (2011) on purkanut ”maahanmuuttajan” hahmon epämääräisyyttä. Magdalena Jaakkolan (2005; 2009) asennetutkimuksiin ja omaan tutkimukseensa nojaten hän väittää, että Suomessa etninen hierarkia muodostuu oletetun työmarkkina- tai koulutusaseman ja oletetun kulttuurisen läheisyyden mukaan (myös van de Vijver 2009). Hierarkiassa korkeimmalle sijoittuvat halutut, oletetusti koulutetut ”osaajat” länsimaista ja pohjalle puolestaan ei-halutut, oletetusti kouluttamattomat humanitaariset muuttajat. Koskelan akseleita voi täydentää ihonvärillä ja uskonnolla, joita Suomessa korostetaan voimakkaammin verrattuna esimerkiksi muihin Pohjoismaihin (Bail 2008, Martikainen 2008). Mediassa ja arkikeskusteluissa seikkailevan, Huttusen (2009) identifioiman ”maahanmuuttajan” esikuva on lähinnä ei-länsimaalaiset, humanitaariset muuttajat. Ryhmä muodostaa Suomen maahanmuuttajataustaisista ihmisistä noin 15 prosenttia, mutta hallitsee lähes koko julkista keskustelua maahanmuutosta (Keskinen ym. 2009). Venäläistäustaisilla on hierarkiassa ja suomalaisessa keskustelussa oma, erityinen suomalaisen venäläisvihan muokkaama asema (Puuronen 2011). Länsimaista muuttavien, uuden työmuuton ja myös heidän lastensa rooli tuntuu puolestaan olevan julkisuudessa lähes näkymätön.

Toisaalta etniset hierarkiat ja maahanmuuttajan kategoria ovat rodullistettuja asemia. Esimerkiksi Puuronen (2011) näkee suomalaisen yhteiskunnan läpikotaisin rodullisena järjestelmänä, jossa valtaväestön pyrkii takamaan asemansa rasistisilla käytännöillä. Ne voivat olla arjen nimittelyä, väkivaltaa tai rakenteellista eriarvoisuutta. Etnisen hierarkian ja maahanmuuttajuuden rakentuminen noudattavat rodullistavaa logiikkaa. Rasistisessa logiikassa jotkin fyysiset tai kulttuuriset piirteet, ja nykyisin yhä enemmän uskonto nähdään olemuksellisina ja muuttumattomina ja näin perusteina eriarvoiselle kohtelulle ja ulkopuolisuuden oikeuttamiselle.

Toinen sukupolvi horjuttaa maahanmuuttajan kategoriaa jo sen takia, että he eivät ole maahanmuuttajia, koska he eivät ole muuttaneet mihinkään. Toisaalta maahanmuuttajan konstruoitu kategoria ei sinällään viittaa muuttoon, vaan vierauteen, joka ei näytä katoavan sukupolvien mukana. Siksi etnistetyt ja rodullistetut erot luovat asemia, joihin sekä valtaväestön että maahanmuuttajataustaisten toisen sukupolven nuorten on suhteutettava identiteettiään ja jotka mahdollistavat ja rajoittavat millä tavalla ihmiset näkevät itsensä ja toisensa (Souto 2011, 24). Sekä valtaväestöön että vähemmistöihin kuuluvat nuoret tunnistavat ja jakavat moniulotteisen hierarkian ja osaltaan osallistuvat sen tuottamiseen ja muokkaamiseen (Harinen & Ronkainen 2003, Souto 2011, Suurpää 2002). Lisäksi suomalaisen nuorisotutkimuksen keskeinen tulos viime vuosilta on jonkinlainen ”tavallisuuden” hegemonia. Valtaväestön nuorille suomalaisuuden kriteeri on ”tavallisuus” ja

tämän tavallisuuden rajoja eivät saa ylittää edes valtaväestön nuoret ilman sosiaalisia sanktiota (Souto 2011, Tolonen 2001).

Luokituksilla ja arvottamisilla on konkreettisia seurauksia maahanmuuttajataustaisten lasten ja nuorten arjen kokemuksille ja mahdollisuuksille suomalaisessa yhteiskunnassa. Ne muokkaavat toisen sukupolven nuorten identiteettejä. Ne, joiden tausta on länsimaissa, tulevat helpommin hyväksytyksi, kun taas hierarkian alatasoilla olevat lapset ja nuoret eivät (Harinen & Ronkainen 2003, Rastas 2005a). Harmaalle alueelle jäävät nuoret, kuten eurooppalaistaustaiset pyrkivät erottautumaan muista maahanmuuttajista ja sijoittamaan itsensä suomalaisen kategoriaan tai ainakin neutraalille alueelle (Honkasalo ym. 2007, 47–49, vietnamilaistaustaisten vastaavasta strategias- ta, ks. Souto 2011, 148–149). Toisaalta etnisen hierarkian ja luokittelujen kannalta ei aina ole olennaista, mikä yksilöiden tausta on, vaan se, mihin ryhmään heidän oletetaan esimerkiksi ulkonäkönsä perusteella kuuluvan.

Toisaalta nuorten identiteettejä rakentavia tekijöitä voi etsiä myös muut- tajien määrästä ja monimuotoisuuden seurauksista arkielämässä. Venäläis- taustaisia lukuun ottamatta etniset yhteisöt ovat Suomessa pieniä ja esimer- kiksi Helsingissä ei ole leimallisesti yhden etnisen ryhmän asuinalueita. Sen sijaan maahanmuuttajavaltaisia asuinalueita ainakin Helsingissä luonnehtii lähinnä ei-länsimaisten muuttajien ja heidän perheidensä keskittyminen sa- moille alueille. Maantieteilijät kutsuvat ilmiötä etniseksi eriytymiseksi, ja se on Helsingissä kansainvälisesti vertaillen maltillista. (Vilkama 2010.) Valta- osa (75–100 prosenttia) Helsingin asuinalueiden asukkaista on valtaväestöä. Helsingissäkin voi kuitenkin sanoa olevan paikallista supermonimuotoisuut- ta, joka tuo eri uskonnollisista, etnisistä ja luokkataustoista tulevia nuoria yhteen etenkin päiväkodeissa ja kouluissa. Julkinen monikulttuurisuusreto- riikka ei välttämättä ole osa (valtaväestön tai maahanmuuttajataustaisten) nuorten arkea, mutta sen sijaan he ovat pakotettuja ”arjen monikulttuurisuu- teen”, kohtaamaan erilaisia ihmisiä joka päivä omissa ympäristöissään kou- luissa, naapurustoissa ja hengailupaikoillaan (Harris 2009). Identiteettejä neuvotellaan siis ympäristöissä, joissa viittauspisteitä tarjoaa yhtä aikaa suomalaisen yhteiskunnan yhtenäistävä luokittelujärjestelmä ja heterogeeni- nen, monietninen arjen ympäristö.

2.2 Transnationaalinen konteksti

Nuorten elämänpiirit ulottuvat kuitenkin laajemmalle kuin heidän helsinki- läisiin naapurustoihinsa. Ylipäätään globalisaatioon liittyy ihmisten, tavaroi- den, kuvastojen ja ideoiden virrat, jotka muuttavat ihmisten arjen perusteita paikallistasolla ja heikentävät kansallisvaltion tai kansallisen kulttuurin vai- kutusta ihmisten elämässä (esim. Appadurai 1996, Urry 2004). Siirtolaisten transnationaalisuuden tutkimus kuvaa tätä kehitystä omalta osaltaan. Toinen sukupolvi elää erilaisten virtojen ja vaikutteiden muokkaamassa paikallisuu- dessa. Transnationaalinen perheverkosto on yksi, hyvin konkreettinen virto-

jen ja vaikutteiden kanava. Suomessa transnationaalisuudesta ei ole tehty kyselytutkimuksia, joten ilmiön laajuutta on vaikea todentaa. Muut tutkimukset antavat kuitenkin viitteitä. Eräässä tutkimuksessa käytännössä jokainen vastaaja raportoi vähintään yhden lähisukulaisen asuvan ulkomailla (Jasinskaja-Lahti ym. 2002, 157–158). Muut tutkimukset viittaavat samaan suuntaan: maahan muuttaneille on etnisestä ryhmästä riippumatta jonkinasteisia sidoksia lähtömaihinsa ja erityisesti perhesuhteita pidetään aktiivisesti yllä (esim. Liebkind ym. 2004, Hyvönen 2009, Tiilikainen 2003)². Transnationaalisuus on siis osa monen maahanmuuttajataustaisen nuoren elämää.

Lapsilla ja nuorilla on erityinen asema tässä transnationaalisessa kontekstissa. Vanhempien näkökulmasta lapset kiinnittävät perheen Suomeen, Suomessa on lasten koulu, kaverit ja useimmiten oletettu tulevaisuus (Huttunen 2006). Toisaalta vanhemmat etnisestä ryhmästä riippumatta pyrkivät opettamaan lapsilleen lähtömaidensa kulttuuria, historiaa, elämäntapaa ja perheen historiaa. Erityisesti vierailuja lähtömaissa voidaan käyttää tähän tarkoitukseen (Hyvönen 2007, Ihmisoikeusliitto 2010). Transnationaalista perhettä saatetaan myös käyttää kasvatusongelmien ratkaisemiseen lähettämällä teini-ikäinen nuori kasvatettavaksi lähtömaahan tai kolmansiin maihin (esimerkkejä Levitt 2001, Tiilikainen 2007). Lasten näkökulmasta tämä transnationaalisuuden luoma kasvun ja identiteettineuvottelujen konteksti koostuu usein ristiriitaisista odotuksista ja vaikutteista (artikkelit II ja III).

Tutkimuksen monietninen tutkimusryhmä tarkoittaa, että on mahdollon kuvailla tarkasti maita, joihin tutkittavien ryhmällä oli sidoksia. Tutkittavien perheet olivat lähtöisin seuraavista maista tai alueilta: Bosnia, Kosovo, Lähi-itä, Irak, Iran, Turkki (kurdit), Somalia, Kongo, Pohjois-Afrikka Viro, Venäjä, Kiina, Vietnam, Intia, Keski-Aasia ja lisäksi Yhdysvallat ja Australia. Lisäksi tutkittavilla ja heidän perheillä oli siteitä useisiin Euroopan maihin ja arabimaihin. Maiden lista kertoo kuitenkin, että tässä tutkimuksessa transnationaalisuus tarkoittaa useimmiten suhdetta kehittyvien maiden tai konfliktitai jälleenrakennusalueiden ja vakaan länsimaan välillä. Perhesiteiden ja perheeseen liittyvien mahdollisten ristiriitojen ja konfliktien lisäksi transnationaalisuus kytkee nuoret osaksi kulttuurisia eroja ja äärimmäisiä elintaseroja (artikkeli II).

Toisaalta transnationaalisuudella on merkitystä ”maahanmuuttajan” kategorialle. Transnationaalisia sidoksia ei juurikaan käsitellä esimerkiksi lehdistössä (Haavisto 2011, 187³). Kun ne tulevat näkyviksi, esiin nostetaan negatiiviset ilmiöt, kuten kytkökset kansainväliseen terrorismiin tai lasten ja nuorten lähettäminen lähtömaahan ja lasten ”katoamiset” (Ihmisoikeusliitto 2010). Muuttajien transnationaalinen elämäntapa on myös vaikea sovittaa osaksi julkista kotoutumista korostavaa maahanmuuttoa koskevaa keskustelua. Erityisesti pakolais- ja turvapaikanhakijataustaisten ihmisten transna-

---

² Suomessa tutkimus on käsitellyt etenkin perhesiteitä ja niiden ympärille organisoituvaa toimintaa. Poliittisesta toiminnasta ks. Wahlbeck (1999).

³ Tutkimuksen loppuvaiheessa esimerkiksi Helsingin Sanomat alkoi käsitellä sidoksia melko näkyvästi

tionaalisuuden moraalinen oikeutus on kyseenalaistettu. Transnationaaliset sidokset näyttävät siis lähinnä lisäävän negatiivisen kerroksen ”maahanmuuttajan” kategoriaan.

2.3 Käsitteistä: maahanmuuttajat, ”maahanmuuttajat” ja toinen sukupolvi

Suomalaisessa tutkimuksessa on keskusteltu paljon siitä, millä terminologialla pitäisi viitata kasvavaan joukkoon kulttuuriselta tai etniseltä taustaltaan, ihonvärittään tai perhehistorialtaan valtaväestöstä poikkeavia nuoria ja toisaalta keitä oikeastaan pitäisi tutkia kun tutkitaan maahanmuuttoa, monikulttuurisuuteen, etnisyyteen ja rasismiin liittyviä kysymyksiä. Joukkoon on lapsia ja nuoria tutkittaessa vaihtelevasti luokiteltu kuuluvaksi niin sanottujen kansainvälisten avioliittojen lapsia, muualta adoptoituja, muissa maissa kuin Suomessa pitkään tai vähän aikaa eläneitä suomalaistaustaisia nuoria, maahanmuuttajia ja maahanmuuttajien Suomessa syntyneitä lapsia (Harinen 2005, Honkasalo ym. 2007, Martikainen & Haikkola 2010b, Rastas 2007). Sosiaalipsykologinen asenne- ja ryhmäidentiteettejä koskeva tutkimus on tutkinut maahanmuuttajia, jotka on määritelty etnisiksi ryhmiksi oman tai vanhempien syntymämaan mukaan (Jasinskaja-Lahti 2000, Kosonen 2008, Mähönen 2011). Tutkijoiden teoreettisista lähtökohdista riippuen tutkittavia on kutsuttu maahanmuuttajiksi, maahanmuuttajataustaisiksi ja toiseksi sukupolveksi (Martikainen & Haikkola 2010a, Souto 2011), monikulttuurisiksi nuoriksi (Harinen ym. 2009, Honkasalo 2011), lapsiksi, joilla on transnationaaliset juuret (Rastas 2007) tai etnisiksi vähemmistöiksi (Honkatukia & Suurpää 2007, Mähönen 2011).

Tämä tutkimus käsittelee itse maahan muuttaneita nuoria, maahan muuttaneiden lapsia ja kansainvälisten avioliittojen lapsia. Käytän ryhmästä, johon tutkimus kohdistuu, termejä toinen sukupolvi, toisen sukupolven nuori ja maahanmuuttajataustainen. Olen valinnut termit, koska tutkimukseni sijoittuu oman näkemykseni mukaan kansainvälisen muuttoliikkeen tutkimuksen perinteeseen, joten on järkevää puhua maahanmuuttajista. Tästä näkökulmasta termit perustuvat demografiselle ymmärrykselle maahanmuutosta. Maahanmuuttaja viittaa tässä ymmärryksessä ulkomaalaiseen, Suomeen muuttaneeseen ihmiseen ja maahanmuuttoa elämänhistoriallisena tapahtumana. Maahanmuuttaja ja ensimmäinen ja toinen sukupolvi ovat ikään, sukupuoleen ja luokka-asemaan vertautuvia demografisia ja sosiologisia taustamuuttajia, jotka mahdollistavat väestötason vertailut. (Martikainen & Haikkola 2010b.) Maahanmuutto nähdään elämänhistoriallisena tai perhehistoriallisena tapahtumana, jolla on tai ei ole vaikutuksia yksilöiden mahdollisuuksiin ja identiteetteihin. Lisäksi termeihin sisältyy ajatus etnisistä suhteista ja niihin liittyvistä kamppailuista. Termit eivät sinänsä oleta tai kerro mitään henkilön subjektiivisesta identiteetistä, integraation asteesta, kulttuurista, kokemuksista Suomessa tai lähtömaasta eivätkä automaattisesti

sisällä oletusta kausaalisesta selitysvuimasta. Näiden subjektiivisten ja objektiivisten, taustaan liittyvien kriteerien erottaminen toisistaan tutkimuksen taustamuuttujina on suomalaisessa nuorisotutkimuksessa joskus epäselvää.

Toisaalta, kuten edellä esitin, termi maahanmuuttaja on arkipuheessa kadottanut lähes kokonaan demografisen, ihmisen taustaan viittaavan ulottuvuutensa ja muuttanut erilaisten, usein negatiivisten merkitysten läpäisemäksi yhteiskunnallisesti muotoutuneeksi "maahanmuuttajan" kategoriaksi. "Maahanmuuttaja" on kategoria, jonka kanssa haastateltavani joutuivat kamppailemaan. Tämän takia viitataan yksittäiseen tutkimukseen osallistuneeseen nuoreen tekstissä termillä toisen sukupolven nuori, nuori tai käyttämällä heidän etnis-kansalliseen taustaansa liittyviä termejä (venäläistäustainen, intialaistaustainen). Näin yritän olla luokittelematta nuoria "maahanmuuttajan" kategoriaan, johon he eivät halua kuulua (artikkeli IV). Tekstissä esiintyy siis demografinen maahanmuuttajan ja konstruoitu "maahanmuuttajan" kategoria ja toivon lukijan ymmärtävän milloin on kyse mistäkin kategoriasta (vrt. Baumann 1996). Lisäksi puhun tutkimuksessa valtaväestöstä ja vähemmistöistä, jotka tuovat esiin valtasuhteen enemmistön ja vähemmistö(je)n välillä.

Toisaalta kategoriat maahanmuuttajat, toinen sukupolvi ja maahanmuuttajataustaiset nuoret yleensä kätkevät sisäänsä erilaisia ihmisiä, joita erottaa toisistaan esimerkiksi lähtömaa, luokka-asema, muuttoikä, sukupuoli ja toisaalta se ulottuvuus, jota omassa identiteetissä korostetaan. Sekä demografisen maahanmuuttajann että konstruoidun "maahanmuuttajan" kategorian sisällä on huomattavaa monimuotoisuutta ja erilaisia hierarkioita ja asemia. Tässä tutkimuksessa nämä erilaiset asemat jäävät kollektiivisemmän lähestymistavan alle (ks. kuitenkin artikkeli III). Tulevan tutkimuksen tehtäväksi jää selvittää tarkemmin erottautumisen ulottuvuuksia, hierarkkisia luokitteluja ja eri ryhmiin kuuluvien nuorten kokemuksia ja asemaa.

3 Transnationaalisuus näkökulmana siirtolaisuuteen

Tässä luvussa käyn lävitse transnationaalisuuden tutkimuksen kenttää ja esittelen tutkimuksen verkostanalyttisen näkökulman transnationaalisuuteen. Näkökulmaa täydentävät liikkuvuuden sosiologian lähestymistavat.

3.1 Siirtolaisten transnationaalisuuden tutkimuksen kenttä

Transnationaalisuus teoreettisena näkökulmana siirtolaisuuteen⁴ viittaa yleisesti muuttajien sosiaalisiin verkostoihin ja sosiaalisiin, kulttuurisiin, taloudellisiin tai poliittisiin käytäntöihin, jotka liittävät vastaanottavan ja lähettävän maan toisiinsa. Transnationaalisuus on ruohonjuuritason näkökulma globalisaatioon ja käsittelee konkreettisia, ihmisten ja yhteisöjen välisiä sidoksia ja yhteyksiä, toisin kuin esimerkiksi kulttuuritutkimuksellinen tai postkoloniaalinen tutkimus, jotka ymmärtävät diasporan pikemminkin metaforisesti. Diasporaisuus viittaa näissä lähestymistavoissa pikemminkin globaalien subjektien perustavanlaatuisen paikaltaan siirtymiseen kuin ihmisten todelliseen valtioiden rajat ylittävään toimintaan (Davydova 2009, 56). Transnationaalisen perspektiivin avulla voi tarkastella millaista eläminen globaalisti kytkeytyneessä maailmassa konkreettisesti on (Conradson & Latham 2005, 227). Transnationaalisuuden tutkimus tarjoaa näkökulman ihmisten, yhteisöjen ja organisaatioiden rajat ylittävien käytäntöjen tarkasteluun.

Tutkimuksessa siirtolaisten transnationaalisuus alkoi saada suurempaa huomiota 1980–90-lukujen taitteessa Nina Glick Schillerin, Linda Baschin ja Christina Szanton Blancin (Basch ym. 1995, Glick Schiller ym. 1992) antropologisten kirjoitusten myötä⁵. Siirtolaisten transnationaaliset sidokset eivät kuitenkaan ole historiallisesti uusi ilmiö, vaan osa siirtolaisista on aina ollut jollain tapaa yhteydessä lähtömaihinsa ja myös paluumuuttoa on tapahtunut (Vertovec 2008, 13). Nykyisin kuitenkin viestintäteknologian jatkuva kehittyminen ja helpompi ja halvempi matkustaminen ovat tehneet näiden sidosten ylläpidon nopeammaksi, helpommaksi ja halvemmaksi. Transnationaalinen perspektiivi soveltuu siirtolaisuuden tutkimiseen aikana, jolloin edellä

---

⁴ Transnationaalisuutta ei tutkita ainoastaan muuttoliikkeen tutkimuksessa, vaan monilla yhteiskuntatieteellisillä tutkimusaloilla antropologiasta taloustieteeseen ja kansainvälisten suhteiden tutkimuksesta sukupuolen tutkimukseen (Vertovec 2008, 1). Tässä tutkimuksessa pysyttelen kuitenkin siirtolaisten transnationaalisuuden tutkimuksen kentällä.

⁵ Toisaalta jo 1950–1960-luvuilla eteläisessä Afrikassa oli tutkittu siirtolaisuutta verkostanalyttisesti näkökulmasta. Näkökulma saisi nykyään luultavasti nimikkeen transnationaalisuus. Tähän palataan luvussa 3.3.

kuvatut teknologiset muutokset ovat kaventaneet sosiaalista etäisyyttä lähtömaiden ja vastaanottavien maiden välillä (Brettell 2000, 104).

Muuttoliikkeen ja integraation tutkimuksessa huomion kiinnittäminen lähtömaasidoksiin voi nähdä melko radikaalina näkökulman muutoksena. Perinteisesti muuttoliikkeen tutkimuksen kysymyksenasetteluja ovat motivoineet vastaanottavan yhteiskunnan intressit. Tutkimus on ollut sidoksissa poliittiseen päätöksentekoon, jonka tietotarpeet ovat muokanneet tutkimuksen kysymyksenasetteluja (Olwig 2003, 218). Vastaanottavaan maahan kohdistuva assimilaatio- tai integraatiotutkimus hallitsi tutkimusta 1990-luvun lopulle. Sen pääkohde oli, ja on edelleen, tuleeko siirtolaisista vähittäisessä, usein sukupolvittaisessa prosessissa vastaanottavan maan valtavirtaa identiteeteiltään, sosio-ekonomiselta asemaltaan ja verkostoiltaan (esim. Alba & Nee 2005, Ethnic and Racial Studies 2010). Tässä ajattelussa muuttosyitä ja integraatioprosessia on tutkittu erillisinä ilmiöinä ja muutto ylipäätään nähty kertaluontoisena tapahtumana, joka katkaisee sosiaaliset, kulttuuriset, taloudelliset ja poliittiset yhteydet lähtömahaan ja sinne jääneisiin ihmisiin.

Transnationaalisuus siirtää painopistettä ja näkökulmaa. Se kiinnittää huomion siteisiin lähtömaihin, ja kuten tässä tutkimuksessa tulee esille, myös kolmansiin maihin. Tutkimuskenttä on sekä kasvanut että eriytynyt koko ajan⁶. 1990-luvulla tutkimusta hallitsi kaksi samankaltaista näkökulmaa. Toinen näki lähtömaasiteet pakokeinona vastaanottavan yhteiskunnan etnisestä tai rodullisesta epätasa-arvosta. Lisäksi niiden nähtiin tarjoavan mahdollisuuden paeta sekä kapitalismin että kansallisvaltioiden kontrollia (Basch ym. 1995, näkökulman kritiikistä esim. Ong 1999, 8–12). Olwig (2007, 270–275) nimittää tätä lähinnä akateemisen tutkimuksen luomaksi ”vastarinnan narratiiviksi”, jolla on haluttu valtauttaa tutkittavia. Samaan

---

⁶ 1990-luvulta lähtien kasvaneella tutkimuskentällä on ilmestynyt teoreettisia avauksia ja empiirisiä tutkimuksia (Dahinden 2009, 2010, Glick Schiller 2010, Levitt & Glick Schiller 2004, Olwig 2007, Portes ym. 1999) ja katsauksia näihin empiirisiin tutkimuksiin ja niiden löydöksiin (Levitt & Jaworsky 2007, Vertovec 2008). Useissa teksteissä on pyritty kehittämään siirtolaisten transnationaalisuuden teoriaa erilaisten typologioiden avulla. Näissä on selvitetty minkä tyyppiset siirtolaiset osallistuvat ja miten, kuinka usein ja millä elämäntilanteella (perhe, uskonto, kehitysyhteistyö, taloudellinen toiminta) (ks. Vertovec 2008, 18–19). Osittain on pohdittu itse transnationaalisuuden käsitteen käyttöalaa pyrkimällä määrittelemään ero ”tavallisen”, pysyvästi muuttavan ja lähtömaasiteet katkaisevan siirtolaisen ja transnationaalisen siirtolaisen (*transmigrant*) välillä. Kenet voidaan määritellä transnationaaliseksi siirtolaiseksi ja millä perusteella? Tällaiset yritykset eivät ole johtaneet kovinkaan hedelmällisiin tuloksiin, koska transnationaalisen toiminnan vaikutukset eivät kosketa vain yhtä ihmistä (Levitt & Glick Schiller 2004, artikkeli I). Janine Dahinden (2010) puolestaan ehdottaa toisenlaista, hieman laajempaa typologisointia, joka perustuu liikkuvuuden (ihmisten fyysinen liikkuvuus) ja paikallisuuden (paikalliset poliittiset/sosiaaliset/taloudelliset sidokset, juurtuminen tiettyyn paikkaan) väliseen suhteeseen. Näiden yhdistelmistä syntyy neljä yhteisötason transnationaalista muotoa (transnational formations): 1) paikallinen diasporinen muoto 2) paikallinen mobiili transnationaalisuus 3) transnationaaliset mobiilitteetit 4) transnationaaliset ulkopuoliset. Dahindenin luokittelu on hyödyllinen, koska se tuo yhteen diasporakeskustelun ja transnationaalisuuteen liittyvän keskustelun ja sen avulla voi tarkastella eri ryhmien välisiä eroja ja näiden takana olevia tekijöitä. Toisaalta typologisointi auttaa ymmärtämään miten transnationaalisuus muuttaa muotoaan ajan kuluessa. Siirtolaisten transnationaalisuuden kentällä hieman erillisenä alana voi pitää transnationaalisten perheiden tutkimuksen kenttää (Bryceson & Vuorela 2002, Baldassar ym. 2007, Olwig 2007), johon käsillä oleva tutkimus liittyy. Toisaalta tutkimuksessa on usein tarkasteltu perinteisiä ja näkyvimpiä siirtolaisryhmiä (Yhdysvalloissa esimerkiksi karibialaisia ja eteläamerikkalaisia, Euroopassa turkkilaisia ja pohjoisafrikkalaisia). Esimerkiksi Conradson & Latham (2005) ovat tuoneet esiin myös muiden, vähemmän näkyvien ryhmien transnationaalisuutta.

aikaan vastarintaa korostavan transnationaalisuuden tutkimuksen kanssa tutkimuksessa syntyi kiinnostus ”juuriin” ja ”kulttuurisiin identiteetteihin”. Transnationaalisuuden nähtiin ilmentävän sidosta omaksi katsottuun kulttuuriseen identiteettiin ja tätä kautta vastarintaa asuinmaan assimiloivia voimia vastaan. Samalla sidosten pysyvyyden tulkittiin johtuvan uskollisuudesta lähtömaalle. (Olwig 2007.) Tutkimuksen kohteeksi tuli usein tietty etninen ryhmä, joka nimettiin ”transnationaaliseksi yhteisöksi” (esim. Levitt 2001; Transnational Communities Programme).

Nykyisin tutkimuksen näkökulma etenkin ensimmäisen narratiivin kannalta on pikemminkin vastakkainen. Transnationaalisuudessa ei välttämättä ole kyse vapaaehtoisuudesta ja halusta etsiä pakokeinoja paikallisesta, alueellisesta, kansallisesta tai globaalista kontrollista ja alistamisesta. Pikemminkin saattaa olla kyse pakotetuista sidoksista lähtömaahan, joiden ylläpito vie voimia ja resursseja arkielämästä asuinmaassa. (Al-Ali 2002, Baldassar ym. 2007, Tiilikainen 2007.) Toisaalta kansallisvaltiot rakenteellistavat ja säätelevät monin tavoin sitä, millaisiksi ruohonjuuritason transnationaalit tai paikkojen väliset suhteet muodostuvat. Valtioiden politiikat (maahantulo ja maahanmuuttajien integraatio) ja toisaalta valtioiden väliset suhteet vaikuttavat siirtolaisten ylläpidon toiminnan ja liikkumisen mahdollisuuksiin (Purkayastha 2005). Transnationaalisuuden tutkimuksessa kyse on nimenomaan valtioiden rajat ylittävistä eikä valtion sisäisistä siteistä. Maantieteellinen etäisyys ei välttämättä ole merkittävin haaste siirtolaisille, vaan valtioiden poliittisten rajojen ylittäminen (esim. Assmuth 2007, 55, Purkayastha 2005). Nina Glick Schiller (2010) toteaa, että siirtolaisuuden tutkimuksen pitäisi ylipäätään omaksua globaali perspektiivi valtaan, jolloin se pystyisi pohtimaan integraationäkökulman ja transnationaalisen näkökulman välille syntynyttä vastakkainasettelua ja tarkastelemaan siirtolaisuutta osana globaaleja, transnationaalisia prosesseja, joihin myös kansallisvaltiot ovat kytkeytyneet.

Valentina Mazzucato (2010) on oman kirjallisuuskatsauksensa pohjalta esittänyt, että vastarinnan sijaan *verkostot* ja *yhtäaikaisuus* ovat keskeisimmät teoreettiset käsitteet, jotka transnationaalisuuden tutkimus on tuonut siirtolaisuuden tutkimukseen (ks. myös Vertovec 2008, 32–38)⁷. Verkostot tarkoittavat, että siirtolaiset nähdään osana laajempaa valtioiden rajat ylittävää kokonaisuutta ja yhtäaikaisuus puolestaan kehittyvän viestintä- ja matkustusteknologian mahdollistamaa yhtäaikaista osallistumista sekä asuinmassa että jossain toisessa maassa. Toisaalta assimilaatiotutkimuksessa siirtolaisten oma toimijuus on jäänyt peittoon ja tutkimus on korostanut rakenteellisten seikkojen roolia. Transnationaalinen perspektiivi ja erityisesti ver-

---

⁷ Verkostojen tarkastellulla on ylipäätään keskeinen rooli nykyisessä siirtolaisuuden tutkimuksessa. Niiden avulla teoretisoidaan mikrotasoa, johon kuuluu henkilökohtaiset verkostot, perheen ja kotitalouden strategiat, ystävä- ja yhteisösidokset ja näiden tarjoama taloudellinen ja sosiaalinen apu. Verkostot tarjoavat tietoa muuttopäätösten tekemisessä ja tukea asettumisessa ja kanavoivat näin siirtolaisuusvirtoja (Castles & Miller 2003, 26–29). Monica Boydin (1989, 27) mukaan epäviralliset verkostot sitovat siirtolaiset sosiaalisten roolien ja sosiaalisten suhteiden verkkoon. Caroline Brettell (2000, 107) puolestaan toteaa, että verkostot pitävät itse itseään yllä, sillä jokainen muuttotapahtuma luo rakenteen, joka tarvitaan sen ylläpitoon.

kostoanalyttinen näkökulma puolestaan painottavat toimijan näkökulmaa: se on kiinnostunut siitä, miten siirtolaiset neuvottelevat assimilaatiopaineiden, perheverkoston ja lähtömaan vaatimusten ja omien tavoitteidensa välillä (Olwig 2007).

3.2 Transnationaalisuus ja toinen sukupolvi

Edellä esitelty tutkimuskenttä käsittelee enimmäkseen ensimmäistä, eli aikuisten muuttajien sukupolvea ja erityisesti taloudellista, poliittista ja uskonnollista toimintaa. Lapset ja nuoret ja toinen sukupolvi näkyvät tässä tutkimuksessa lähinnä perheiden jäseninä, joiden hoiva- ja koulutuskysymykset on ratkaistava (esim. Levitt 2001). Vaikka transnationaalisuuden tutkimus on korostanut toimijaa ja toimijan tulkintoja, tutkimuskentällä lapsia ja nuoria ei olla nähty toimijoina, joiden omia sidoksia ja ymmärrystä pitäisi pyrkiä ymmärtämään (artikkeli I). Lisäksi transnationaalisuuden merkitys teoreettisena näkökulmana ja empiirisenä ilmiönä on osittain sidottu assimilaatiotutkimuksen kehykseen, jossa *sukupolvi* on merkittävä muutosta selittävä tekijä. (Olwig 2003, artikkeli I.) Tärkeimmäksi kysymykseksi muotoutui jatkuvatko ensimmäisen sukupolven transnationaaliset projektit, käytännöt ja sidokset toisen sukupolven aikuistuesssa (Levitt & Waters 2002b). Lasten ja nuorten kokemukset ja näkemykset ja näiden merkitys eleylle lapsuudelle ja nuoruudelle on jäänyt tästä näkökulmasta näkymättömiin, samoin kuin näiden kokemusten merkitys jatkuvuuden tuottamisessa.

Sukupolvittaisen jatkuvuuden näkökulmasta tehdyissä tutkimuksissa transnationaalisuus on operationalisoitu kyselytutkimuksissa mitattaviksi teoiksi. Tekoja ovat esimerkiksi asuminen lähtömassa, omat tai vanhempien lähettämät rahalähetykset, vierailut, lähtömaan TV:n tai ylipäätään omakielisten TV-ohjelmien katsominen, lähtömaata koskeva tietous ja subjektiivinen kokemus kodista. Näiden esiintyvyyttä tarkastellaan suhteessa sosiologisiin taustamuuttujiin, kuten etninen ryhmä, ikä, sukupuoli ja erilaisiin integraatiomittareihin, kuten puhuttu kieli, sosioekonominen asema ja sukupolvi. (Groenewold 2008, 119–120, Haller & Landolt 2005, Kasinitz ym. 2008, 257–264, ks. myös Gowricharn 2009.) Sekä Ewa Morawskan (2003) laajassa katsauksessa että Philip Kasinitzin ja kollegoiden (2008) tutkimuksessa yhdysvaltaisten toisen sukupolven nuorten transnationaalisuudesta käy ilmi, että käytännöt vaihtelevat etnisten ryhmien ja sosiaaliluokkien välillä, eikä osallistuminen ole yhtä aktiivista kuin ensimmäisessä sukupolvessa. Euroopassa aktiivisuus näyttää tosin olevan hieman korkeampaa kuin Yhdysvalloissa (Groenewold 2008, 119–120).

Lomaketutkimukset todistavat siis hypoteesin, että transnationaaliset aktiviteetit hiipuvat toisessa sukupolvessa. Tällainen mittaamaan pyrkivä näkökulma jättää kuitenkin huomiotta, että omasta toiminnastaan riippumatta lapset ja nuoret kuitenkin kasvavat ympäristössä, jossa heidän vanhempansa ovat enemmän tai vähemmän aktiivisia suhteessa lähtömaahansa, usein per-

hesiteiden ja -velvollisuuksien kautta. Lapset ja nuoret elävät transnationaalisten käytäntöjen ympäröimää arkea (myös Levitt & Glick Schiller 2004). Lisäksi oli jäänyt huomiotta, että transnationaalisuus on toisen sukupolven nuorten näkökulmasta ylipäätään erilaista kuin heidän vanhempiensa. Ensimmäinen sukupolvi on sidoksissa lähtömaahansa kulttuurisesti, rakenteellisesti tai perheidensä ja oman elämänhistoriansa kautta, kun vastaanottavassa maassa syntynyt ja kasvanut toinen sukupolvi taas ei ole (esim. Purkayastha 2005, artikkeli I). Toisin kuin vanhemmilleen, lähtömaa on usein toiselle sukupolvelle tuntematon ja uusi maa, johon täytyy tutustua ja jonne luoda suhteita omasta ”kotipesästä” käsin. Mikä siis motivoi tai ei motivoi nuoria luomaan näitä siteitä tai jatkamaan vanhempiensa käytäntöjä? Esimerkiksi pakottavuuden ja vastarinnan suhde asettuu uuteen valoon: jos vanhempien transnationaalisia pyrkimyksiä kehystää jonkinlainen, tosin nyt kyseenalaistettu vastarinta asuinmaan assimiloivia voimia vastaan, niin toisen sukupolven näkökulmasta transnationaaliset sidokset ja projektit voivat näyttäytyä pakottamisena orientoitumaan maahan, joihin heillä ei ole juurikaan sidoksia tai kiinnostusta.

Kvalitatiivisemmista lähtökohdista tehdyt tutkimukset tarjosivat parempia lähtökohtia. Näissä tutkimuksissa käy ilmi, että ei ole kyse nollasummapelistä, jossa transnationaalisuus joko katoaa tai jatkuu (Olwig 2007, Purkayastha 2005, Smith 2006). Esimerkiksi Purkayastha (2005, 14–15) toteaa, että transnationaalisten vaikutteiden merkitystä toisen sukupolven elämässä voi ajatella solmukohtien (*nodes*) ja kenttien (*fields*) avulla. Elämän solmukohta sijaitsee varsinaisessa asuinmaassa, tässä tutkimuksessa Suomessa, ja kenttä puolestaan muodostuu globaaleista ja transnationaalisista kerroksista, jotka kaikki sulkevat sisäänsä monia rakenteellisia ehtoja. Nancy Foneriin (2001, siteerattu Purkayastha 2005, 14–15) tukeutuen hän huomioi, että toinen sukupolvi ei välttämättä ylläpidä samanlaisia institutionaalisia sidoksia kaikkiiin maihin. Sen sijaan he saattavat rakentaa henkilökohtaisia perhe- ja ystäväverkostoja, jotka kanavoivat transnationaalisia vaikutteita. Nämä kentät eivät ole neutraaleja konteksteja, vaan asettavat toisen sukupolven erilaisten rakenteellisten ehtojen alaisuuteen. Tällainen sidosten epätasapaino luonnehtii myös tämän tutkimuksen tutkittavia. Heidän elämänsä solmukohta oli Suomessa, josta käsin he olivat enimmäkseen henkilökohtaisten perhesiteidensä kautta kytköksissä moniin maihin levittäytyvään kenttään.

Vastauksena kysymykseen transnationaalisuuden jatkuvuudesta toisessa sukupolvessa ja transnationaalisuuden merkityksestä lasten ja nuorten elämälle ja identiteeteille pohdin sidosten uusintamisen kysymystä: miten tämä tapahtuisi lähtömaasta käsin? Millainen asema lapsilla ja nuorilla olisi transnationaalisissa perheverkostoissaan? Lapsuuden tutkimus (James ym. 1998, Lee 2001), joka on kiinnostunut lasten ja nuorten toimijuudesta suhteessa omaan arkiympäristöönsä, tarjosi vaihtoehtoisen näkökulman yhdysvaltalaisen tutkimuksen tavalle korostaa sukupolvea ja tulevaa aikuisuutta (artikkeli I). Vaikka transnationaalisuus korostaa lähtökohtaisesti toimijan roolia, lapsia ja nuoria koskevassa tutkimuksessa tämä näkökulma oli peittyneet sosiali-

saatiota, sukupolvista jatkuvuutta ja tulevaa aikuisuutta korostavan näkökulman alle. Luodakseni toisenlaisen näkökulman lasten ja nuorten kokemuksiin osana transnationaalisia verkostoja käsitteellistin tutkimuksen alkuvaiheessa transnationaalisuuden *maantieteellisesti hajaantuneeksi kasvuympäristöksi*. Maantieteellisesti hajaantuneiden elämänpiirien avulla lähdin hahmottamaan kasvuympäristön uusintamista ja sen vaikutuksia toisen sukupolven identiteetteihin.

Tutkimuksen alkuvaiheessa etsin teoreettista näkökulmaa transnationaalisuuteen ja uusintamisen kysymykseen. Erilaiset tyypittelyt (Vertovec 2008, 18–19), yhteisöperustaiset lähestymistavat (Levitt 2001, Smith 2006) tai globaalin kapitalismin tai assimilaatiopaineiden vastarintaa korostavat (Basch ym. 1995) lähestymistavat eivät tuoneet omasta näkökulmastani hyödyllisiä teoreettisia käsitteitä. Päädyin ottamaan monipaikkaisen konteksti haltuun *sosiaalisen verkoston* käsitteellä ja *verkostoanalyttisellä* otteella.

3.3 Verkostoanalyttinen näkökulma transnationaalisuuteen

Esimerkiksi Karen Fog Olwig (2007) ja Nicholas D. Harney ja Loretta Baldassar (2007) ovat esittäneet, että suhteiden kenttä (*field of relations*) tai sosiaaliset verkostot (*social networks*) ovat käsitteitä, joilla on pyrittävä ymmärtämään nykyajan siirtolaisuutta (ks. myös Brettell 2000, Boyd 1989). Tässä lähestymistavassa sosiaaliset verkostot viittaavat ihmisten välisiin konkreettisiin sidoksiin eivätkä toimi vain metaforana.

Verkostoanalyysi ei ole yhtenäinen teoria tai menetelmä, vaan pikemmin paradigma tai perspektiivi (Emirbayer & Goodwin 1994, 1414). Siirtolaisia tutkivan verkostoanalyysin juuret ovat 1950–1960 -luvuilla eteläisessä Afrikassa tehdyissä antropologisissa tutkimuksissa, joissa pyrittiin ymmärtämään kaupunkiin kaivosteollisuuden maaseudulta työskentelemään saapuneiden siirtolaisten päällekkäiset osallisuudet kaupungin ja maaseudulla asuvan ”heimonsa” sosiaalisissa organisaatioissa. Siirtolaisuus ei (tässäkin tapauksessa) aiheuttanut entisten sosiaalisten siteiden ja asemien menettämistä. Maaseudulta kaivoskaupunkiin muuttaneiden työläisten sosiaalisiin verkostoihin kuului sukulaisia, ystäviä ja työtovereita sekä lähtöpäikasta että uudesta asuinpaikasta kaupungissa (Mayer 1962, ks. myös Olwig 2007, 8–9, Vertovec 2008, 32–35). Tutkimuksessa tarkasteltiin siirtolaisten heterogeenisiä paikallisia ja paikallisen ylittäviä siteitä.

Verkostot ovat määritelmällisesti kategoriat ja instituutiot ylittäviä ja heterogeenisiä (Olwig 2007). Ne kytkevät yhteen erilaisia ihmisiä erilaisissa sosioekonomisissa, kulttuurisissa ja taloudellisissa asemissa (Castrén 2001) – ja transnationaalisen näkökulman mukaan myös eri maantieteellisissä paikoissa. Verkostojen avulla voi ylittää sekä rakenteellisia että tilallisia kategorioita, kuten perhe, ystävät, luokka, naapurusto tai kansallisvaltio. Transnationaalisuuden tutkimusta on kritisoitu transnationaalisten siteiden ja käy-

täntöjen korostamisesta paikallisuuden ja integraatiopaineiden ja -prosessien kustannuksella (Harney & Baldassar 2007, Joppke & Morawska 2003). Tarkastelemalla transnationaalisuutta verkostanalyttisestä näkökulmasta tämän voi välttää. Verkostojen avulla voi analysoida samanaikaista paikallista, kansallista ja ylijarajaista sidoksellisuutta. Verkostanalyttinen näkökulma mahdollistaa myös pakolaistaustaisten ihmisten transnationaalisuuden tarkastelun (esim. Al-Ali ym. 2001) paremmin kuin työsiirtolaisuutta tutkiva ja globaalien kapitalismin rakenteita korostava, erityisesti Yhdysvalloissa tehty transnationaalisuuden tutkimus.

Transnationaalisuus sekä ilmiönä että käsitteenä on herättänyt paljon keskustelua. 1950–1960 -lukujen eteläafrikkalaisessa antropologiassa maaseudun ja kaivoskaupunkien välistä muuttoliikettä analysoivassa tutkimuksessa siirtolaisten sidokset eri paikkoihin ja niistä syntyvät toiminnan kentät käsitteellistettiin termillä *siirtolaisuus (migrancy)* ja siirtolaisuuden kenttä (*total migrancy field*). *Siirtolaisuus* viittasi ihmisten jatkuvaan liikkuvuuteen ja monitahoiseen sidoksiin. Philip Mayerin (1962, 577–578) mukaan ”siirtolaisuus virtaa usein valtion rajojen yli” (*migrancy commonly flows across state boundaries*). Siirtolaisuuden kenttä puolestaan tarkoitti kaupunkia ja alueita, joista kaupunki vetää puoleensa siirtolaisia. Mayerin (1962, 577–578) mukaan huomio kiinnittyi rakenteellisiin yksiköihin ja paikallisuuksiin, joista yksilöt tulivat osallisiksi liikkuvuutensa kautta. Mayerin (mt.) termi tavoitti ehkä paremmin ilmiön olemuksen eri paikkojen ja paikallisten rakenteiden välille levittäytyvänä ilmiönä kuin käsitteet transnationaalisuus ja transnationaalinen siirtolaisuus, joita nykyään käytetään. Tässä tutkimuksessa käytän kuitenkin termejä transnationaalisuus ja transnationaalinen, koska ne ovat vakiintuneet käyttöön tutkimuskentällä.

Toisin kuin *migrancy*, termi transnationaalisuus vie huomiota kansallisvaltioon, jolloin rajat ylittävät siteet ja toiminta tulkitaan helposti valtion tai kansakunnan kautta motivoituneina. Niiden nähdään johtuvan halusta olla yhteydessä ”juuriin” tai ”todelliseen kotimaahan”. Verkostanalyttinen näkökulma transnationaalisuuteen tarjoaa toisenlaisen perspektiivin. Vaikka siirtolaisilla olisi valtion rajat ylittäviä – transnationaalisia – siteitä ja käytäntöjä, nämä eivät välttämättä johdu heidän halustaan ja tarpeestaan olla yhteydessä ”kotimaahan” (vaikka kansallisvaltiot transnationaalisuutta kontrolloivatkin, ks. luku 3.1)⁸. Ne syntyvät, koska yksilöt sattuvat olemaan kytkeytyneitä ihmisiin, joita he tuntevat lähtömaasta ja uusista asuinpaikoistaan (Olwig 2007, 11, myös Conradson & Latham 2005, Harney ja Baldassar 2007). Esimerkiksi Baldassar kollegoineen (2007, 213–215) toteaa, että esimerkiksi perhesuhteisiin sisältyy oikeuksia ja velvollisuuksia, jotka pakotta-

---

⁸ Waldinger ja Fitzgerald (2004) kritisoivat transnationaalisuuden käsitettä myös siitä näkökulmasta, että sanakirjamerkityksessään se tarkoittaa ”kansat” ylittävää ja yhdistävää. Transnationaalisuudessa ilmiönä ei kuitenkaan ole mitään kansoja, kansallisuuksia tai etnisiä ryhmiä ylittävää tai yhdistävää, vaan siirtolaisten transnationaalisuus on useimmiten partikularistista ja muodostaa ulossulkevia yhteenliittymiä. Se on ikään kuin vastakohtia kosmopoliittisuudelle tai esimerkiksi politiikan tutkimuksessa hahmotellulle transnationaalisen kansalaisyhteiskunnan mahdollisuudelle. Myös Ien Ang (2003) esittää vastaavaa kritiikkiä diasporisten yhteisöjen ulossulkevuudesta.

vat erilaisia siirtolaisia globaalista bisneseliitistä pakolaisiin pitämään yllä siteitä lähtömaihin jääneisiin perheenjäseniinsä. Muutto, maiden väliset etäisyydet ja poliittiset rajat ja eri kansallisvaltioiden välille hajaantunut sosiaalinen verkosto tuottavat tilanteen, jossa useimmiten paikalliset institutiot, kuten perhe rakentuvat transnationaalisesti ilman, että näihin liittyisi erityisiä valtion liittyviä tavoitteita⁹ (Bryceson & Vuorela 2002, Olwig 2007). Olwigin (2007, 6) mukaan verkostojen avulla siirtolaisten elämää tarkastellaan ihmistenvälisen siteiden kontekstissa sen sijaan, että siirtolaisuus ymmärrettäisiin suhteessa laajoihin institutionaalsiin konteksteihin, kuten kansallisvaltioon. Vastaavasti verkostoaalyttisesta näkökulmasta etnisyys tai kulttuurinen identiteetti ei selitä transnationaalisuutta, vaan näkökulmasta voi tarkastella miten etnisyys rakentuu kategorisoivan vallan ja yksilöiden toimijoiden vuorovaikutuksessa transnationaalisella kentällä.

Tässä tutkimuksessa lähtökohtana on Olwigin (2007, 8–10) määritelmä. Olwigin mukaan verkostoja tarkastelemalla siirtolaisuus ei sinällään sisällä sosiaalisen elämän murtumaa eikä jatkuvuutta. Sen sijaan kyse on sosiaalisten verkostojen venyttämistä tai laajentumisesta (*extending*), muodostamisesta (*developing*), neuvottelusta (*negotiating*) ja uudelleenmäärittämisestä (*redefining*). Paikallisia sosiaalisia suhteita täytyy venyttää ja luoda uusia siteitä uudessa asuinpaikassa, pohtia siteisiin liittyviä velvollisuuksia, oikeuksia ja rajoitteita ja neuvotella siteitä uudelleen uusien kokemusten ja vierailukokemusten karttuessa. Tästä lähtökohdasta tarkastelen tutkimuksessa kuinka Suomessa kasvanut toinen sukupolvi, joka ei välttämättä ole tavannut toisissa maissa asuvia ihmisiä, venyttävät, laajentavat, muodostavat ja neuvottelevat sosiaalisia verkostojaan Suomesta käsin. Valitsemalleni näkökulmalle on keskeistä, että sen avulla voi kiinnittää huomiota myös toteutumattomiin sidoksiin, osallistumattomuuteen ja ulkopuolisuuden tunteeseen. Lasten ja nuorten tapauksessa huomio kiinnittyy myös esimerkiksi nuoren oman aktiivisuuden ja perheen pakottavuuden suhteeseen. Verkostoaalyttiselta kannalta transnationaalisuuden tutkimuksessa korostuvat toimijoiden (nuorten) tavat rakentaa ja ylläpitää sosiaalisia sidoksia sekä lähtömaassa että asuinmaassa ja neuvotella ja ymmärtää tilannettaan. Transnationaalisuutta tarkastellaan riippumatta siitä onnistuuko siteiden rakentaminen vai ei ja onko nuoren tulkinta tilanteestaan positiivinen vai ei.

3.4 Matkustaminen, läsnäolo ja kohtaamiset

Lähtiessäni tarkastelemaan verkostoja ja niiden muodostumisen prosessia totesin, että Olwigin käsitteet venyttäminen, muodostaminen, neuvottelut ja uudelleenmäärittelyt vaativat lisävalaistusta. Miten itse asiassa esimerkiksi venyttäminen tapahtuu, miten sosiaalisia siteitä oikeastaan luodaan? Aineiston analyysin edetessä tuntui, että uusintamista ja haastateltujen kokemuk-

---

⁹ Erilaiset diasporiset nationalistiset projektit ovat tietenkin myös yleisiä, mutta ne eivät ole ainut transnationaalisuuden muoto (ks. esim. Wahlbeck 1999).

sia osallisuudestaan ja ulkopuolisuudestaan on vaikea selittää ja tulkita pelkästään verkostoanalyttisin käsittein. Kiinnitin huomiota vierailuihin ja niiden merkitykseen transnationaalisten siteiden muodostumisessa ja päädyin etsimään tarkasteluvälineitä vierailuiden, eli matkustamisen, analysoimiseen liikkuvuuden sosiologiasta (Sheller & Urry 2006).

Siirtolaisten transnationaalisuuden tutkimus on korostanut viestintäteknologioiden merkitystä: Kaukopuhelut ovat halventuneet merkittävästi (Vertovec 2008, 54–60) ja internetin kautta voi käytännössä soittaa ilmaiseksi. Sähköposti, chattipalvelut ja kirjoitushetkellä sosiaalinen media ovat luoneet erilaisia tapoja olla yhteydessä kuin esimerkiksi kirjeet tai puhelut. Sähköiset viestimet mahdollistavat nopean, reaaliaikaisen viestinnän, joka yhdistää kuvaa ja ääntä. Ne antavat paremman mahdollisuuden virtuaaliseen tai etäiseen läsnäoloon.

Transnationaalisuuden tutkimusta syytetäänkin usein teknologisesta determinismistä (Vertovec 2008, 17), jossa transnationaalisuus ylipäätään nähdään teknologioiden kehittymisen ja muuttumisen seurauksena. Voi olla, että tutkimuksessa teknologioille on annettu liian suuri rooli, mutta toisaalta on näyttöä, että viestintäteknologioiden kehitys on muuttanut ihmisten välisiä suhteita ja tapoja olla yhteydessä. Muutos on vaikuttanut myös toiseen sukupolveen. Esimerkiksi Baldassar kollegoineen (2007, 118–136, ks. myös Purkayastha 2005, 61–63) toteaa, että käytetyllä teknologialla todellakin on yhteys perheiden yhteydenpidon tapoihin. Sähköiset teknologiat, kuten sähköposti, mahdollistavat monenkeskisen viestinnän. Tutkimuksessa (Baldassar ym. 2007) sähköiset viestintäteknologiat kytkivät toisen sukupolven nuoret uudelleen muualla asuviin perheenjäseniin, kun he taitavampina uusien teknologioiden käyttäjinä ottivat vastuuta viestinnästä. Toisaalta uusi, intensiivisempi ja nopeampi yhteydenpito luo uudenlaista perhesuhteisiin liittyvää pakottavuutta. Uusi teknologia luo uudenlaisia sosiaalisten suhteiden muotoja ja vaatii ihmisiltä uudenlaisia kykyjä ”ylläpitää läsnäoloa”, tehdä itsensä läsnä olevaksi. Toisaalta suhteiden katkaiseminen voi olla vaikeaa, vaikka ihmiset sitä haluaisivat. (Baldassar ym. 2007, 135–136.)

Silti myös Baldassar kollegoineen (2007, 149–157) pohtii ovatko teknologiat tarpeeksi perhesiteiden ylläpitämisessä ja hoivan tarjoamisessa. Tutkimissaan transnationaalisissa perheissä perheenjäsenet ilmaisivat virtuaalisesta yhteydenpidosta huolimatta jatkuvasti halunsa nähdä omin silmin muualla asuvat perheenjäsenet ja koskettaa heitä (Baldassar 2008, 260–263). Jatkuva viestintä, asioiden hoitaminen toisen puolesta toisesta maasta käsin ja rahan lähettäminen sävyttivät perhe-elämää, mutta silti pelkkä näkeminen ja läsnäolo käsitettiin arvokkaimmiksi välittämisen ja hoivan ilmauksiksi (Baldassar ym. 2007, 151–152). Tämä herättää kysymyksen virtuaalisuuden ja fyysisten kohtaamisten suhteesta.

John Urry (2004, 28) erottaa analyttisesti viisi toisistaan riippuvaa liikkuvuuden muotoa, jotka muokkaavat sosiaalista elämää. Nämä muodot ovat ihmisten fyysinen liikkuminen (*corporeal travel*), esineiden fyysinen liikkuminen (*physical movement of objects*), kuvitteellinen tai pikemminkin kuvi-

en avulla matkustaminen television kuvavirran avulla (*imaginative travel*), virtuaalinen, yleensä reaaliaikainen matkustaminen internetissä (*virtual travel*) ja ihmisten henkilökohtainen viestintä (*communicative travel*). Nämä erilaiset ja intensifioituvat liikkuvuuden muodot ovat läsnä ja muokkaavat sosiaalista elämäämme. Näistä eri liikkuvuuden muodoista ja niiden mahdollistamasta kytkeytymisestä ja etäisestä läsnäolosta huolimatta Urry kuitenkin korostaa ihmisten fyysisen matkustamisen yhä jatkuvaa merkitystä sosiaalisen elämän perustana. Periaatteessa vaivalloisen ja kalliin matkustamisen voisi korvata muilla liikkuvuuksilla. Vuorovaikutustutkimuksen klassikkoa Erving Goffmania seuraten Urry (2002) pitää halua läsnäoloon (*co-presence*) keskeisenä motiivina matkustamiselle. Ajoittainen kasvokkainen läsnäolo on sosiaaliselle elämälle välttämätöntä. Meillä on tarve tai ”pakkomielte” läheisyyteen (*compulsion to proximity*, Boden & Molotch 1994). Läheisyyden saavuttamiseksi ollaan valmiita näkemään paljon vaivaa: vietämme perhejuhlia, tapaamme ystäviä kahviloissa, kyläilemme, pidämme kokouksia, seminaareja ja konferensseja. Ihmisillä on edelleen tarve olla fyysisesti läsnä sekä toisten ihmisten että paikkojen kanssa ja tämä tarve tekee matkustamisesta tarpeellista ja toivottavaa.

Lisäksi matkustamisen vetovoima piilee sen kyvyssä tuottaa uudenlaista tietämistä. Urryn (2002, 261) mukaan tarvetta fyysiseen läsnäoloon tuottaa siihen liittyvä erityinen tietämisen tapa. Ihmiset ajattelevat tuntevansa (*know*) tietyn henkilön ja myös paikan paremmin kohdattuun hänet kasvokkain ja ihmisillä on halua tämän kaltaiseen tietämiseen. Fyysinen matkustaminen antaa mahdollisuuden aistien välittämään kokemukseen. Paikan päälle matkustaessa voi tuntea, nähdä, koskettaa, kuulla, haistaa ja maistaa millaista paikoissa on (Urry 2002, 261–262).

Matkustamisessa on kyse affektuaalisista kohtaamisista, joissa ihmiset kohtaavat ympäristönsä elementit ihmisistä fyysisiin ominaisuuksiin aistien sa kautta (Conradson & Latham 2007). Affekti viittaa fysiologiseen tilaan, joka syntyy ruumiin ja ympäristön ja sen olioiden kohtaamisessa. Kohtaamisissa ympäristöjen kanssa ensimmäinen reaktio on usein ruumiissa tuntuva. Ihminen reagoi koko ruumiin tajunnalla (*whole-body cognition*) ja kokemuksen pystyy tulkitsemaan sanallisesti esimerkiksi ilona, pelkona tai jännityksenä vasta hetken päästä tai paljon myöhemmin. Conradsonin ja Latham (mt.) näkökulmasta matkustaminen vie meitä uusiin affektuaalisiin kohtaamisiin ja eri paikoilla on tarjota erilaisia affektiivisia kokemuksia.

Toisen sukupolven näkökulmasta viestintäteknologioiden ja matkustamisen eli virtuaalisuuden ja fyysisyyden suhde piirtää erityisellä tavalla esiin sosiaalisten suhteiden ja ihmisiin ja paikkaan tutustumisen logiikkoja. Kun ensimmäistä sukupolvea koskeva tutkimus käsittelee sitä, miten sosiaalisia suhteita ylläpidetään, toiselle sukupolvelle on akuutimpaa suhteiden muodostaminen ylipäätään (artikkeli I). Riittääkö viestintäteknologia tähän? Voiko sosiaalisia suhteita muodostaa perheen ja suvun kontekstissa virtuaalisesti? Riittääkö virtuaalinen yhteydenpito kuuluvuuden ja osallisuuden kokemukseen? Tätä kautta lähdin pohtimaan läsnäolon ja sen saavuttamisen roolia

toisen sukupolven transnationaalisuuden yhtenä avainkohtana. Liikkuvuuden ja läsnäolon sosiologia antoi välineitä pohtia virtuaalisuuden ja fyysisyyden suhteita. Liikkuvuuden sosiologian käsitteistön avulla en niinkään pohjittanut sosiaalisia perusteita matkustamiselle, vaan sitä, mitä toiselle sukupolvelle tapahtuu kun kasvokkainen läsnäolo perheen matkustaessa yhtäkkiä saavutetaan. Kasvokkaisuus saavutetaan usein riippumatta siitä mitä nuoret itse haluavat tai tavoittelevat (artikkeli II).

Transnationaalisen etnisyyden tutkimus on keskittynyt nimenomaan etnisten identiteettien tutkimiseen ja tapoihin, joilla etnisuus muokkaantuu suhteessa transnationaaliseen kenttään (Kibria 2002, Louie 2006, Purkayastha 2005, Åkesson 2011). Tämä näkökulma on tämänkin tutkimuksen toinen pääteema, josta keskustelen enemmän seuraavassa luvussa. Liikkuvuuden sosiologia on kuitenkin kiinnittänyt huomiota tapoihin, joilla liikkuvuus, sidoksellisuus moniin paikkoihin ja kohtaamiset eri paikkojen kanssa muokkaavat itseyttämme myös muilla tavoin (Conradson & Latham 2007, Conradson & McKay 2007).

Richard Jenkins (2008), jonka teoriaa esittelen tarkemmin seuraavassa luvussa, on esittänyt, että kaikki identiteetit syntyvät ulkoisten ja sisäisten määritelmien vuorovaikutuksessa. Teoria keskittyy tarkastelemaan yhteiskunnallisia kategorioita ja luokitteluja ja luokitteluihin liittyvää diskursiivista ja käytännöllistä pakottavuutta ja tuottavuutta. Ulkoiseen ja sen kohtaamiseen liittyvä ajatus antaa välineitä myös muunlaisten kohtaamisten analysoimiseen. Laajennan siis teoriaa käsittelemään identiteetin, tai pikemminkin itseyden muokkautumista myös materiaalisissa kohtaamisissa. Itseydellä tarkoitan tässä ihmisen olemusta, joka ei avaudu yhden sosiaalisen kategorian (kuten etnisuus tai maahanmuuttajuus) avulla, vaan kuvaa pikemminkin ihmistä jonkinlaisena sosiaalisten kategorioiden, elämänhistoriansa ja kokemustensa kokonaisuutena (ks. myös Ketokivi 2010). Tätä kautta syntyy suhde liikkuvuuden sosiologian ja identiteettiteorioiden välille. Esimerkiksi Conradsonin ja McKayn (2007) mukaan itseys ei muokkaudu vain suhteessa diskursiiviin ja käytännöllisiin luokitteluihin, vaan myös kohtaamisissa materiaalisien ympäristön kanssa.

Jenkinsin identiteetin teorian pohjalla on ajatus ruumiillisesta toimijasta. Itseydessä yhdistyy ruumiillinen tietoisuus siitä, että on olemassa maailmassa, tunteet, aisteihin liittyvät muistot, luovuus ja mielikuvitus ja jonkinlainen hiljainen tieto ja kompetenssi ja myös muistot (Jenkins 2008, 66–67). Tällöin tulee mahdolliseksi analysoida affektuaalisia, eli aistimellisiä kohtaamisia esimerkiksi paikkojen ja niiden materiaalisien ominaisuuksien kanssa (artikkeli II). Eri tapahtumat ja paikat vaikuttavat eri ihmisiin eri lailla. Jotkut kohtaamiset – olivat ne sitten ihmisten tai paikkojen kanssa – muuttavat meitä syvästi, toiset jäävät elämän virrassa ilman suurempaa huomiota tai tulevat merkityksellisiksi vasta myöhemmin (Conradson & Latham 2007, 167–168). Tässä tutkimuksessa olen analysoinut toisen sukupolven usein ensimmäisiä materiaalisia ja ruumiillisia kohtaamisia vanhempiensa lähtömaiden kanssa ja niiden suhdetta itseyden muokkautumiseen (artikkeli II).

4 Identiteetit transnationaalisisessa kontekstissa

Tässä luvussa esittelen tarkemmin etnisten identiteettien muodostumisen teoreettiset lähtökohdat. Keskeisellä sijalla teoreettisessa ajattelussani on, että identiteetit ovat samalla muiden meille asettamia ja omia määritelmiä itsestämme. Transnationaalisisessa kontekstissa dynamiikka monimutkaistuu.

4.1 Toisen sukupolven identiteetit

Toisen sukupolven etnisiä identiteettejä ja kansallisen kuulumisen problematiikkaa on tarkasteltu erilaisista lähtökohdista. Osittain erilliset polut voi nähdä yhdysvaltalaisen ja muun länsimaalaisen/eurooppalaisen tutkimuksen eroina. Näiden välille on kuitenkin viime aikoina pyritty luomaan teoreettisia ja empiirisiä siltoja (Brettell & Nibbs 2009: Gowricharn 2009, Purkayastha 2005, Thomson & Crul 2007). Yhdysvaltalaisen assimilaatiotutkimuksen perinteeseen liittyvä tutkimus on kartoittanut, miten etnisyyt muuttuu sukupolvittain *symboliseksi* ja yksilöt ja ryhmät voivat tilanteesta – ja erityisesti luokka-asemastaan ja ryhmänsä sijainnista Yhdysvaltojen etnisessä hierarkiassa – riippuen valita symbolisia etnisiä elementtejä osaksi identiteettiään (Gans 1979, Purkayastha 2005: Smith 2006, Waters 1990). Etnisyys muuttuu valinnanvaraiseksi ja yksilöillä ja ryhmillä on mahdollisuus korostaa etnisyyttään ilman, että muut tulkitsevat sen kokonaisvaltaisena tai määräävänä identiteettinä. Uudempi tutkimus on tuonut esiin kuinka rodullistaminen ja syrjivä kategorisointi muuttavat symbolisuuden ehtoja. Karkeasti kuvailtuna valkoisilla on vapaampi mahdollisuus valita esittävätkö he itsensä taustansa mukaan, kun taas muut ryhmät joutuvat rodullistavan luokittelun kohteeksi, joka poistaa mahdollisuuden valintaan (Purkayastha 2005, Waters 1999).

Muulle länsimaalaiselle (lähinnä eurooppalainen ja australialainen) tutkimukselle on puolestaan ollut tyyppisempää nuorisotutkimuksellinen lähestymistapa. Se on nojannut ajatukseen hybridiydestä ja kulttuurisesta sekoittumisesta (Back 1996, Hall 1991). Tutkimuksessa on pyritty ymmärtämään, miten identiteettejä, etnisyyttä ja kulttuureja ja ennen kaikkea kansallisen kuulumisen – esimerkiksi suomalaisuuden – ehtoja neuvotellaan eritaustaisten nuorten välisissä suhteissa ja nuortenkulttuureissa (Back 1996, Souto 2011, Vestel 2009, Journal of Intercultural Studies 2009). Tutkimussuuntauksen kimmoke on yhdysvaltalaisen tutkimuksen tavoin maahanmuuton aiheuttama kansallisen identiteetin ja yhtenäisyyden ongelma. Hybridit ”uudet etnisyydet” ja kulttuurisen ilmauksen muodot ovat vastaus historialliseen tilanteeseen, jossa lisääntyvä maahanmuutto Eurooppaan haastaa kansallisvaltioiden vaaliman mielikuvan kulttuurisesti ja etnisesti yhtenäisestä kansakunnasta. Hybridit on alistettujen ryhmien keino vaatia itselleen ase-

maa ja toimijuutta kansallisissa yhteisöissä. (Hall 1991.) Teoreettisesti hybridinäkökulma pohjautuu brittiläiseen kulttuurintutkimukseen. Hybridiajattelun taustalla on näkemys identiteeteistä lähtökohtaisesti sosiokulttuurisesti muodostuneina, ei-essentiaalisina, joustavina ja moninaisina. Tämä näkemys identiteeteistä esitettiin radikaalisti uutena lähestymistapana sekä teoreettisesti, empiirisesti että ontologisesti. Jäljempänä osioissa 4.2 esitän, että ajatus ei kuitenkaan ollut uusi, vaan oli ollut olemassa esimerkiksi yhdysvaltalaisessa pragmatismissa. (Jenkins 2008, 19–20.) Keskeistä kuitenkin on, että hybridiyden ja uusien etnisyyksien tutkimus mielsi nuoret luoviksi kulttuuriksi yhdistelijöiksi ja uudet nuortenkulttuurit emansipatorisiksi (Andersson 2005).

Hybriditeetti-näkökulmaa on kritisoitu kolmesta syystä. Se näkee kulttuurit erillisinä kokonaisuuksina ja jättää valtasuhteet huomioimatta (Anthias 2001, Back 1996). Toisaalta hybridisoituminen sisältää aina ajatuksen edeltävästä ”puhtaasta” kulttuurista (Hutnyk 2005). Kriittisessä artikkelissaan esimerkiksi Floya Anthias (2001, 619–620) toteaa, että hybridisyyden tai diasporisuuden korostaminen ja normalisoiminen sivuuttavat kulttuuriset hierarkiat ja valtasuhteet, kun pelkkä hybridissä tai ”kolmannesta tilassa” oleminen käsitetään itsessään emansipatoriseksi.

Toisaalta, kuten luvussa kaksi totesin, muuttoliikkeiden monimuotoisuus on johtanut siihen, että esimerkiksi asuinalueet ovat sekä etnisesti että asukkaiden luokkataustoilta yhä heterogeenisempia. Monimuotoisissa ympäristöissä jonkinlainen sekoittuminen ja etniset rajat ylittävät yhteytykset ovat näin ollen todennäköisiä. Anthiasin (2001) hybridikritiikin pääkohde ei olekaan itse sekoittumisen ajatus, vaan kulttuurin, ja erityisesti sen ilmimuotojen, käsite hybriditeoretisoinnin ytimessä ja kulttuuristen hierarkioiden ja valtasuhteiden sivuuttaminen. Toisen sukupolven nuorten ja valtaväestön nuorten uusien, etniset tai kulttuuriset rajat ylittävien identiteettien ytimessä ei ole ”kulttuuri” tai etninen tausta tai tietty etnis-kansallinen kulttuuri. Sen sijaan niiden ytimessä on samankaltainen rakenteellinen asema etnisissä ja rodullistetuissa hierarkioissa tai samankaltainen luokka-asema ja näistä juontuvat yhteiset kokemukset, jotka luovat uusia kollektiivisia identiteettejä (ks. myös Souto 2011, Tolonen 2010, artikkeli IV). Kulttuuristen sisältöjen sijasta kyse on pikemminkin ryhmärajojen muokkaamisesta ja tuottamisesta.

Alueellisuus/paikallisuus ja toisaalta erilaiset institutionaaliset kontekstit (koulut, nuorisotilat, yliopistot) ovatkin olleet merkittäviä tutkimuskonteksteja sekä eurooppalaisessa että yhdysvaltalaisessa tutkimuksessa. Niiden on nähty luovan nuorille mahdollisuuden luoda etniset rajat ylittäviä ryhmäidentiteettejä ja yhteytyden muotoja (esim. Back 1996, Baumann 1996, Brettell & Nibbs 2009, den Uyl & Bouwer 2009, Perho 2010, Purkayastha 2005, Souto 2011, Vestel 2009). Tällaisilla asuinalueilla ja oppilaitoksissa sekä valtaväestön nuoret että vähemmistönuoret joutuvat väistämättä neuvottelemaan identiteettejään suhteessa moniin etnis-kulttuuris-

uskonnollisiin viittauspisteisiin¹⁰. Backin (1996, 150–151) mukaan uusia kansallisen kuulumisen muotoja luodaan juuri paikallistasolla. Nämä uudet ryhmäidentiteetit saattavat kyseenalaistaa esimerkiksi rodullistavat luokitte-
lut ja luoda yhteisyyttä eri vähemmistöryhmien tai valtaväestön ja vähemmistönuorten välille, mutta ne eivät automaattisesti synnytä nuorten ryhmiä ja identiteettejä, joissa ketään ei syrjitä (Back 1996, 71–72, ks. myös Souto 2011, Tolonen 2010). Nuoret saattavat samaan aikaan korostaa strategisesti essentiaalista kulttuurista identiteettiä ja hybridejä yhteisyyden muotoja (Noble ym. 1999).

Back korostaa myös Anthiasin (2001) kritisoimia kulttuurin ”ilmimuotoja”. Hänen mukaansa esimerkiksi tietyt musiikkityylit (esimerkiksi Yhdysvalloissa syntynyt hip-hop -kulttuuri tai Iso-Britanniassa syntynyt intialaisesta musiikkiperinteestä ponnistava bhangra) ovat tärkeitä identiteetin työstämisen välineitä ja positiivisen minäkäsityksen lähteitä. Myös Suomessa hiphop-kulttuuri antaa mahdollisuuden luoda itselleen positiivista identiteettiä, joskin Souto (2011, 161–171) huomauttaa, että se näyttää olevan myös pakottavaa: hiphop-kulttuuri on maahanmuuttajataustaisille pojille ainoa mahdollisuus hakea siteitä suomalaisiin poikiin ja maahanmuuttajataustaisten keskuudessa esiintyi lievää painostamista hoppariksi ryhtymiseen. Soudon havainnot korostavat sitä, miten nuorten on pakko jäsentää identiteettiään maahanmuuttoon liittyvien kategorioiden avulla ja muunlaiset yhteisyyden muodot jäävät taaemmalle. Toisaalta täytyy muistaa, että eri identiteetit voivat olla päällekkäisiä, ihmiset voivat yhtä aikaa tai tilanteittain identifioida itsensä suomalaiseksi ja lähtömaansa kautta (Suomessa esim. Myllyniemi 2010).

4.2 Identiteetit rajankäynnin tuloksena

Oma lähestymistapani nojautuu eniten rajanmuodostuksen (*boundary-making*) näkökulmaan (Dümmler ym. 2010, Wimmer 2008b, 2009, ks. myös Lamont & Molnár 2002) ja Richard Jenkinsin (2008) yleiseen identiteettiteoriaan. Kummankin juuret löytyvät Frederik Barthin (1969) tunnetusta muotoilusta, jonka mukaan etnisyydessä ei ole tärkeää sen kulttuurinen sisältö (*cultural stuff*), vaan tämä kulttuurinen sisältö saa merkityksen vasta suhteessa muihin. Etnisyys, kuten muutkin identiteetit ovat siis erottautumisen ja samaistumisen ja loppujen lopuksi ryhmärajojen jatkuvaa tuottamista. Tämä löyhästi amerikkalaiseen pragmatismiin pohjautuva interaktionaalinen näkökulma on siis aina sisältänyt ajatuksen itseystä ja identiteeteistä ei-essentiaalisina ja kanssakäymisessä muokkautuvina (Jenkins 2008, 19–20).

Andreas Wimmerin (2008b) mukaan etnisyyttä rajanmuodostuksen näkökulmasta tutkiva näkökulma pyrkii yhdistämään perinteisesti erilliset

---

¹⁰ Yhdysvaltalainen tutkimus on pohtinut myös keskiluokkaisilla valkoisten asuinalueilla asuvan Intian niemimaalta muuttaneiden ryhmän kautta asuinalueiden ”monoetnisyyden” merkitystä (Purkayastha 2005, Brettell & Nibbs 2009).

muuttoliikkeen ja assimilaation, etnisten ilmiöiden (etniset suhteet, etniset konfliktit) sekä identiteettien tutkimustraditiot. Se tarkastelee rajojen muodostumista ja muuttumista yksilöiden välisessä arkisessa kanssakäymisessä ja poliittisessa toiminnassa (mt., 1027). Tässä tutkimuksessa näkökulma on lähinnä yksilöiden tason arkisessa kanssakäymisessä. Etniset identiteetit sekä laajemmin ryhmäraajat nähdään syntyväksi rajakamppailuissa, ulkopuolisten, usein normatiivisten kategorisointien ja ryhmän tai yksilön oman erottautumisen vuorovaikutuksessa. Rajanmuodostuksen näkökulma antaa siis mahdollisuuksia tarkastella jatkuvasti muuttuvaa etnistä maisemaa ja sen rajoja ilman, että tiettyjä kulttuureja tai ryhmiä täytyy määritellä hybrideiksi tai "kolmansiksi".

Myös Richard Jenkinsin (2008) yleinen identiteettiteoria linjaa, että identiteetit syntyvät "ulkoisten" eli yhteiskunnallisten monin tavoin välittyvien määrittelyjen ja "sisäisten", eli omien määritelmien kohtaamisten tuloksena. Identiteetti ei ole vain itsemäärittely, vaan riippuu muiden määrittelyistä. Tätä varten Jenkins erottelee *ryhmät ja kategoriat (groups/categories)*. Itse- tai ryhmäidentiteetti on oma, sisäinen määritelmä itsestämme tai ryhmästä ja kategorisointi taas ulkopuolisten meihin luokittelun prosessissa kohdistama määritelmä. Fredrik Barthiin (1969) nojaten Jenkins (2008, 44) toteaa, että identiteeteille ei myöskään ole tarpeeksi, että viestittää sen muille, vaan muiden on myös hyväksyttävä se. Identifikaation prosessia Jenkin kutsuu sisäisen ja ulkoisen dynamiikaksi (2008, 40–48). Dynamiikka kuvaa minkä tahansa identiteetin (etnisyys, ammatti-identiteetti, vanhemmuus, erilaiset diagnostiset identiteetit) syntyä sekä yksilöllisellä että kollektiivisellä tasolla. Jenkinsin teoria eroaa esimerkiksi Brubakerin ja Cooperin (2000) näkemyksestä, jossa yksilölliset ja kollektiiviset identiteetit erotetaan toisistaan. On kyse siitä miten identifioimme itsemme ja miten muut identifioivat meidät, miten me identifioimme muut ja miten ajattelemme, että muut identifioivat meidät. Identiteetti syntyy tässä sisäisten ja ulkoisen määrittelyjen jatkuvassa ja rinnakkain etenevässä prosessissa. Toisaalta verrattuna muihin identiteetteihin (kuten esimerkiksi ammatti-identiteetti) etnisyydellä on voimakas ulossulkeva ulottuvuus. Nykytutkimus korostaa etnisyyden politisoitumista ja kytköstä kansallisuuteen, kansallistunteeseen ja kansallisvaltioideologiaan, joiden avulla voidaan oikeuttaa jopa väkivaltaista ulossulkemista. (esim. Brah 1996, 158–165, myös Assmuth 2007.)

Rajankäyntien ja yhteiskunnallisten ja yksilöiden ja ryhmien omien määritelmien avulla voidaan tarkastella miten erilaisuutta organisoidaan ja tuotetaan moderneissa yhteiskunnissa. Modernit yhteiskunnat ovat puolestaan yhä heterogeenisempia, jolloin luokittelut ja niiden tuottamat identiteetit ovat tapa tehdä selkoa yhä monimutkaisemmasta maailmasta (Jenkins 2008.) Etnisyydestä (ja kulttuurista ja uskonnosta) on tullut merkittävä tapa luokitella länsimaisten maahanmuuton muuttamien yhteiskuntien väestöä eikä tätä luokittelevaa voimaa pääse pakoon. Rajojen näkökulmasta on mahdollista tarkastella sekä tätä etnisten luokittelujen pakottavuutta että pyrkiä luoda muunlaisia identiteettejä ja muuhun kuin etnisyyteen perustu-

vaa yhteisyyttä. Nimenomaan Jenkinsin (2008) yleisempi teoria auttaa näkemään erityisesti maahanmuuttoon liittyvän etnisyyden osana yhteiskuntien luokitteluteknologioita.

Toisaalta Jenkinsin teoriasta puuttuu erottelu siitä, mitä kaikkea ”ulkoinen” voi olla ja miten se välittyy. Hän keskittyy ylipäätään modernin valtion intressiin luokitella ihmisiä, ”luokitteluteknologioihin” (Jenkins 2008, 184–199). Muut maahanmuuton tuottamia identiteettejä tutkineet erottelevat välittymismekanismeina vuorovaikutuksellisen kontekstin, kuten läheissuhteet ja satunnaisemmat kohtaamiset erilaisten ihmisten kanssa, paikalliset, kansalliset, transnationaaliset ja globaalit diskurssit, ideologiat ja kulttuuriset narratiivit sekä rakenteelliset mekanismit, kuten väestön muutokset ja työmarkkinoiden rakenne (Back 1996, 49–50, Purkayastha 2005). Jenkinsin (1994; 2008) lähestymistapa myös korostaa luokittelujen ja luokittelijan valtaa, eli identiteetin muodostumisen ”ulkoista hetkeä”. Jenkins toteaa kuitenkin yksilöiden ja ryhmien tavoittelevan positiivista identiteettiä esimerkiksi ”liikkuvuudella, assimilaatiolla, luovuudella tai kilpailuasemilla” (Jenkins 2008, 113). Kategorisoinnit voivat ”nostattaa vastustusta” ja voimakas ryhmäidentiteetti voi tarjota suojaa niitä vastaan (Jenkins 1994, 63–64).

Tässä tutkimuksessa ulkoisia luokitteluja tutkitaan itseään identifioivien toimijoiden näkökulmasta suhteessa suomalaisen yhteiskunnan etnisiin hierarkioihin ja kokemuksiin kuulumisesta ja luokitteluista erityisesti lähtömaissa. Tämän yksilöiden ja ryhmien identiteettityön voi siis nähdä reaktiona yhteiskunnan etnisiin rajanvetoihin. Se näkyy kamppailuna omasta asemasta, positiivisesta identiteetistä ja kunnioituksesta (Lamont & Bail 2007, Wimmer 2008b). Luokittelut eivät ole koskaan neutraaleja vaan niihin liittyy aina valtaa ja intressejä, joten identiteettien pohtiminen on myös yhteiskunnallisten valtasuhteiden tutkimista. Yhteiskunnassa valtaapitävillä ryhmillä on valta määrittellä kategoriat ja luokitella ihmisiä tietyllä tavalla (Dümmeler ym. 2010). Maahanmuuton, etnisyyden ja vähemmistöjen tutkimuksessa valtasuhde tulee erityisellä tavalla esiin, kun valtaväestö pystyy määrittelemään ja luomaan maahanmuuttajataustaisten ryhmiä, ryhmien paikkaa yhteiskunnassa ja niihin liitettyjä merkityksiä (Lamont & Bail 2007). Vähemmistöjen resurssit vastata näihin määrittelyihin ovat useimmiten rajalliset. On vaikea kuvitella, että Suomeen eri maista eri syistä muuttaneet ihmiset ja heidän lapsensa ovat alun perin ajatelleet kuuluvansa ”maahanmuuttajien” epämääräisen ryhmään ja että heitä tämän ryhmän jäseninä kuvailisivat sellaiset ominaisuudet kuin ”sosiaalinen ongelma” ja ”verovarojen tuhlaaminen”. Luokittelu näyttäytyy tästä näkökulmasta usein haavoittavana ja epäoikeudenmukaisena ja uhkaa identiteettejä (Huttunen 2004). Se pakottaa vähemmistöjen edustajat pohtimaan yksilötasolla identiteettiään ja ottamaan ryhmänä kantaa julkiseen kuvaansa¹¹. Tällöin identiteettien tutkimisen mielekkäys ei varsinaisesti ole tietyssä identiteetissä itsessään, vaan luokittelevi-

---

¹¹ Kaikki kategorisointi ei ole stigmatisoivaa. Kuten yllä on todettu, kyse on identifikaation yleisestä teoriasta. Vähemmistöjä tutkittaessa kategorisoinnin epäoikeudenmukainen ja haavoittava puoli usein korostuu.

en valtasuhteiden, yhteiskunnallisten hierarkioiden ja näiden seurausten tutkimisessa (ks. myös Lamont & Molnàr 2002).

Ymmärtääkseni toimijoiden strategioita ja identiteettineuvotteluja nojauksen Jenkinsin ”liikkuvuuden, assimilaation, luovuuden ja kilpailun” sijasta Lamontin ja Bailin (2007) ja Wimmerin (2008b, 2009) tarkempiin näemyksiin. Lamont ja Bail (2007, 1–2, ks. myös Huttunen 2004) esittävät, että vähemmistöillä on ”tasa-arvoistavia strategioita”, joilla he pyrkivät torjumaan negatiivisen identiteetin ja näkemään itsensä tasa-arvoisina valtaväestön kanssa. He voivat haastaa stereotypioita, yrittää muuttaa ryhmäänsä liittyviä merkityksiä ja luoda uusia kanssakäymisen muotoja (mt.). Wimmerin (2008b; 2009) teorian mukaan etniset rajat syntyvät puolestaan yksilötason ja kollektiivisen tason toimijoiden erilaisista strategioista, joilla he pyrkivät muokkaamaan joko yhteiskunnallisia rajoja tai omaa asemaansa suhteessa rajoihin¹². Wimmer (mt.) luokittelee strategiat kahteen laajempaan luokkaan. Ensiksikin yksilölliset tai kollektiiviset toimijat voivat yrittää *siirtää* rajoja, eli laajentaa tai kaventaa tietyn kategorian alle kuuluvien ryhmiä. Keitä esimerkiksi ”suomalaisen” ryhmään katsotaan kuuluvan ja keitä jätetään ulkopuolelle? Toiseksi voi yrittää *muokata* omaa asemaansa suhteessa rajaan tai omaan ryhmään liittyviä merkityksiä tai ryhmien välistä hierarkkista asemaa. Kummalle puolelle esimerkiksi suomalainen–ulkomaalainen -rajaa yksilö tai ryhmä kuuluu tai pyrkii kuulumaan ja kumpi näistä on arvostetummassa asemassa? Näissä strategioissa etnisiä rajoja ei pyritä muuttamaan, vaan lähinnä muokkaamaan omaa tai ryhmänsä paikkaa suhteessa rajaan tai ryhmien hierarkkiaan. Suhteessa klassisempaan assimilaatiotutkimukseen voi sanoa, että yksilöt tai ryhmät eivät edes pyri osaksi valtaväestöä (suomalaiseksi, ruotsalaiseksi, amerikkalaiseksi), vaan parantamaan oman ryhmänsä asemaa. Lisäksi strategioihin kuuluu etnisyyden häivyttäminen luokitteluperusteena ja muiden jaottelujen tai yhteisyyksien, kuten ”ihmisyyden” tai paikallisuuden korostaminen.

Rajanmuodostuksen näkökulmasta tehty nuoria koskeva tutkimus on nostanut esille esimerkiksi etnisyyden ”reaktiivisuuden”: etninen identifioituminen (vs. kansallinen identifioituminen, esim. identifioituminen suomalaiseksi) tapahtuu usein vastareaktionä marginalisoiviin tai syrjiviin tapahtumiin, vuorovaikutukseen tai diskursseihin (Jasinskaja-Lahti ym. 2009, Portes & Rumbaut 2001, Souto 2011). Identifioituminen ei kuitenkaan ole vain reaktioita, vaan myös erottautumista. Teema, joka näyttää nousevan esiin useissa tutkimuksissa tutkitusta ryhmästä tai maasta riippumatta, on sekä valtaväestön että vähemmistöjen tapa käyttää tiettyjä kulttuurisia stereotypioita taktisesti erottautumisen välineenä (Dümmmler ym. 2010, Espiritu 2001, Noble ym. 1999). Ei-länsimaalaiset maahanmuuttajaryhmät nostavat traditiot, kiinteät perhesuhteet, vanhempien kunnioittamisen ja vähäisem-

---

¹² Wimmerin laajahko teoria on typologia etnisten rajojen muokkaamisen strategioista, joiden Wimmer väittää olevan yleisiä. Wimmer (2008b, 1031, alaviite 6) toteaa, että typologian tavoitteiden vuoksi yksilötoimijoita ja kollektiivisempia toimijoita ei tarvitse erotella. Kummankin tyyppin toimijat voivat toimia kunkin viiden strategian mukaisesti. Poikkeus on ”henkilökohtainen rajajäily”, joka nimensä mukaisesti on yksilön toteuttama.

män alkoholin käytön moraalisesti ylemmiksi ominaisuuksikseen. Valtaväestö korostaa esimerkiksi sukupuolten tasa-arvoa. Tällaisesta erottautumisen pelistä on kyse erityisesti tämän tutkimuksen neljännessä osatutkimuksessa (artikkeli IV). Toisaalta kategorisoinnit ja niihin liittyvät merkitykset voidaan myös sellaisenaan sisäistää. Esimerkiksi Waters (1999) kuvaa, miten karibia-laistaustaiset, mustaihoiset nuoret vaihtoehtoisesti sisäistävät yhdysvaltalaisen etnisen ja rodullisen hierarkian ja eri ryhmiin liitetyt positiiviset ja negatiiviset merkitykset tai erottautuvat sitä ja määrittelevät sitä uudelleen.

Nykyisen nuorisotutkimuksen piirissä on esitetty hybriditeetille vaihtoehtoisia käsitteellistyksiä, jotka ottaisivat huomioon myös ryhmärajojen pysyvyyden, konfliktit ja ristiriidat nuorten välillä. Näin on päädytty samantapaisiin käsitteellistysrajoista ja strategioista kuin yllä on esitetty, mutta ilman eksplisiittistä viittausta rajanmuodostuksen paradigmaan. Esimerkiksi Anita Harris (2009, ks. myös Butcher & Harris 2010, *Journal of Intercultural Studies* 2009) ehdottaa ”arjen monikulttuurisuutta” teoreettiseksi tavaksi, jolla nuorten arkea voi analysoida ruohonjuuritasolla. Nuorten konkreettista arkielämää analysoimalla pääsee käsiksi kansallisesta kuulumisesta käytyihin kiistoihin ja nuorten taktiikoihin, strategioihin ja taitoihin selvitä monikulttuuristumisen aiheuttamista tilanteista.

4.3 Identiteetit ja transnationaalisuus

Edellä esitetyissä näkökulmissa toisen sukupolven etniset identiteetit syntyvät ryhmien välisissä kamppailuissa paikallisesti. Miltä nämä kamppailut näyttävät transnationaalisessa kontekstissa? Kuten tutkimus toisen sukupolven transnationaalisista käytännöistä, myös tutkimus toisen sukupolven nuorten etnisten identiteettien rakentumisesta transnationaalisessa kontekstissa on kasvanut hiljalleen tämän tutkimusprojektin aikana (ks. erityisesti Baldassar 2001, Louie 2006, Purkayastha 2005, Smith 2006, Somerville 2008, Åkesson 2011). Rakentumisen mekanismeja on purettu erilaisista näkökulmista.

Toisaalta transnationaalisen verkoston eri paikat, erityisesti eri maat, nähdään eräänlaisena moninaistuneena kontekstina, joilla on omat identiteettiä muokkaavat ominaisuutensa. Steven Vertovec (2001, 578) toteaa, että monipaikkaisen elämismaailman monimutkaiset ehdot vaikuttavat identiteettien rakentumiseen, neuvotteluun ja tuottamiseen. Jokainen paikka tai elinympäristö tarjoaa omat identiteettiä strukturoivat ja tuottavat ehtonsa, identiteetin ”ulkoisen” hetken.

Toiselle sukupolvelle (kuten myös ensimmäiselle) nämä saattavat olla ristiriitaisia tai kilpailevia (Levitt 2009). Nuoret ovat jo asuinmassaan kilpailevien tai ristiriitaisten arvomaailmojen ja kulttuuristen mallien välillä (yleensä hahmotettu klassisesti ”kahden kulttuurin” eli vanhempien edustaman kulttuurin ja arvomaailman ja asuinmaan kulttuurin ja arvomaailman ristiriitoina), mutta transnationaalisuus lisää näitä ristiriitaisia viitepisteitä. Erityises-

ti nuorten matkustaessa perheidensä luokse lähtömaihinsa tai kolmansiin maihin he kohtaavat erilaisia luokittelujärjestelmiä ja ajatuksia siitä, miten heidän pitäisi kulttuurinsa edustajina, toisen sukupolven edustajina, nuorina tai sukupuolensa edustajina käyttäytyä (Levitt 2009). Lisäksi etnisyyden perustana oleva kulttuuri (tavat, arvot, kulttuurin ilmaukset) saattaa näyttäytyä erilaisena. Nuoret eivät kovin helposti voi olla samalla lailla esimerkiksi kurdeja sekä Suomessa että Irakin Kurdistanissa, koska kurdilaisuudella ei ole samaa olemusta näissä paikoissa. Eri paikoissa kohdataan erilaisia luokittelujärjestelmiä ja oma asema suhteessa paikalliseen yhteiskuntaan on erilainen (Purkayasta 2005, artikkeli III). Nämä eri paikat ovat tietysti myös suhteessa toisiinsa. Esimerkiksi Suomen bosnialaisia tutkinut Laura Huttunen (2006) toteaa, että transnationaalinen etnisyyden voi ymmärtää ainoastaan suhteessa transnationaalisen verkoston eri paikallisuuksiin, niiden luokittelujärjestelmiin ja näiden väliseen suhteeseen. Paikat vaikuttavat toisiinsa: se, millaista toisessa paikassa on vaikuttaa siihen, millaista toisessa paikassa on (ks. myös Davydova 2009).

Nuorten transnationaalisuutta tarkastelevan tutkimuksen keskeinen huomio on *vierailujen* transformatiivisuus (Baldassar 2001, artikkelit II & III). Vierailut muuttavat kokemusta etnisestä identiteetistä. Ne joko lähentävät nuoren suhdetta lähtömaahan tai etäännyttävät siitä ja muokkaavat etnistä identiteettiä enemmän asuinmaahan liittyväksi vähemmistöetnisyydeksi (Kibria 2002, Louie 2006, artikkeli III). Muutoksen suuntaa määrittelevät esimerkiksi perhesuhteiden läheisyys ja kokemukset vastaanottavassa maassa ja perheen tai yhteisön transnationaalisten käytäntöjen intensiivisyys (Baldassar 2001, Louie 2006). Usein tulos voi olla jonkinlainen limbo. Asuinmaassaan nuoret nähdään ulkomaalaisina ja maahanmuuttajina ja vanhempiensa lähtömaassa taas liian suomalaisina, ruotsalaisina tai amerikkalaisina ja – ulkomaalaisina (esim. Kibria 2002, Åkesson 2011). Transnationaalisuus ei suo nuorelle täysivaltaista kuulumista kumpaankaan paikkaan kovin helposti. Monen kodin ja jonkinlaisen helpon sukkuloimisen sijasta saattaa olla, että heillä ei ole yhtään kotia. Olwig (2007, 253–269) puolestaan huomauttaa, että esimerkiksi kolmannen sukupolven nuorille erityisesti vierailut antavat mahdollisuuden ”personalisoituihin” identiteetteihin. Ne antavat ikään kuin sisältöä asuinmaan heihin kohdistamalle väestökategorialle, joka saattaa muuten tuntua itselle vieraalta ja ulkoapäin asetetulta.

Purkayasthalle (2005) transnationaaliset kontekstit ovat puolestaan kansallisvaltiot ylittäviä horisontteja. Näitä horisontteja ovat henkilökohtaisten siteiden ja kokemusten kontekstit sekä globaalit kulutuksen ja diskurssien kontekstit. Niillä kerätyt kokemukset ja resurssit tuottavat sisältöjä erilaisten identiteettien aineksiksi (tämän tutkimuksen tapauksessa esimerkiksi kurdilaisuuden, ulkomaalaisuuden tai suomalaisuuden sisällöiksi) ja toisaalta antavat retorisia ja kokemuksellisia resursseja asuinmaan rajakamppailuissa. Tällöin transnationaalisuudesta muodostuu yksi ulottuvuus, joka rakentaa etnisyyden ”kerroksia” suhteessa asuinmaan luokittelujärjestelmiin ja sosiaalisiin kategorioihin.

Toisin sanoen, toisen sukupolven identiteettien perustoja transnationaalisessa kontekstissa on etsittävä yhteiskunnallisista luokittelujärjestelmistä, paikallisuudesta ja nuorten omista (vasta)strategioista ja yhteisyyden kokemuksista. Ne syntyvät monella rintamalla: suhteessa Suomeen ja Suomen etnisiin rajoihin, suhteessa lähtömaahan ja sen rajoihin ja luokitteluihin, mahdollisiin kolmansiin maihin ja niiden luokittelujärjestelmiin ja hajaantuneeseen perheverkostoon sekä Suomessa että muissa maissa.

Teoreettisesti interaktionaalisesta näkökulmasta identiteetit ovat jatkuvasti muokkautuvia, mutta eivät vapaasti valittavia. Ne ovat pakottavia ja syntyvät luokitteluista ja kohtaamisista erilaisten ulkoisten voimien kanssa. Samalla interaktionaalinen rajanmuodostuksen näkökulma ja erityisesti itseyden teoretisointi, jota käsittelemme luvussa 3.4, antavat lähtökohdat haastaa sekä teoreettisesti että empiirisesti etnisyyden ja maahanmuuttajuuden luokitteluperusteina. Nämä näkökulmat kulkevat aineiston analyysissä rinta rinnan.

5 Tutkimusasetelma

Tässä luvussa kuvaan tutkimusasetelman, tutkimuksen aineistot, niiden keräämisen sekä esittelen aineiston analyysin menetelmät. Lisäksi pohdin tutkimukseen ja erityisesti aineiston keruuseen liittyviä eettisiä kysymyksiä. Tutkimusta varten etsin Helsingistä asuinalueita, jossa asuu paljon maahanmuuttajataustaisia ihmisiä. Päädyin Itä-Helsingin työväenluokan ja alemman keskiluokan asuttamalle alueelle, jonne on keskittynyt erityisesti ei-länsimaalaistaustaisia muuttajia (Helsinki alueittain 2005, Vilkama 2010). Otin yhteyttä alueen erääseen kouluun, jonne odottelun jälkeen sain tutkimusluvan sekä opetusvirastolta että koulun rehtorilta. Aineistonkeruun aikana tämän koulun alueella vieraskielisiä oli noin 13 prosenttia (Helsinki alueittain 2005). Koska pääsy tähän kouluun viivästyi, otin odotusaikana yhteyden toiseen kouluun, johon minulla oli kontakti. Tällä alueella vieraskielisiä oli noin kymmenen prosenttia (mt.). Tein tässä toisessa koulussa kolme haastattelua, joissa oli yhteensä viisi nuorta. Aluksi ajattelin, että haastattelut olisivat pilottihaastatteluja, mutta aineistonkeruun hitauden, haastateltavien rekrytoimisen haastavuuden ja haastattelujen samankaltaisen sisällön vuoksi päädyin sisällyttämään myös nämä haastattelut varsinaiseen aineistoon.

Tutkimus perustuu näissä haastatteluissa keräämääni aineistoon. Aineisto on kaksitasoinen. Siihen kuuluu teemahaastattelu ja teemahaastattelun aikana kerätty verkostoaineisto tutkittavien sidoksista muissa maissa asuviin perheenjäseniin ja tuttaviiin. Verkostoaineistolla on tutkimuksessa kahdenlainen tehtävä: Vastatakseni ensimmäiseen tutkimuskysymykseen olen analysoinut verkostojen muodostumisen mahdollisuutta erilaisten rajoittavien tekijöiden vallitessa. Tämän jälkeen verkostot muodostavat myös aineiston sisäisen kontekstin: ne kuvaavat sitä transnationaalista sosiaalista tilaa, johon kukin haastateltu nuori oli sidoksissa. Eri tasoilla kulkevat aineistot ovat valaisseet sekä empiiristä ilmiötä että teorioiden toimivuutta eri näkökulmista.

Tutkimuksen raportoinnissa käytän tutkittavista peitenimiä ja olen muuttanut muutamia verkostoihin ja elämänhistoriaan liittyviä yksityiskohtia tunnistamisen estämiseksi.

5.1 Aineistonkeruun prosessi

Mary C. Waters (1999) on kirjoittanut kirjaansa *Black Identities. West Indian Immigrant Dreams and American Realities* pitkän metodologisen epilogin. Epilogi ei niinkään kuvaile aineistonkeruun, rajauksen ja otoksen suunnittelun menetelmiä, vaan niitä kompromisseja, joita tutkija joutuu tekemään aineistonhankinnassa, kun aineistoa kerätään ihmisiltä jokapäiväisessä

ympäristössään. Oma aineistonkeruuni tuntui välillä samanlaiselta viidakolta, jonka aikana tehtyihin valintoihin olin loppujen lopuksi kuitenkin tyytyväinen.

Koulut ovat hyvä keino tavoittaa joukko nuoria tietyltä asuinalueelta ja ylipäätään tavoittaa nuoria ja päädyin tähän ratkaisuun itsekini. Koska en pyrkinyt tietyn ryhmän, luokan tai esimerkiksi kaikkien koulun maahanmuuttajataustaisten tutkimiseen, minun oli identifioitava potentiaaliset haasteltavat – siis maahanmuuttajat ja ennen kaikkea toisen sukupolveen kuuluvat – koulun oppilaista. Tutkimusasetelmani mukaan rekrytoinnissa oli kaksi väljätköä kriteeriä: nuori kuului laajasti määriteltyyn toiseen sukupolveen (muuttanut alle kouluikäisenä) ja hänellä oli perhettä muissa maissa ja jonkinlaisia transnationaalisia sidoksia. Käytännössä selvitin näitä kysymällä nuorelta suoraan ja jouduin etsimään keinoa identifioida oppilaat ilman, että tuotan itse samalla kokemusta erilaisuudesta, maahanmuuttajuudesta ja ei-suomalaisuudesta.

Tutkimuksissa, joiden aineisto on rekrytoitu koulujen kautta, käytetään valintakriteerinä esimerkiksi opettajien kokoamia oppilaslistoja (Waters 1999). Myös minä päädyin ensin osittain tähän ratkaisuun. Ensimmäisessä koulussa (jonne siirryin, koska pääsy pääkouluun viivästyi), luokanvalvoja valitsi minulle kriteerieni mukaiset haastateltavat. Pääkoulussa puolestaan suomi toisena kielenä -opettaja esitteli minulle ensimmäiset potentiaaliset haastateltavat. Välytin itse määrittelemästä ketään ”maahanmuuttajaksi” tai ”maahanmuuttajataustaiseksi” ja minun tehtäväkseni jäi itseni ja tutkimukseni esittely. S2-opettaja ei kuitenkaan auttanut enempää, joten ensikontaktien jälkeen olin omillani. Jouduin pohtimaan nuorten lähestymistä uudelleen.

Ratkaisun toivat koulun maantiede, sekava, mutta tehokas lumipallomenetelmä ja jonkinlainen poliittinen korrektius. Pääkoulun maantieteeseen oli piirretty sosiaalinen kartta, joka paljastui, kun koululla vietti muutamia iltapäiviä: erityisesti maahanmuuttajataustaiset nuoret viettivät sekä välitunneilla että koulun jälkeen aikaa koulun aulan penkeillä (vrt. Souto 2011). Suurin osa haastateltavistani on napattu tältä penkiltä. Pyysin jo tapaamiani nuoria suosittelemaan mahdollisia muita haastateltavia ja rupesin juttusille heidän kanssaan penkillä. Tässä yhteydessä turvauduin kehrittelemääni eufemismiin *maahanmuuttajalle*. Selitin tapaamilleni nuorille tutkivani ”lapsia ja nuoria, jotka ovat itse tai joiden vanhemmat ovat muuttaneet Suomeen jostain muualta ja joilla on siteitä joihinkin muihin maihin”. Juttelu yhdelle penkillä tai aulaan olleelle oppilaalle puolestaan johti siihen, että minut ympäröi kaoottinen, hälisevä ja toisiaan tönivä joukko oppilaita, jotka kyselivät siitä mitä teen, kuka olen ja mistä on kysymys. Hulinassa yritin keskustella, selittää tutkimustani, haastattelun periaatteita ja omia kiinnostuksen kohteitani ja kriteereitä, joilla pyrin valitsemaan haastateltavat (vrt. Tolonen & Palmu 2007).

Näissä yhteyksissä mukaan tulivat niin sanottujen kansainvälisten avioliittojen lapset, joista kahdella oli länsimaista muuttanut isä. Alun perin en

ollut ajatellut tutkia kansainvälisten avioliittojen lapsia ja olin suunnitellut pitäytyväni muista kuin länsimaista muuttaneissa pitääkseni perusjoukon rajatumpana ja pitäytyäkseni tiukemmin "maahanmuuttajan" kategoriassa. Ymmärsin kuitenkin, että koulun arjessa ja nuorten ystävyysuhteissa omat perusjoukkoani erottelevat kriteerit eivät olleet relevantteja ja ne olivat myös epäkohteliaita. Koska olin jo alun perin tunnustanut monietnisyyden ja maahanmuuttajataustaisten nuorten kollektiivisuuden merkityksen nuorten arjelle ja identiteeteille, oli tunnustettava myös ystävyudet, jotka eivät noudattaneet hahmottelemaani erottelua "maahanmuuttajien", "toisen sukupolven" ja "kansainvälisten avioliittojen" välillä. Aineistoni toisin sanoen heijastaa alueellista eriytymistä (Vilkama 2010), mutta kertoo samalla, että tilastojenkin alla on melkoista heterogeenisyyttä. Länsimaalaistaustaisten tai kansainvälisten avioliittojen lasten sulkeminen ulkopuolelle olisi ollut epäeettistä ja olisi viestittänyt oppilaille, että toiset ulkomaalaiset ovat enemmän ulkomaalaisia kuin toiset (vrt. Waters 1999, 354). Loppujen lopuksi nämä kolme kansainvälisten avioliittojen lasta, joilla on enemmän resursseja ja mahdollisuuksia valita mihin ryhmään kuuluvat valaisivat "maahanmuuttajan" ja "suomalaisen" kategorioiden dynamiikkaa ja niitä seurauksia, joita rajan toiselle puolelle joutumisella on (ks. erityisesti artikkeli III ja Samirin tapaus). Tässä yhteydessä jouduin myös selittämään valtaväestön nuorille miksi en halua haastatella heitä. Näissä tilanteissa oma kiinnostukseni maahanmuuttajia kohtaan näyttäytyi epärelevanttina.

Voi olla, että varovaisuuteni maahanmuuttaja-termin kanssa oli ylimitoitettua. Maahanmuuttajuus, ulkomaalaisuus ja etnisyys ovat läsnä nuorten elämässä, eikä se poistu sillä, että minä en mainitse sanaa. Toisaalta ajattelen, että toimin oikein kierrellessäni. Tutkimuksen perustavaa teoreettista ajatusta mukaillen ihmisillä on itsellään oikeus ja mahdollisuus määritellä ja kuvata itseään negatiivisesti latautunein termein, mutta kun ulkopuoliset tekevät sitä, siitä tulee helposti loukkaavaa.

Koulun käytävän yleisessä sekavassa tilanteessa käytiin myös ensimmäiset neuvottelut maahanmuuttajuudesta, ulkomaalaisuudesta, suomalaisuudesta ja etnisyydestä. Kun läsnä oli suurempi joukko potentiaalisia haastateltavia, käytiin joukon kesken lähes aina neuvottelu kuulumisen ja suomalaisuuden perusteista: mistä maasta on tullut, onko syntynyt Suomessa, mistä vanhemmat ovat tulleet, onko Suomen kansalainen, ja minkä värinen naama sattuu olemaan ja minkälaista suomalaisuutta nämä indikaattorit sallivat. Seuraavassa on ote haastattelupäiväkirjasta, jossa kuvaan kuinka eräällä kerralla kontaktit oppilaisiin syntyivät:

Oppilaat tuntuivat oleskelevan koulun aulassa. Ensin menimme S2-opettajan kanssa kolmen tytön luo. Esitin asiiani. Kerroin tekeväni tutkimusta, jossa tutkin Suomeen muualta muuttaneita lapsia ja nuoria tai sellaisia, jonka vanhemmat ovat muuttaneet muualta, ja kysyin haluavatko tytöt tulla tutkimukseen. Kun kysyin mistä he ovat muuttaneet, he kertoivat olevansa Turkista, mutta "ei turkkilaisia". He suos-

tuivat aika helposti. Tuntui kiusalliselta, koska koin opettajan jotenkin vahtivan tilannetta.

Tämän jälkeen tapasin ison ryhmän tyttöjä ja poikia. Selitin asiani. Seurasi yleistä häslinkiä, huutelua ja yritin saada pidettyä langat käsissäni. Pojat alkoivat levottomiksi, mutta moni sanoi tulevansa. Kuulin toisella korvalla, kun poika, joka ei lopulta halunnut tulla mukaan haastatteluun, totesi: ”mut mä oon suomalainen, mulla on Suomen kansalaisuus”. Toinen poika vastasi heti: ”Mut sun iho on väärän värinen”. Kaikki vitsailivat, että yksi pojista on jo ollut haastattelussa, eli poliisin haastattelussa. Lisäksi pojat vitsailivat siitä, pääseekö haastattelulla telkkariin. Sanoin, että ei pääse ja selitin, että haastattelussa esiinnyttäen nimettömänä. Samalla yritin vastata kaikkiin huudeltuihin kysymyksiin mahdollisimman järkevästi. Pojat kysyivät vielä, saako haastatteluun osallistumisesta rahaa. Vastasin että en voi antaa sellaista, enkä oikein muutakaan, osallistuminen on vapaaehtoista. Tässä vaiheessa totesin kuitenkin, että jotain syötävää tuon.

Haastatteluun ja erityisesti ulkomaalaisuuteen liittyvät kommentit esitettiin ironisella äänellä. Yksi pojista jatkoi vielä samalla ironisella äänensävyllä, että: ”Joo, voin tulla haastatteluun, voin puhua mun ongelmista”. Vastasin, että haastattelussa ei puhuta kovin henkilökohtaisia asioita, mutta niistäkin saa puhua. Vaikka kukaan ei kommentoinutkaan, niin moni tuntui ymmärtävän kun kerroin tutkivani heidän elämäänsä täällä ja suhteita entisiin maihin. Transnationaaliset suhteet tuntuivat itsestäänselvyyksiltä. (Koulu 2, 6.4.2006)

Keskellä aulan ja oppilasvirran yleistä kaaosta sain sovittua haastattelut. Suostuneille kerroin vielä tarkemmin tutkimuksesta ja annoin mukaan suomeksi kirjoitetun lapun, jossa informoitiin huoltajaa. Painotin vanhemmille kertomista ja kaksi pyydettyä haastateltavaa ei osallistunut vanhempien kieltäytymisen takia. Nykyään myös yhteiskuntatieteessä tutkimuksessa suositetaan kirjallisia sopimuksia, mutta itse päädyin korostamaan tutkimuksesta kertomista (yllä) ja suostumuksen laatua, ja tutkimuksen suostumukset ovat suullisia. Tämän jälkeen sovimme ajan, pyysin nuoren puhelinnumeron ja ennen haastattelua lähetin tekstiviestin muistutukseksi.

5.2 Aineisto: verkostot ja haastattelut

5.2.1 Tutkittavat ja heidän taustansa

Rekrytointiprosessin tuloksena haastattelin yhteensä 29 nuorta 19 haastattelussa. Haastattelut on kerätty kahdessa osassa vuosina 2006 ja 2008. Haastatelluista 16 oli tyttöjä ja 13 poikia. He olivat 12–16 -vuotiaita, eniten oli 13-vuotiaita (7) ja 15-vuotiaita (11). Rekrytointikriteereistä (muuttanut ennen kouluikää ja transnationaalisia sidoksia) vain transnationaalisuus-kriteeri

toteutui ja joukossa oli kouluikäisiä muuttaneita. Kymmenen oli syntynyt Suomessa. Kolmella näistä oli suomalainen äiti. Kaksitoista oli muuttanut Suomeen alle kouluikäisenä ja seitsemän ala-asteikäisenä. Muiden kuin Suomessa syntyneiden keskimääräinen muuttoikä oli viisi (hajonta ½–11 vuotta) ja asumisaika yhdeksän vuotta (hajonta 5–15 vuotta).

Tutkittavien perheet/toinen vanhempi olivat muuttaneet Suomeen yhteensä viideltä mantereelta 17 maasta tai alueelta: Kiinasta, Vietnamista, Intiasta, Keski-Aasiasta, Lähi-idästä, Venäjältä, Virosta, Bosniasta, Kosovosta, Irakista, Iranista ja Turkista (kurditaustaiset), Somaliasta, Kongosta ja Pohjois-Afrikasta, Yhdysvalloista ja Australiasta. Näiden lähtömaiden lisäksi siirtolaisuus oli levittänyt tutkittavien perhettä, sukua ja ystäviä yhteensä 35 maahan. Heitä oli edellä mainittujen lähtömaiden lisäksi esimerkiksi Ruotsissa, Tanskassa, Belgiassa, Ranskassa, Iso-Britanniassa, Italiassa, Kroatiasa, Kanadassa, Arabiemiraateissa, Saudi-Arabiassa, Etiopiassa, Keniassa ja Kamputseassa. Maanosista vain Etelä- ja Väli-Amerikasta ei ollut haastateltuja eikä siellä asunut sukulaisia.

Perheiden muuttosyy oli haastateltujen oman kertomuksen perusteella useimmiten humanitaarinen, kolmessa tapauksessa avioliitto ja kolmessa muu syy (työ), mikä heijastelee 1990-luvun alun muuttosyytä, jolloin puhtaasti työperustainen muutto oli vähäistä (esim. Ahmad 2005, Forsander 2004). Perheillä oli erilaiset taustat: toiset kuuluivat koulutettuun ylä- ja keskiluokkaan, osa oli tavallisista työväenluokkaisista ammateista tai vanhemmat olivat toimineet yrittäjinä. Suurin osa perheistä oli jättänyt taakseen elämän, joka kuulosti hyvin tavalliselta ("Isä oli kauppias ja äiti oli kotona meidän lasten kanssa"). Kukaan ei esimerkiksi ollut oleskellut pitkiä aikoja pakolaisleireillä, mutta osa oli asunut transit-maassa ennen Suomeen muuttoja. Elämästä näissä transit-maissa ei tutkimuksessa saatu paljon tietoa. Muuttoliike Suomeen heijastuu myös siten, että aineiston kaksi länsimaista muuttanutta vanhempaa (isää) olivat avioliitossa suomalaisen naisen kanssa (ks. esim. Martikainen & Haikkola 2010a, 28). Kaiken kaikkiaan aineistossa kiteytyi Vertovecin (2007) hahmotelma supermonimuotoisuudesta, joka Helsingissä on paikallista.

Haastatteluhetkellä perheiden asema oli vakiintunut, millä puolestaan oli vaikutuksia transnationaalisille käytännöille. Kahdessa kolmasosassa perheistä ainakin toinen vanhempi oli töissä, usein ryhmille tyypillisissä ammateissa (bussikuski, siivooja, ravintolayrittäjä). Haastateltujen vanhemmat sisarukset olivat joko opiskelemassa ja/tai töissä. Yhdessä tapauksessa isompi sisar opiskeli ulkomailla. Osa isommista sisaruksista oli naimisissa ja heillä oli omia lapsia. Perheiden suhteellisen vakaasta tilanteesta johtuen perheillä oli kykyjä (rahaa, aikaa, laillinen status) pitää yllä transnationaalisia verkostoja (vrt. Al-Ali 2002, artikkeli I).

5.2.2 Haastattelujen toteuttaminen, aineistojen kuvaus ja tutkijan asema

Valitsin haastattelumenetelmäksi parihaastattelun. Parihaastattelut sovin ystävysten kanssa. Tämä ystävä oli kaikissa paitsi yhdessä tapauksessa muusta etnisestä ryhmästä (mikä puolestaan vaikutti tutkimuksen alkumetreillä haluuni valita nimenomaan monietninen aineisto). Parihaastattelu ei kuitenkaan aina toteutunut, vaan näin haastateltiin yhteensä 12 nuorta. Kahdessa haastattelussa oli läsnä kolme nuorta (yhteensä kuusi nuorta), koska kyseiset nuoret suostuivat haastatteluun vain kolmistaan. Yksitoista nuorta haastateltiin yksin, koska haastateltava oli alun perin halunnut tulla yksin tai koska pari ei saapunut paikalle eikä häntä soittelusta huolimatta saatu kiinni.

Parihaastattelulla ei ole omaa paikkaansa tutkimushaastattelujen luokituksissa (kuten esimerkiksi yksilöhaastattelu, ryhmähaastatteluja ja etnografinen haastattelu). Se lähenee luonteeltaan yksilöhaastattelua, jolloin yksityiskohtaisen tiedon, kuten verkoston kysyminen on mahdollista, mutta rikkoo kaksinapaisen suhteen haastattelijan ja haastateltavan välillä. Näin parihaastattelu tekee tilanteesta rennomman nuorelle haastateltavalle ja mahdollistaa yhteiset pohdinnat (Strandell 2010, 102–103). Parihaastattelu ei kuitenkaan sovi tilanteisiin, jossa haastateltavat eivät ole ystäviä keskenään. Näin kävi yhdessä haastatteluista ja tämä haastattelu oli tunnelmaltaan muodollisempi ja jäi lyhyemmäksi kuin muut. Toisaalta, kuten ryhmähaastattelussa, myös parihaastattelussa hiljaisempi osapuoli täytyy huomioida ja esimerkiksi kohdistaa kysymyksiä suoraan hänelle.

Haastattelut tehtiin kouluissa vapaana olevissa tiloissa, yleensä kirjastossa. Yleensä nuoria tutkittaessa koulua ei suosita, koska oppilaan roolin ajatellaan määrittävän haastattelutilannetta ja esimerkiksi vapaaehtoisuuden hahmottaminen saattaa olla vaikeaa, jos tutkimus lomittuu tiiviisti osaksi koulutyötä (esimerkiksi tunnilla täytetyt kyselyt) (Strandell 2010, 100). Koulu osoittautui kuitenkin hyväksi valinnaksi, koska se on nuorten omaa tilaa. Koulussa minä olin ulkopuolinen ja vähän hämmäntynyt ja nuoret tutussa paikassa, jossa he osasivat suunnistaa ja käyttäytyä. Lisäksi haastattelut oli mahdollista tehdä heti koulun jälkeen, eikä nuorten tarvinnut erikseen vauhtua paikalle (mt.).

Haastatteluissa kulki limittäin verkostoaineiston kerääminen ja teema-haastattelu. Haastattelut (ks. Liite 1.) alkoivat elämäkerralla, jossa pyysin haastateltavia kertomaan elämästään lyhyesti. Ne vaihtelivat lyhyistä parin lauseen kertomuksista monisivuiseen tarinaan. Seuraavassa Leena ja Nanda kertovat elämäkertansa. Sitaatti kuvaa myös parihaastattelujen dynamiikkaa, Nanda kertoo Leenan esimerkkiin perustuen lähes samat asiat kuin Leena:

Leena: No mä muutin Suomeen, olinks mä kahdeksanvuotias. Me muutettiin eka Keski-Suomeen. Sit me asuttiin siellä viis vuotta. Sit sieltä me muutettiin tänne näin, sit mä oon asunut täällä joku kolme vuotta. Et mä oon asunut yhteensä seitsemän tai kahdeksan vuotta. Mä oon asunut Suomessa koko ajan. Mä en tiedä mitä mun pitäis sa-

noo! Nyt mä oon ysillä. Mä meen ens vuonna lukioon. Ei mun tuu oikeesti yhtään mitään mieleen!

Nanda: No okei. Mä kerron. Mä oon asunut yheksän vuotta, mä tulin kuusvuotiaana tänne, ja mä oon asunut koko ajan Helsingissä. Mutta kyllä mä oon muuttanut täällä paikasta toiseen. Ja mäkin oon ysillä ja mäkin meen lukioon! (Yhteistä naurua)

En ole analysoinut elämäkertoja erillisenä osana tutkimusta, vaan ne toimivat alkusysäyksenä, joiden avulla sain usein elämähistoriallista tietoa (kuten Leenan ja Nandan elämäkerroissa) ja perhekuvaus, joiden perusteella aloin viedä haastattelurunkoa eteenpäin.

Verkostonaineiston keräämisessä käytetään usein lomakkeita, joihin tutkittavat raportoivat itse suhteistaan. Myös päiväkirjalomakkeita ja haastatteluja ja näiden yhdistelmiä voidaan käyttää (Castrén 2001, 29, Ketokivi 2010, 67–71). Tässä tutkimuksessa tiedot kerättiin haastatteluilla, osittain siksi, että epäilin, että nuoret eivät olisi innostuneita erilaisten lomakkeiden täyttämistä. Haastattelu eteni niin, että elämäkerran jälkeen pyysin haastateltavia nimeämään perheenjäsenet ja muut tuttavat Suomessa ja muissa maissa. Tiedustelin näitä kysymällä perheenjäsenistä, muita tuttavista, kavereista koulussa, vapaa-ajalla ja etnisessä yhteisössä (Asuuko siellä Venäjällä enää ketään perheenjäsenä tai tuttua? Missä serkkusi asuvat? Kenen kanssa vietät eniten aikaa koulun jälkeen, ketkä ovat parhaita kavereitasi?). Käytimme suomalaisia sukulaisuustermejä, joilla saattaa olla eri maissa, kulttuureissa ja kielissä hieman erilainen merkitys. Tämän jälkeen kysyin perheen ja heidän omasta yhteydenpidostaan mainittuihin ihmisiin, keitä he ovat tavanneet ja kenen kautta he ovat tutustuneet ihmisiin sekä Suomessa että muissa maissa. Lisäksi kysyin ketkä olivat heille tärkeitä. Haastateltavat vastasivat nimeämällä yksittäisiä ihmisiä (isoäiti) tai ihmisryhmiä (serkut, ystävät). Aineiston avulla voi identifioida tärkeimmät kontakti(ryhmä)t Suomessa ja muissa maissa. Tasapainoilin haastattelussa utelemisen ja haastateltavan oman tilan kunnioittamisen välillä. En siis kysynyt tietyistä ihmisistä kovin montaa kertaa, jos haastateltava ei tuntunut haluavan puhua heistä (vrt. Ahmad 2005, 49).

Tällä menetelmällä pyrin siihen, että vanhempien verkostot ja yhteydenpidon ja haastateltavan omat aktiiviset siteet ja yhteydenpidon saattoi erottaa toisistaan. Tarkoitus ei myöskään ollut vain haastatteluhetkellä tärkeiden ihmisten, parhaan kaverin tai aktiivisten, rajat ylittävien suhteiden löytäminen, vaan myös sellaisten suhteiden ilmeneminen, joista nuori mahdollisesti jäi ulkopuoliseksi. Vastaavalla tavalla Ketokivi (2010, 75) tarkoittaa termillä ”merkityksellinen toinen” suhteita, jotka eivät ole vain positiivisia, vaan voivat sisältää kaipuuta, olla riitaisia ja toteutumattomia.

Teemahaastattelu kulki limittäin verkostojen kartoittamisen kanssa. Teemahaastattelu käsitteli perhettä, arkielämää ja tulevaisuudensuunnitelmia, kokemuksia transnationaalisesta perheverkostosta ja esimerkiksi vierailuista lähtömaihin, ajatuksia kuulumisesta tähän verkostoon sekä etnistä

identiteettiä ja suhdetta suomalaisuuteen. Haastateltaessa nuoria etnisyydestä ja identiteeteistä syntyy helposti tilanne, jossa heidät luokitellaan ei-suomalaisiksi, ja toisaalta tutkijoiden tuomat käsitteet, kuten etniset luokitte-
lut liukuvat analyysiin. Itse pyrin muodostamaan haastattelurungon niin, että siinä olisi tilaa monenlaisille identifioitumisille. Kysyin avoimesti etnisyydestä, jotta subjektiiviset luokittelut, erottautumiset ja niiden vältteleminen tulisivat avoimemmin esille. Lisäksi haastattelurungossa oli elementtejä, joissa ei tuotu etnisiä kategorioita esiin (kuten elämäkerta). Pyrin siihen, että haastateltavat pystyivät asemoimaan itsensä suomalaiseksi tai suomalaisen yhteiskunnan jäseneksi tai käyttämään muita identifioitumisen luokkia (ihmisyys, paikallisuus, tai Hetemaj'n jalkapallo) (artikkeli II ja IV).

Lisäksi haastattelut rönsyivät teemoihin, jotka eivät varsinaisesti kuuluneet haastattelurunkoon. Haastatteluista aineistonkeruumenetelmänä lapsuus- ja nuorisotutkimuksessa kirjoittaneet tutkijat (Rastas 2005b, Tolonen & Palmu 2007) ovat todenneet, että aiheeseen liittymättömän teeman avulla saattaa ajeta tärkeä keskustelunaihe. Niinpä keskustelut esimerkiksi lintuinfuenssasta, elokuvista ja musiikista, kotitaloustunneista ja jalkapallosta kertoivat esimerkiksi kokemuksista ulkopuolisuudesta, kaveripiiristä, identiteeteistä ja kulttuurin ilmauksista. Esimerkiksi tärkeäksi muodostunut ”ulko-maalaisen” identiteetti (artikkeli IV) esiintyi sekä vapaassa puheessa että suunnatuissa kysymyksissä omasta identiteetistä. Nuorten oli usein helpompi puhua perhesiteistä ja transnationaalisuudesta kuin subjektiivisista käsityksistä omasta identiteetistään, johon liittyi myös sensitiivisistä ulkopuolisuuden kokemuksista puhumista.

Haastattelut nauhoitettiin ja litteroitiin pian niiden tekemisen jälkeen. Vuonna 2008 tehdyt haastattelut litteroi ulkopuolinen litteroija. Nämä litteraatiot tarkistin kuuntelemalla äänitteet ja tein niihin vähäisiä korjauksia. Haastatteluaineistoa on yhteensä 250 sivua. Kokosin verkostoaineiston tästä litteroidusta materiaalista poimimalla tiedot verkostotietolomakkeeseen (Liite 2.). Varsinaisen aineiston ohella keruuprosessi tuotti paljon muutakin aineistoa. Kirjoitin haastattelupäiväkirjaa ja analyysipäiväkirjaa ja työstin aineistoa eteenpäin kirjoittamalla kuvauksen kustakin haastateltavasta ja hänen haastattelustaan ja erillisen tapauskuvauksen, jossa keskityin verkostoihin, identiteetteihin ja vierailukuvauksiin. Lisäksi piirsin kunkin haastateltavan verkoston ja merkitsin piirrookseen aktiiviset suhteet.

5.2.3 Haastattelu aineistonkeruumenetelmänä

Kappaleessa 5.1 olevassa tutkimuspäiväkirjamerkinnässä neuvotellaan suomalaisuudesta, mutta siinä on esillä myös kaksi muuta tutkimuksen teon ja aineistonkeruun keskeistä teemaa: tutkimushaastattelun selittäminen nuorille ja suostumuksen saaminen. Pohdin ennen kentälle menoa miten selitän tutkimustani. Valmistauduin kertomaan sen olevan osa jatko-opintojani, johon teen tutkimusta. Ymmärsin kuitenkin heti, että tämä ei toimi ja harva nuori (vähemmistöä tai ei) ymmärtää jatko-opintojen ajatuksen. Sen takia

vaihdoin oman roolini ”työksi”. Vastauksena kysymyksiin, että ”mitä sä niinkun teet?” ja ”mihin tää tulee?” kerroin, että työtäni on tehdä tutkimusta ja haastatella ihmisiä.

Silverman (1993, siteerattu Rapley 2004, 15) on todennut, että elämme ”haastatteluyhteiskunnassa”. Haastatteluihin olivat törmänneet myös nuoret, joita rekrytoin tutkimukseen. Kuulemani perusteella he olivat olleet tekemisissä kuraattorien, psykologien ja poliisin kanssa ja mielsivät tilanteet haastatteluksi. Toisaalta televisio on täynnä haastatteluja. Tutkimushaastattelua tulkittiin omien puuttumis- tuki-, terapia- ja kontrollitoimenpiteiden lisäksi mahdollisuutena julkisuuteen. Tässä tilanteessa yritin erottaa tutkimushaastattelun terapeuttisesta haastattelusta ja julkisuudesta viittaamalla kyselytutkimuksiin. Kerroin, että esimerkiksi lehdissä on usein tutkimuksia, jossa kysytään ihmisten mielipidettä tiettyyn asiaan ja niiden tuloksena tiedetään, että esimerkiksi 20 prosenttia ihmisistä on yhtä mieltä ja 80 prosenttia toista. Haastatteluissa olisi kyse vähän samanlaisesta asiasta, kyselisin monelta nuorelta heidän elämästään ja vetäisin heidän sanomisistaan sitten jonkinlaisia yhteenvetoja. Tuntui, että selitys hyväksyttiin. Kerroin sitten tarkemmin mistä tässä tutkimuksessa olisi kysymys: haluaisin tietää heidän siteistään maihin, joista heidän perheensä ovat muuttaneet ja siitä, keiksi he kokevat itsensä Suomessa ja muissa maissa.

Suostumuksesta neuvoteltiin koko rekrytointiprosessin ajan. Ne, jotka eivät olleet kiinnostuneita tai eivät halunneet tulla, poistuivat yleensä paikalta, kiinnostuneet ja halukkaat kuuntelivat tarkemmin ja kyselivät lisää. Jotkut kiinnostuta osoittaneista kieltäytyivät selityksen jälkeen, mutta useimmat halusivat lopulta osallistua. Ajattelin ryhmäpaineen vaikuttavan nuoriin. Jos näin kieltäytyneitä uudelleen ilman kavereita tai kahdestaan, saatoin joskus kysyä varovaisesti uudestaan, mutta ensimmäinen kieltäytyminen oli useimmiten lopullinen.

Haastatteluja tehdessäni jouduin pohtimaan minun ja tutkittavieni suhdetta ja ikä-, elämänvaihe-, sukupolvi- ja kulttuurieroja. Kulttuuria ja eroja haastattelutilanteessa pohtivassa artikkelissaan Anna Rastas (2005b) toteaa, että äärimmäiset kulttuurierot saattavat tuottaa ”painajaishaastatteluja”, joissa osapuolilla ei ole ollenkaan yhteistä pohjaa, jolle perustaa haastattelu. Samaan ryhmään (esimerkiksi sama sukupuoli, sama etninen ja kulttuurinen ryhmä) kuulumisen oletetaan siis muodostavan jonkinlaisen yhteisen maaperän. Lisäksi siitä syntyvien jaettujen kokemusten ajatellaan synnyttävän syvempää ymmärrystä ja luottamusta ja hyödyttää tutkimusta (mt.).

Toisaalta yhteensovittamisen ajatus on myös kyseenalaistettu ja haastattelutilanne nähdään pikemminkin tilanteena, jossa tuotetaan erilaisia subjektipositioita (Rapley 2004, 18–19). Myös Rastas (2005b) korostaa, että ”kulttuuria” ei pidä nähdä ainoana eroja tuottavana tekijänä. Itse en voi väittää, että minulla olisi ollut haastateltavieni kanssa paljoakaan yhteistä. Olimme eri ikäisiä, eri elämänvaiheissa, eri sukupolvea ja eri etnistä ja kulttuurista ryhmää. Ennen kaikkea minä edustin valtaväestöä ja haastatellut vähemmistöjä. Toisaalta käsitykseni mukaan meitä erotti nimenomaan ikä ja

sukupolvikokemukset, ei ”kulttuuri”. En ole tuntenut ja tajunnut omaa elämänvaiheeni ja sukupolveani yhtä kirkkaasti koskaan muulloin kuin ensimmäisissä haastattelutilanteissa. Vaikka tunnistin ja muistin kouluympäristön, omiin nuoruudenkokemuksiini tai kouluaikoihini ei liity maahanmuuttoa eikä sähköistä viestintäteknologiaa. Toisaalta yhteisyyttäkin koin: Sähköinen viestintäteknologia ja reaaliaikainen viestintä ulkomailla asuvien ystäväni kanssa on sittemmin tullut itselleni enemmän kuin tutuksi. Toisin sanoen, käsillä olevassa tutkimuksessa toisen sukupolven elämäntilanne maahanmuuttomaa Suomessa ja hajaantuneet perhesuhteet olivat se ”kulttuuri” johon minun piti tutustua ja josta minulla ei ole omakohtaista kokemusta. Tähän tilanteeseen perehdyin tutkimuksen alussa aikaisemman tutkimuskirjallisuuden lisäksi myös lehtiartikkelien ja kaunokirjallisuuden avulla.

Omien kokemusten jakaminen katsotaan joskus hyväksi haastattelustrategiaksi (Rapley 2004, 22–25). Omissa haastatteluissani menetelmä ei kuitenkaan ollut kovin menestyksenkäs, koska jaettavaa ei oikeastaan ollut. Parisa haastattelussa otin esiin nuoruuteni ennen sähköpostia ja kerroin, että asuessani ulkomailla lukion jälkeen kirjoittelin kasoittain kirjeitä Suomeen. Olin ajatellut, että voisimme naureskella tälle yhdessä ja pohtia esimerkiksi sähköpostin helppoutta ja yhteydenpidon tärkeyttä. Vastauksena avaukseeni oli tuijotus, joka ei ollut edes epäuskoista vaan ei ikään kuin rekisteröinyt sanomaani. Ymmärsin vaieta aiheesta. Toisaalta maahanmuuttajien olemattomuuden muistelu oli hedelmällisempi avaus: Yksi haastateltava esimerkiksi totesi, että tämä selittääkin sen, miksi aikuisilla on vaikeuksia suhtautua ulkomaalaisiin: ”No ei ihme, kun aikuiset ei tykkää ulkomaalaisista, kun ne ei oo tottunut”. Suhteet ulkomaalaisiin ja ulkomaille oli ainut asia, joka minusta haluttiin tietää. Minulta kysyttiin oliko minulla ulkomaalaisia ystäviä ja olinko asunut ulkomailla. Se, että pystyin vastaamaan näihin kysymyksiin myöntävästi ilmeisesti lisäsi pisteitäni asioita kysyneiden nuorten silmissä.

Loppujen lopuksi keskeisin ohjeeni haastatteluissa olivat Rapleyn (2004) ohjeet: kohtaa haastateltavat ihmisinä, kysy kysymyksiä ja jatkokysymyksiä, ole kiinnostunut ja sitoutunut haastatteluun ja anna vastaajille tilaa puhua. Tämä vastaa Harriet Strandellin (2010) lasten tutkimisen periaatteeksi esittämää *eettistä symmetriaa*, jolla hän tarkoittaa, että lapsia on lähestyttävä samoista eettisistä periaatteista kuin aikuisiakin, eikä eroja kannata olettaa ennalta. En siksi oletanut ennakolta kovinkaan paljon, vaan pyrin valmistumisella (maiden historioiden, toisen sukupolven asemaan ja koululaisten elämismaailmaan tutustumien) vastaamaan niihin eroihin, joita konkreettisesti tutkimustilanteessa tuli esiin. Aina tämä ei onnistunut ja menin muutamana kerran sekaisin esimerkiksi eri maissa puhutuista kielistä tai esimerkiksi entisen Jugoslavian etnisten suhteiden monimutkaisuudesta tai eri uskontojen juhlapyhistä.

Kaiken kaikkiaan suurin osa haastatteluista sujui hyvin ja niistä jäi positiivinen olo. Osaksi arvioin onnistumisen liittyvän ulkopuolisen asemaani ja jonkinlaiseen aitoon kiinnostukseen nuorten elämää kohtaan. En ollut ke-

nenkään tuttavapiiriä tai etnistä ryhmää, eivätkä juorut voineet kulkea kauttani. Toisaalta tein saman huomion kuin aikoinani pro gradu -työssäni. Nuoret puhuvat mielellään kunhan heitä kuuntelee. Kaikesta vanhempien, opettajien ja muiden nuorten ympärillä hyöriivien aikuisten kiinnostuksesta, ohjauksesta, ohjeista, tuesta ja kurista tai rasisminvastaisuudesta, oman kulttuurin tukemisesta, äidinkielen opetuksesta, erityisestä tuesta tai muista nuorten ja maahanmuuttajataustaisten nuorten parhaaksi suunnatuista hankkeista huolimatta hetket, jolloin aikuinen kuuntelee nuorta ilman erityistä kasvatuksellista tarkoitusta näyttävät olevan nuorten elämässä harvassa. Tutkimushaastattelu on yksi tällainen hetki.

5.2.4 Aineistojen luonne ja rajoitteet

Aineisto, jonka olen kerännyt tutkimukseen valikoituneelta otokselta antaa tietysti rajatun kuvan ilmiöstä. Aineiston luonne vaikuttaa siihen, millaisia yleistyksiä aineistosta voi tehdä. Valitessani tutkittavakseni sellaisia nuoria, joilla on transnationaalista siteitä, syyllystin juuri siihen, mistä transnationaalisuuden tutkimusta usein syytetään, eli aineisto valitaan riippuvan muutujan perusteella. Transnationaalisuuden tutkimusta syytetään ilmiön liioittelusta, koska suuri osa tutkimuksesta on ollut etnografisia tapaustutkimuksia transnationaalisesti aktiivisista yhteisöistä. Tutkimuksesta löydetään sitä mitä siitä etsitään ja ne, joilla ei ole transnationaalista sidoksia jäävät huomiotta. (Smith 2006, 279–283 ja Vertovec 2008, 16–18 käsittelevät kritiikkiä ja vastaavat osaltaan siihen.) Oman tutkimukseni kannalta transnationaalisten siteiden olemassaolo oli perusteltua, sillä tutkimuksen tavoite ei ollut esimerkiksi ilmiön yleisyyden kartoitus. Ei ole järkevää tutkia laadullisin menetelmin transnationaalisuutta ja identiteettiä, jos ilmiötä ei ole olemassa tutkittavien keskuudessa. Silti käsillä olevan tutkimuksen anti liittyy juuri siihen, mitä transnationaalisuus on, miten sitä voi mitata ja kannattaako mitata. Tästä näkökulmasta myös osallistumattomuus voi olla merkityksellistä. Tulosten yleistettävyyttä voi kuitenkin suhteuttaa luvussa 2.1 esitettyihin tietoihin transnationaalisten perhesiteiden yleisyydestä. On todennäköistä, että pikemminkin suurempi kuin pienempi osa kaikista maahanmuuttajataustaisista lapsista ja nuorista elää jonkinlaisen hajaantuneen perheverkoston ja transnationaalisten käytäntöjen värittämää elämää.

Aineisto sisältää tietoa nuorten sosiaalisista suhteista ja puhetta näistä siteistä (Castrén 2005, 148). Yhdessä aineisto on sekä objektiivista että subjektiivista, siinä yhdistyy sekä niin sanottu faktatieto että haastateltavien subjektiiviset tulkinnat ja selonteot sekä verkostoistaan että omasta asemastaan suhteessa verkostoihinsa ja suomalaiseen yhteiskuntaan. Verkostoista kertova puhe tarkoittaa yksittäisten siteiden merkitystä ja sisältöä. Toisaalta tässäkin tutkimuksessa oli kyse itseraportoinnista, eli myös kuva verkostoista on subjektiivinen. Kuitenkin ilman verkostoaineistoa ja sen hankkimiseen tähtääviä kysymyksiä kuva transnationaalisuudesta olisi luultavasti ollut erilainen. Perheen yhteydenpito olisi korostunut haastateltavan mahdollisen ul-

kopuolisuuden kustannuksella. Perhesiteiden ylläpito näyttää olevan jonkinlainen moraalinen velvoite ja ensimmäisiin kysymyksiin vastattiin usein epämääräisesti ”joo koko ajan soitellaan”. Konkreettiset kysymykset ”kuinka usein?”, ”koska viimeksi?” ja ”soitatko ikinä itse?” paljastivat toisenlaisen kuvan. Verkostot kertovat konkreettisesti keihin ollaan yhteydessä ja missä kaikissa maissa ja paikoissa on tuttavvia, ja haastattelupuhe taas siitä miten tämä verkosto ja jäsenyys sekä Suomessa että muissa maissa tulkitaan. Lisäksi aineisto sisältää puhetta omasta asemasta Suomessa ja myös lähtömaissa, suomalaisesta luokittelujärjestelmästä, tavoista jäsentää omaa identiteettiä, tehdä erontekoja ja käyttää kategorioita ja erotteluja.

Aineisto on painottunut Suomeen. Tunnen suomalaisen yhteiskunnan itse (kuten myös haastattelemani nuoret). Kuvaus suomalaisesta kontekstista ja sen luokittelujärjestelmistä on tarkempi kuin kuvaus muiden maiden luokittelujärjestelmistä. Aikaisempi tutkimus suomalaisen yhteiskunnan luokittelujärjestelmistä ja tarjolla olevista identifikaatioiden kategorioista on toiminut kontekstualisoivana historiallisena kuvauksena suomalaisen yhteiskunnan erityispiirteistä (Laine & Peltonen 2007, 99). Olen perustanut ajatuksen etnisistä hierarkioista ja suomalaisen yhteiskunnan luokittelujärjestelmistä erityisesti olemassa olevaan tutkimukseen (Bail 2008, Hautaniemi 2004, Keskisalo 2003, Lepola 2000, Perho 2010, Souto 2011) ja kyselyihin (EU-Midis 2009, Jaakkola 2005, 2009). Erityisesti kollegani Kaisu Koskelan (2011) erittelyt luokitteluperiaatteista olivat työn loppuvaiheessa tärkeitä.

Muita maita, joihin haastatelluilla oli siteitä, en sen sijaan tunne henkilökohtaisesti. Etenkään perheiden lähtömaissa en ollut edes käynyt, toisin kuin monissa niistä länsimaista, joissa heidän perhettään asui. Näihin maihin ja niiden historiaan erityisesti siirtolaisuuden näkökulmasta olen tutustunut sekä tutkimuksen (esim. Huttunen 2006, Tiilikainen 2003, 2007, Wahlbeck 1999) että muiden lähteiden, kuten Wikipedian ja CIA:n ylläpitämän The World Factbookin, avulla. Esimerkiksi Robert C. Smithin (2006) tutkimus New Yorkin ja erään meksikolaisen kylän välille levittäytyvästä transnationaalista yhteisöstä on yli 20 vuoden ajalta koottu kuvaus, jossa kumpikin tutkimuksen paikallinen ja yhteiskunnallinen konteksti ovat samanarvoisia läsnä. Tässä tutkimuksessa tarkat kuvaukset luokittelujärjestelmistä ja etnisistä hierarkioista muissa maissa jäävät siis puuttumaan lukuun ottamatta siirtolaisten ja paikallisten usein hankalia suhteita, jotka on dokumentoitu monissa tutkimuksissa (Huttunen 2006, Tiilikainen 2003).

5.3 Metodologia ja analyysin eteneminen

Aineistojen analyysi on edennyt kahta, toisiinsa sidoksissa ollutta polkua pitkin. Ensiksi olen pohtinut verkostojen muodostumista ja niiden eroja eri haastateltavien välillä ja haastateltujen tulkintaa verkostoistaan. Näissä analyysissä tutkittava yksikkö on ollut yksittäinen haastateltava ja hänen verkostonsa ja puheensa siitä (artikkelit I & III). Toiseksi olen käsitellyt haastat-

teluja yhtenäisenä tekstiaineistona ja eriteltyt vierailutarinoita ja erottautumisen ja itseidentifioinnin logiikkaa (artikkelit II & IV). Analyysiä varten olen lukenut haastattelupuhetta sekä realistisesta näkökulmasta kuvauksina haastateltujen elämästä että analysoinut puhetta toimintana, haastattelutilanteessa tuotettuina selontekoina, joissa nuoret määrittelevät itseään ja muita käyttämällä hyödyksi olemassa olevia luokittelujärjestelmiä. Realistista luentaa edustavat verkostoaineiston keruu haastattelumateriaalista ja osittain tulkinnot nuorten vierailukuvauksista (artikkelit I & II). Toiminnan analyysiä edustavat erityisesti vastaukset identiteettikysymyksiin (artikkeli III & IV).

Analyyseprosessi eteni verkostoaineiston ja haastatteluaineiston osalta hieman eri lailla ja osatutkimusten analyysit esittelen tarkemmin alla. Tutkimuksen kokonaistasolla noudatin kuitenkin Layderin (1998, 27) adaptiivisen teorian mallia, jossa tavoite on analysoida yhteyksiä elämismailman, siis yksilöiden toiminnan ja tulkintojen ja yhteiskunnan systeemisten elementtien välillä. Lisäksi analyysi on lähtökohtaisesti teorioiden ohjaamaa (Layder 1998), mikä lienee kaiken kvalitatiivisen tutkimuksen laita. Keskeisenä osana oli aineiston tyypittely (Layder 1998, 72–77, Alasuutari 1999, 92–94). Alasuutarin (1999, 94) mukaan tyypittely tekee näkyväksi muuttujien väliset suhteet ja sen, miksi sosiologisten taustamuuttujien (ikä, sukupuoli, luokka) avulla luokitellut ihmiset eroavat toisistaan tutkittavana olevan ilmiön suhteen. Omassa analyysissäni etsin syitä verkostojen ja niistä tehtyjen tulkintojen erilaisuudelle. Sosiologisten taustamuuttujien sijaan päädyin etsimään niitä olosuhteista, kuten maantieteestä, perheiden resursseista ja lopulta erityisesti matkustamisesta ja kasvokkaisuudesta.

Teknisesti noudatin Layderin (1998, 52–60) menetelmiä, eli koodausta (erityisesti artikkeli II & IV) ja typologisoitua (erityisesti artikkelit I & III). Koodauksessa aineisto esikoodataan, eli tehdään reunahuomautuksia mielenkiintoisiin kohtiin, koodataan systemaattisesti ja koko prosessin ajan kirjoitetaan teoreettisia muistiinpanoja, eli systemaattisia ja yksityiskohtaisia kommentteja. Käyttämäni koodit olivat sekä temaattisia ("perhe", "transnationaalisuus") aineistolähtöisiä ("vierailut", "paikan kuvaus") että teoreettisempia ("luokittelu", "erottautuminen"). Muistiinpanoja kirjoitin kronologisesti siten, että päiväsin uudet ja erityisesti edellisistä poikkeavat ajatukset (mt., 49). Näin pystyin seuraamaan myös oman ajatteluni kehittymistä.

Verkostoaineiston analyysi perustuu laadullisessa verkostanalyysissä käytettyihin menetelmiin, jotka eivät sinällään muodosta tiettyä menetelmällistä kokonaisuutta. En ole löytänyt siirtolaisuuden tutkimuksesta (laajasti määriteltyä) tutkimusasetelmaa, joka vastaisi omaa tutkimustani, mutta Loretta Baldassarin (2001), Karen Fog Olwigin (2003, 2007) ja Janine Dahindenin (2009) ja Suomessa Karmela Liebkindin ja kumppaneiden (2004) tutkimukset tulevat lähelle omaa intressiäni. Verkostojen analyysi perustui niiden maantieteellisen hajaantuneisuuden ja suhteiden muodostumisen dynamiikan erittelyyn (Castrén 2001, 34–37). Olen kysynyt verkostoaineistolta keitä asuu muissa maissa, miten ja kehen ja minne pidetään yhteyttä, missä

on käyty ja miten verkostot ovat syntyneet ja miten suhteet, kuuluminen perheeseen ja lähtömaa tulkitaan.

Tämän jälkeen analyysia on ohjannut nojaaminen monitapaustutkimukseen (*multiple case design*, Yin 2003). Tapaustutkimus on strategia, jonka tarkoitus on selittää yhtä, yleensä yksittäistä tapausta kokonaisvaltaisesti. Tässä tutkimuksessa se valaisee transnationaalisuutta ilmiönä samalla kun se valaisee tiettyjen yksilöiden elämää (Smith 2006, 282). Tutkimusta ei alun perin suunniteltu laadulliseksi tapaustutkimukseksi, vaan tapaustutkimuksesta tutkimusmenetelmänä omaksuttiin analyyttinen strategia, jossa johtopäätöksiä tehdään vertailemalla tapauksia (ks. Yin 2003, 50), jolloin voidaan eritellä erojen syitä. Ajatus lähenee Smithin (2006, 95) käyttämää matemaattisesta tutkimuksesta lainaamaa ajatusta parittaisista vertailuista (*paired comparisons*). Kahden henkilön elämäntarinat kulkevat suurimmaksi osaksi samalla lailla, mutta eroavat tietyin osin. Näin on mahdollista määrittää erojen taustat ja syyt.

Ensimmäisessä ja toisessa osatutkimuksessa (artikkelit I & II) analysoin verkostojen muodostumisen dynamiikkaa, verkostojen muotoja ja niiden suhdetta identiteetteihin. Etenkin ensimmäisessä osatutkimuksessa (ja osittain myös kolmannessa osatutkimuksessa) taustalla oli monitapaustutkimuksellinen tai parittaisten vertailujen ote (Yin 2003, 50, Smith 2006, 95). Kutakin haastateltavaa käsiteltiin yhtenä tapauksena. Etenin kokoamalla verkostotiedot taulukkoon (Liite 2.) ja piirtämällä kunkin verkoston maantieteellisen hajaantuneisuuden mukaan ja merkitsemällä aktiiviset suhteet. Lisäksi analysoin kontaktien kokonaismääriä. Yhdistin näitä tietoja haastateltavien kertomuksiin omasta asemastaan perheverkostossa ja kuulumisen kokemuksista.

Tässä jäsenten määrien ja hajaantuneisuuden ja haasteltujen subjektiivisten tulkintojen yhdistämisellä oli analyysissä keskeinen merkitys. Kiinnitin huomiota siihen, että ”taustamuuttajat” (muuttoikä, verkoston koko, lähtömaa tai kansallisuus) eivät selittäneet nuorten kokemuksia kuulumisesta perheverkostoonsa ja suhdetta lähtömaihin. Tämä verkostojen samankaltaisuuden ja kokemuksen erilaisuuden huomioiminen vei etsimään selityksiä juuri vierailuista ja ihmisten tapaamisesta, sähköisten teknologioiden sijasta matkustusteknologiasta. Se sai puolestaan hakeutumaan liikkuvuuden sosiologian pariin hakemaan tulkintamalleja läsnäolon ja kasvokkaisten kohtaamisten merkityksestä (Baldassar ym. 2007, Urry 2002). Toisessa osatutkimuksessa (artikkeli II) analysoin keskeisiksi osoittautuneita vierailuja tarkemmin. Luin aineistoa tässä tapauksessa haastattelupuheena, joka kertoi kokemuksista vierailuilla ja ”itse näkemisen” ja ”itse kokemisen” vaikutuksista. Luin haastatteluja realistisina kuvauksina siitä, mitä vierailuilla tapahtuu. Todisteena vierailun transformatiivisuuden otin vierailleiden ja ei-vierailleiden haastateltujen kertomusten ja puheen erilaisuuden.

Kolmannessa artikkelissa jatkoin monitapaustutkimuksellista otetta ja esittelen neljä tapausta, joissa identiteeteistä neuvotellaan suhteessa erilaisiin transnationaaliin muodostelmiin. Valitsin esiteltäviksi erilaisia tapauk-

sia, joissa etninen identiteetti aktualisoituu eri tavalla samankaltaisesta transnationaalista verkostosta huolimatta. Verkostojen lisäksi kirjoitin lyhyen tapauskuvauksen kunkin haastateltavan identiteettineuvotteluista, eli itsensä määrittelyistä, muiden määrittelyistä ja eronteista. Esiteltyt tapaukset analysoin vielä tarkemmin.

Neljännessä artikkelissa keskityin haastateltavien tapoihin liittää itsensä ja muut etnisiin luokkiin ja toisaalta erottautua tietyistä luokista. Analyysissä tarkastelen haastattelupuhetta toimintana, joissa nuoret luovat ryhmärajoja, asettavat näin muodostuneita ryhmiä arvoasteikolla käyttäen tiettyjä kriteerejä ja pyrkivät esittämään oman ryhmänsä positiivisessa valossa. Analyysi keskittyi erittelemään erottautumisen perusteita ja niitä (etnisiä) luokkia, joita erottautumisella syntyy.

6 Tutkimuksen tulokset

Tässä luvussa kuvaan tutkimuksen tulokset. Tulokset on jaoteltu kolmeen teemaan. Kaksi ensimmäistä teemaa käsittelevät ensimmäisen ja toisen osatutkimuksen tuloksia. Kolmas teema käsittelee puolestaan kolmannen ja neljännen osatutkimuksen tuloksia. Ensimmäinen teema vastaa tutkimuksen ensimmäiseen ja neljänteen tutkimuskysymykseen, toinen ja kolmas toiseen ja kolmanteen tutkimuskysymykseen.

6.1 Sidosten uusintaminen ja osallisuus perheverkostoissa

Ensimmäisessä ja toisessa osatutkimuksessa käsitelin transnationaalisuuden jatkuvuuden ja sosiaalisten siteiden uusintamisen problematiikkaa nuorten verkostojen muodostumisen ja muokkaantumisen näkökulmasta. Lähtökohtana oli ajatus siitä, että tiettyjen transnationaalisten aktiviteettien, kuten rahalähetysten ja vierailujen, mittaaminen ei tavoita transnationaalisten siteiden merkitystä toiselle sukupolvelle.

Ensimmäisessä osatutkimuksessa *Making connections – Second generation children and the transnational field of relations* (artikkeli I) tarkastelen transnationaalista kontekstia ja tämän kontekstin uusintamista. Analyysin lähtökohta oli yksittäinen nuori, jolloin transnationaalisilla verkostoilla on kaksiulotteinen rooli sekä analyysissä että nuorten elämässä. Verkostot ovat samaan aikaan konteksti, jossa nuoret elävät ja kenttä, jota nuorten täytyy tai jota he voivat uusintaa ja tulkita.

Kuvaan osatutkimuksessa ensin nuorten verkostoja määrällisesti. Verkostot näyttivät seuraavalta: Haastateltavat mainitsivat yhteensä noin 700 ihmistä tai ihmisryhmää, jotka he itse tai heidän perheensä tunsivat sekä Suomessa että muissa maissa. Suurimpaan verkostoon kuului 42 jäsentä ja pienimpään seitsemän. Näistä mainituista kontakteista 280 asui muualla kuin Suomessa. Pienin määrä kontakteja Suomen ulkopuolella oli kaksi ja suurin 21. Neljällä haastateltavalla yli puolet mainituista kontakteista oli ulkomailla. Suurimmalla osalla ulkomaisten kontaktien määrä vaihteli kolmasosan ja vajaan puolen välillä, pienimmillään ulkomailla asui viidesosa kontakteista. Yhdellä haastateltavalla ja hänen perheellään oli kontakteja vain yhdessä maassa (Suomessa ja Venäjällä) ja suurin määrä maita verkostossa oli 14. Haastateltavien perheet olivat kotoisin 17 maasta ja heidän kontaktinsa puolestaan asuivat yli 35 maassa ympäri maailmaa. Lisäksi muutama haastateltava sanoi, että heillä on sukulaisia ”kaikkialla”. Suomessa asuvien ja ulkomailla asuvien määriä ei kuitenkaan voi suoraan verrata, koska Suomessa asuvat ihmiset kuvattiin usein tarkemmin ja toisaalta yksittäisten verkostojen kokoihin vaikutti oman perheen koko.

Osatutkimuksen ensimmäinen tulos oli, että nuoret ovat omasta aktiivisuudestaan riippumatta kytköksissä perheen siirtolaisuuden tuottamaan transnationaaliseen kenttään, lähtömaahan ja myös kolmansiin maihin, joissa perhettä asui. TV, internet, puhelut, valokuvat ja videot, tarinat ja vierailut ovat itsessään nuorten elämän konteksti ja niiden kautta välittyy tietoa ja vaikutteita. Nuoret ovat osana perhettään osallisia transnationaalisen elämän käytännöistä: puhelurytmeistä, puhelukorttien hinnoista, siitä kenellä ja missä on tietokone ja kuka sitä voi käyttää ja koska, kuka asuu missäkin maassa ja miten vanhemmat tukevat näitä ihmisiä. He tietävät muissa maissa asuivien ihmisten elämästä. Erityisesti ne haastateltavat, jotka olivat sisarusparven nuorimpia, todistivat vanhempiensa ja myös isompien sisarustensa vierailuja sekä lähtömaissa että kolmansissa maissa. Oma aktiivisuus ei siis mittaa transnationaalisuutta, vaan sen yksi merkitys löytyy transnationaalisuuden läsnäolosta osana perheen arkea Suomessa.

Tässä arkisen elämän taustassa oli pakottava ulottuvuus, jota hahmotin käsitteen *pakotettu transnationaalisuus (forced transnationalism)* avulla (Al-Ali 2002, 115). Läheskään kaikki siirtolaiset eivät aktiivisesti pyri transnationaalisuuteen, vaan siihen ajaa esimerkiksi perhesiteisiin liittyvä moraalinen velvollisuus. Velvollisuudet eivät toistaiseksi koskettaneet haastateltamiini nuoria, mutta lasten ja nuorten elämässä pakottavuus syntyi vanhempien median käytön ja yhteydenpidon kautta syntyvässä kodin alati läsnä olevassa taustassa, jota nimitin ”tapetiksi”. TV on päällä ja välittää ohjelmia lähtömaasta, vaikka nuoret haluaisivat katsoa Suomen TV:n ohjelmaa. Vanhemmat puhuvat puhelimesta perheenjäsenen kanssa tai odottavat tietokoneen viestipalvelimissa että joku sukulainen tulisi linjoille. Vanhemmat ovat sitoutuneita perheisiinsä ja lähettävät heille rahaa tai auttavat muuten. Lomilla matkustetaan lähtömaahan, vaikka nuori toivoisi muunlaista kesälomamatkaa. Osa haastateltavista kritisoikin esimerkiksi vanhempiensa riippuvuutta lähtömaan mediasta. Tämän arjen tapetin ja vanhempien orientaation alla vetäytyminen transnationaalisesta kontaktista ei onnistu, vaikka nuoret haluaisivat suunnata oman, ja mahdollisesti myös vanhempiensa huomion, asuinmaahan.

Suhteessa transnationaaliseen perheverkostoon nuorten asema näyttäytyy kamppailuna sisäänpääsystä ja ulkopuolelle jäämisestä. Perheen transnationaalinen kontakti ja konteksti eivät välttämättä tarkoita nuorten näkökulmasta osallisuuden kokemusta. Muutamassa tapauksessa jo jonkinlainen kontakti, kuten seuraavassa esimerkissä puhelut olivat merkittäviä ja niiden kautta syntyi tunne edes hetkellisestä osallisuudesta perheeseen. Kongolais-taustaiselle Patricelle puhelu isoisan kanssa juuri ennen tämän kuolemaa oli ollut hänelle tärkeää:

LH: Siis sun isoisa Kongossa on kuollut?

Patrice: Niin isoisa on kuollut. Se kuoli sydänkohtaukseen. Mä puhuin sen kanssa, sit seuraavana päivänä se kuoli.

LH: Oi. Koska tää oli?

Patrice: Mä olin vielä vähän pienempi. Mä olin varmaan viidennellä. Sä olit viel meillä! (Puhuu vieressä istuvalle Faisalille). Me oltiin meillä, me kokoonnuttiin meidän perhe meidän keittiöön.

Faisal: Mä olin vaan huoneessa.

Patrice: Mä puhuin sen kanssa silleen, isoisä sanoi ”Moi, mitä pikkunen, kasvaa” ja kaikkee puhuttiin se kaa. Mä olin onnellinen, kun sain ekaa kertaa puhua mun isoisän kanssa. Tai siis normaalisti mä en uskonut, et mä ees koskaan pääsisin tapaamaan sitä. Sit seuraavana päivänä kun mä tulin, sit soittelee isän veljet, kaikki. Sit tulee semmonen, et ”isä on kuollut, isä on kuollut”. Sit mun faija meni ulos, se oli ollut ainakin joku öö, en mä nyt tiedä miten kauan, ainakin viis tuntii ulkona. Se oli vähän niin kun surullinen

LH: Mmmm

Patrice: Munkin tuli semmonen, tietsä, mua vähän kauhistutti, kun mä puhuin sen kanssa viimeisenä. Ennen kun se kuoli.

LH: Aika surullista, mut kiva, että sä sait puhua sen kanssa kuitenkin. Eihän sun isä sitten matkustanut sinne hautajaisiin?

Patrice: Joo matkusti

Useimmiten osallisuuden ja kuulumisen tunne vaati kontaktilta enemmän. Ulkopuolisuuden ja osallisuuden kokemukset eivät olleet riippuvaisia verkoston jäsenten määrästä tai integraation asteesta Suomessa. Kuvasin eroa kokemuksissa ensimmäisessä osatutkimuksessa vertailemalla kahden haastatellun tytön kokemuksia. Tämä kuvaus tuo myös esiin monitapaustutkimukselliseen otteeseen ja parittaisiin vertailuihin kuuluvan aineiston sisäisten vertailujen keskeisyyden analyysiprosessissa. Kummankin tytön taustat ovat lähtömaita ja Suomeen tulon tapaa lukuun ottamatta samanlaisia: He ovat keski- ja yläluokkaisista perheistä, jotka ovat joutuneet jättämään hyvän elämän taakseen poliittisen väkivallan ja sisällissodan takia. Kumpikin oli tullut Suomeen kouluikässä ja heillä oli muistoja elämästä ennen muuttoa. He olivat lähtökohdat huomioon ottaen pärjänneet Suomessa hyvin. Kumpikin puhui suomea erinomaisesti, menestyi koulussa hyvin ja pyrki lukion kautta yliopisto-opintoihin. Toisaalta kumpikin koki itsensä hieman ulkopuoliseksi Suomessa, toinen enemmän ja toinen vähemmän. Heidän verkostonsa olivat samankokoiset ja noin puolet kontakteista oli ulkomailla. Toisella ne ovat enimmäkseen lähiperhettä, toisella taas perhetuttavia. Tarinat alkavat erota siitä, että toinen ei ollut tavannut Suomen ulkopuolista perhettään Suomeen muuton jälkeen, toinen tapasi heitä säännöllisesti.

Toisen sukupolven näkökulmasta Olwigin (2007) määrittelemä suhteiden *luominen* ja suhteiden merkityksen *uudelleenmäärittely* tulivat keskeiseksi. Ensimmäinen sukupolvi, siis itse muuttaneet voivat ylläpitää siteitä sukulaisiin ja ystäviinsä ja perustaa kanssakäymisen jo olemassa olevalle yhteiselle historialle ja tunnesiteiden, velvollisuuksien ja kulttuuristen odotusten koodistolle (ks. myös Baldassar ym. 2007). Toinen sukupolvi joutuu puolestaan luomaan siteet ikään kuin tyhjästä. Etäisyys ja etäisyyteen kytkeytyvä

kasvokkaisten kohtaamisten mahdollisuus tai mahdottomuus osoittautuu tässä keskeisemmäksi tekijäksi kuin aikuisten kohdalla.

Vierailut, eli fyysiset, kasvokkaiset kohtaamiset toimivat välittäjinä siteiden uusintamisessa. Tyttöjen esimerkissä heidän kokemuksensa kuulumisestaan (perhe)verkostoon ja se, kuinka läheiseksi he kokivat muissa maissa asuvat ihmiset, oli täysin erilainen. Toinen, suhteellisen säännöllisesti tuttavinaan muissa maissa tapaava tyttö koki kuuluvansa perheensä laajaan verkostoon ja myös turvautui ihmisiin muissa maissa. Tarina oli kertomus osallisuudesta ja transnationaalisen verkoston suomasta tuesta, joka osittain korvasi tuen puutetta Suomessa. Toinen koki olevansa ulkopuolinen sekä Suomessa että suhteessa transnationaaliseen perheverkostoonsa. Hänen mukaansa muissa maissa asuvat sisarukset eivät tunteneet häntä eikä hän heitä. Tarina oli pikemminkin tarina ulkopuolisuudesta ja irrallisuudesta, ei kuulumisesta.

Toisaalta verkostot tarjoavat pääsyn erilaisiin resursseihin. Verkostot ja niissä olevat resurssit ovat sosiaalista pääomaa joiden avulla voi saavuttaa yhteiskunnallisesti haluttuja asemia (Lin 1999). Suhde ihmiseen on aina pääsy tiettyyn konkreettiseen resurssiin, jota voi käyttää hyväksi esimerkiksi ammatillisessa etenemisessä. Tässä tutkimuksessa ihmisten tarjoamat resurssit riippuvat sekä ihmisen asemasta että hänen asuinpaikastaan. Siteet esimerkiksi globaaleihin kaupunkeihin, kuten Lontooseen tai Dubaihin voivat tarjota muuttomahdollisuuden ja tätä kautta opiskelupaikan tai työtä. Toisaalta sidokset tarjosivat myös aineettomampia resursseja. Sidos esimerkiksi vanhempien lähtömaahan voi tarjota pikemminkin emotionaalista tukea, kuten perspektiiviä omaan ja perheen elämänhistoriaan ja kulttuurisiin juuriin. Toisaalta lähialueilla, kuten esimerkiksi Virossa, Venäjällä tai Ruotsissa asuvat ystävät voivat tarjota konkreettista ja helpommin arjessa saavutettavaa tukea ja seuraa.

Toisessa osatutkimuksessa *Monta paikka – Maahanmuuttajataustaiset nuoret, vierailut kotimaahan ja kosmopoliittisuus* (artikkeli II) tarkastelin tarkemmin näitä tärkeitä osoittautuneita vierailuja ja ihmisiin ja toisaalta paikkaan tutustumisen logiikkaa. Osatutkimuksessa jatkan matkustamisen ja kasvokkaisen kohtaamisen suhteen analysointia ja näiden suhdetta sosiaalisten siteiden luomiseen ja osallisuuden kokemukseen ja näin ollen transnationaalisuuden uusintamiseen. Kuvailen, miten vierailuilla transnationaaliset sosiaaliset siteet konkretisoituvat, muualla asuvat ihmiset tulevat tutuiksi ja nuoret joutuvat kohtaamaan paikan materiaalisuuden tavoilla, joita esimerkiksi virtuaalinen yhteydenpito ei tavoita. Kiinnitän huomion *muutokseen*, joita vierailut, matkustaminen ja ihmisten ja paikkojen fyysinen kohtaaminen tuottavat.

Sosiaalisten siteiden muutosta tarkastelen sen avulla, miten haastateltavat jaottelivat suhdettaan ihmisiin *tietämisen* ja *tuntemisen* avulla. Viestintätekniikat ja erilaiset esineet, kuten puhelut ja valokuvat yhdistettiin aineistossa ihmisten tietämiseen, mutta tapaaminen puolestaan tuntemiseen. Suomen kieli ja erottelu tietämisen ja tuntemisen välillä antaa yleistajuisen

välineen tehdä selkoa suhteen eri laadusta. Teoreettisemmin tietämisen ja tuntemisen suhdetta voi jäsentää yleisen ja erityisen avulla. Esimerkiksi Jenkins pohtii näitä tietämisen muotoja Schutzin erottelun avulla. Schutz (1967, siteerattu Jenkins 2008, 145–146) erottelee kumppanit (*fellows*) ja aikalaiset (*contemporaries*), joihin liittyy erilainen tiedon muoto. Aikalaiset ovat samaan aikaan eläviä ihmisiä, joita emme tunne henkilökohtaisesti, emmekä ikinä tule tuntemaan. Tietomme aikalaisista on ideaalituypista ja kategorista. Tieto kumppaneista perustuu puolestaan henkilökohtaisiin ja kasvokkaiisiin arjessa hankittuihin kokemuksiin. Nämä kaksi kategoriaa eivät ole selkeästi erillisiä eroteltavissa toisistaan vaan asettuvat pikemminkin jatkumolle. Jenkins (2008, 145–147) puolestaan lisää, että suhteissamme kumppaneihimme nämä kummatkin aspektit ovat läsnä. Jokainen kumppani on joltain osin aikalainen, eli suhteissamme jokaiseen ihmiseen on henkilökohtaisen ja kokemuksellisen ohella elementtejä yleisestä tai kategorisesta tietämisestä.

Toisen sukupolven transnationaalisuuden kontekstissa on kyse kahdesta asiasta: viestintäteknologian kehitys on osittain luvannut kumppani–aikalainen -jatkumoon liittyvät maantieteelliset rajoitteet. Voimme saada intiimiä tietoa myös maantieteellisesti kaukaisista tai ylipäätään ihmisistä, joita emme tapaa. Perhepiirissä, jota tutkimukseni koski, tämä lupaus ei kuitenkaan aina toteudu. Toiselle sukupolvelle kaukana olevat perheenjäsenet asettuvat jatkumolla enemmän aikalaisiksi kuin kumppaneiksi, tieto heistä on enemmän yleistä ja kategorista, ei henkilökohtaista. Isoisä, täti tai serkku edustaa enemmänkin (kulttuurisesti spesifiä) sukulaisuussuhdetta kuin merkityksellistä ihmistä. Toisille ihmiset ovat läheisempiä kuin toisille ja toiset kokevat voimakasta ulkopuolisuutta.

Matkustaminen ja sen tuottama kasvokkainen kohtaaminen muuttavat tietämisestä tuntemiseksi ja siirtävät suhteen painopistettä aikalaisesta kumppaniksi. Tämän muutoksen tarve tekee matkustamisen tärkeäksi sosiaalisessa elämässä. Matkustaminen on pääsy henkilökohtaiseen vuorovaikutukseen ihmisten kanssa ja muuntaa nuorten näkökulmasta epäaktiiviset, sisällyksettömät tai merkityksettömät suhteet sosiaalisiksi siteiksi, joissa on uusia, merkityksellisempiä elementtejä, tuntemista. Samalla matkustaminen avaa nuorille vahvemman jäsenyyden perheverkostossa ja voimakkaamman tunteen kuulumisesta. Kaikilla vierailumahdollisuutta ei ollut, ja kuvaan tätä osallisuuden vastakohtaa ulkopuolisuutena ja irrallisuutena (myös artikkeli D). Transnationaalisen kytkeytymisen sijasta osa on irrallaan perheverkostosta. Näitä elementtejä ei kuitenkaan pidä ymmärtää toistensa vastakohtina. Vieraudella ja tuttuudella on omat asteensa ja erityisesti ne voivat vaihdella elämänkulussa nuorten kasvaessa lapsesta nuoreksi ja nuoresta aikuiseksi.

Sama jaottelu yleisen tietämisen ja henkilökohtaisten kokemusten välillä pätee myös paikan tuntemiseen. Suhde paikkoihin muodostuu samalla tavalla kuin suhde ihmisiin: kun näkee omin silmin, jokin yleisesti tiedetty muuttuu omakohtaisesti koetuksi ja tunnetuksi. Matkoilla nuoret kokivat matkohteesta riippuen erilaisen ilmaston, kuten kuumuuden, sateen ja hiekka-

myrskyt, erilaiset elämärytmit ja elämäntavat ja toisenlaisen arkkitehtuurin ja joutuivat sietämään infrastruktuurin ongelmia kuten sähkökatkoksia. He näkivät perheen kotipaikan ja nykyisen tai menetetyn kotitalon ja paikan, joissa heidän vanhempansa tunnettiin ja jossa vanhemmilla oli ollut jonkinlainen tai jopa merkittävä asema. Toisaalta vierailut kytkivät nuoret globaalin eriarvoisuuteen ja köyhyyteen. Nämä kokemukset saattoivat olla positiivisia tai negatiivisia, mutta kokemuksen laatu ei sinänsä ole tärkeää, vaan nimenomaan *omakohtaiset* kokemukset.

Toisaalta osallisuuden saavuttaminen ja myös se, millaisen merkityksen kotipaikka ja vanhempien lähtömaa sai, kytkeytyi siihen, keitä vierailulla tapaa. Samanikäisten serkkujen tai muiden nuorten läsnäolo oli useimmiten vierailulla viihtymisen edellytys. Vierailuja edelsi usein kaipuu oppia tuntemaan isovanhemmat, tädit ja sedät, mutta vierailujen seurauksena monet saivat uuden ystävän tietystä, usein samanikäisestä serkusta. Vierailulla viihtyi paremmin, kun oli samanikäistä seuraa ja vierailujen jälkeen ryhdyttiin pitämään enemmän tai vähemmän kiinteästi yhteyttä, usein yhden tietyn serkun kanssa. Nämä serkut eivät välttämättä asu lähtömaassa vaan ovat muihin maihin muuttaneiden ihmisten lapsia. Tämä sidosten vähittäinen luominen serkkuihin siirtää verkostojen maantieteellistä painopistettä, kun esimerkiksi lähtömaahan kiinnittävät ihmiset kuolevat. Saman havainnon ovat tehneet Purkayastha (2005) ja Lee (2007). Verkostojen painopiste siirtyy pois lähtömaasta kohti muita (länsi)maita, joissa asuu perhettä ja serkkuja, jolloin transnationaalisuus saa uusia muotoja.

Sidokset muihin ja osallisuus kytkeytyvät myös hyvinvoinnin kokemukseen, koska niihin sisältyi osaltaan ystävyyttä, perheyhteyttä ja tukea. Sidosten puuttuminen ja osattomuuden tai ulkopuolisuuden kokemus kytkeytyivät pahoinvointiin: ne aiheuttivat ikävää ja kaipuuta ja transnationaalisen perheverkoston tarjoama ylimääräinen tai vaihtoehtoinen tuki puuttui. Vahvat siteet Suomen ulkopuolella asuviin ihmisiin voivat joissain tapauksissa auttaa lasta tai nuorta osaltaan selviämään vaikeista tilanteista, kuten vaikeuksista kaveripiirissä tai ulkopuolisuuden tunteesta Suomessa. Jos nuori kokee itsensä ulkopuoliseksi, tietoisuus kaukaisesta suvusta voi tuottaa pahoinvointia. Ulkopuolisuus ei ole niin voimakasta, jos ylipäätään perhe ei ole transnationaalinen, jos yhteyttä muihin ei pidetä. Ei ikään kuin voi olla ulkopuolinen jostain, jota ei ole olemassa. Irrallisuus ja osattomuus aiheuttavat kuitenkin surua ja ulkopuolisuuden tunteita, jotka pahimmillaan kumuloituvat arjessa koetun syrjinnän kanssa ”limboksi”. Transnationaalisuuden lupaama potentiaalinen kuuluminen kahteen paikkaan muuntuu tunteeksi siitä, että ei kuulu oikeastaan mihinkään.

6.2 Verkostojen identiteetit, vertailut ja kosmopoliittisuus

Verkostojen luomisen dynamiikka ja uusintaminen luovat kontekstin, jossa tarkastelen nuorten identiteettityötä. Ensimmäinen ja toinen osatutkimus (artikkelit I & II) tarkastelivat verkostojen uusintamisen lisäksi transnationaaliseen elämäntapaan, verkostojen maantieteelliseen hajaantuneisuuteen ja matkustamiseen kytkeytyviä identiteettejä. Siirtolaisuuden tutkimus keskittyy usein analysoimaan paikallista etnisyyden ja erilaisten laajempien etnisperustaisten ryhmien muokkautumisen ja transnationaalisten vaikutteiden suhdetta (esim. Purkayastha 2005, Smith 2006, Åkesson 2011). Nuorisotutkimus puolestaan pohtii kulttuurista hybriditeettiä (Back 1996, Vestel 2009). Tässä tutkimuksessa analysoin *verkostojen identiteettien, materiaalien kohtaamisten ja kosmopoliittisuuden* avulla etnisyydelle vaihtoehtoisia tapoja mieltää itsensä osana transnationaalisten verkostojen kenttää.

Ensimmäisessä osatutkimuksessa (artikkeli I) pohdin kaksipaikkaisten (lähtömaan ja vastaanottavan maan yhdistävä) ja monipaikkaisten (laajalle levinneet, joskus lähtömaa mukana, joskus ei) verkostojen ja kuulumisen tunteen suhdetta. Transnationaalisuuden tutkimuksessa on korostettu lähinnä kahden paikan, lähettävän kylän tai kaupungin ja nykyisen asuinpaikan välille levittäytyviä transnationaalisia yhteisöjä (Levitt 2001, Smith 2006), mutta erityisesti perheverkostot lähtökohdaksi ottanut tutkimus on analysoinut verkostojen vähittäistä levittäytymistä moneen maahan (Olwig 2007; Purkayastha 2005). Myös tämän tutkimuksen haastatelluista noin puolella verkosto yhdisti lähinnä Suomen ja lähtömaan, tosin vain yhdellä haastateltavalla oli kontakteja vain yhdessä maassa (ks. edellä). Tällaisia verkostoja oli esimerkiksi entisestä Jugoslaviasta, Venäjältä ja osittain Lähi-idästä muuttaneilla. Lopuilla perheen siirtolaisuus oli levittänyt perheenjäseniä käytännöllisesti kaikille mantereille, mutta erityisesti Eurooppaan, Yhdysvaltoihin, Lähi-itään ja Arabian niemimaalle. Näistä verkostojen maantieteellisen hajaantuneisuuden eroista syntyi erilaisia orientaatiotapoja.

Kaksipaikkaiset verkostot sitoivat nuoret tiukemmin lähtömaahan vierailujen, perheen yhteydenpidon, ystävyysuhteiden ja myös perheen muiden investointien (esimerkiksi talot) kautta. Kaksipaikkaisuudessa identiteetin perusta oli sidos kahteen maahan, joista saattoi erottautua ja joihin saattoi samaistua. Toinen identiteetin perusta oli näiden paikkojen vertailu. Monipaikkaiset verkostot loivat transnationaalisuudelle puolestaan hieman erilaisen kontekstin ja antoivat mahdollisuuden kuvitella itsensä suhteessa moniin paikkoihin ja globaaliin tilaan. Jotkut haastatelluista, joiden verkostot olivat laajoja ja jotka olivat matkustaneet muutamassa eri paikassa, esittivät itsensä globaaleina matkalaisina, joiden identiteetin perusta oli transnationaalisten siteiden lupaamassa matkustamisen mahdollisuudessa. Osalle maailma hahmottui sukulaisten asuinpaikoista muodostuvana tuttujen paikkojen verkostona. Tällainen verkosto myös veti nuorten kiinnostusta ja sosiaalisia verkostoja pois lähtömaasta kohti muita kohtemaita.

Toisessa osatutkimuksessa (artikkeli II) tarkastelin syvemmin vierailuja identiteetin muutoksen tuottajina. Etnisyyden sijasta keskityin itseyden (*self*) muokkaantumiseen, jota matkustaminen tuottaa. Itseydellä tarkoitin tässä ihmisen olemusta, joka ei avaudu tietyn sosiaalisen kategorian (kuten etnisyys tai maahanmuuttajuus) avulla, vaan kuvaa ihmistä jonkinlaisena sosiaalisten kategorioiden, elämänhistoriansa ja kokemustensa kokonaisuutena ja tästä syntyvää orientaatiota maailmaan. Esitän, että vierailuilla on nuorten käsitykselle itsestään ja suhteestaan Suomeen ja muihin paikkoihin ja maihin merkitystä, joita pelkkä etnisyyden tarkastelu ei tavoita. Ulkoisten luokittelujen ja itseidentifiointin sijasta kiinnitin huomion matkustamiseen ja niihin kohtaamisiin, joihin matkustaminen vie. Vierailut, tai pikemminkin fyysinen matkustaminen, avaavat nuorten silmät maailman kulttuurisille, yhteiskunnallisille ja materiaalisille eroille. Uusien asioiden ja erilaisuuden näkeminen, kokeminen ja oppiminen puolestaan pakottavat refleктоimaan eri maiden ja paikkojen eroja sekä omaa asemaa näissä paikoissa. Tästä näkökulmasta osatutkimus tarkastelee kosmopoliittisuutta, joka syntyy matkustamisen synnyttämistä afektiivisista kohtaamisista ja mahdollisuudesta *refleksiviseen vertailuun*. Tästä puolestaan syntyy *kosmopoliittinen eettisyys*.

Kosmopoliittisuuden tarkastelun lähtökohta oli Ulf Hannerzin (1992, 248–252) tunnettu määritelmä kosmopoliittisuudesta: Kosmopoliittisuus on ”innokkuutta olla kanssakäymisessä Toisen kanssa”. Hannerzin mukaan yksi mahdollisuus tähän kosmopolitanaisaatioon piilee matkustamisessa: se mahdollistaa perspektiivien törmäyksen ja omien näkemysten kyseenalaistamisen. Tämä ei kuitenkaan ole automaattista. Matkustaessa on monia tapoja ”vetäytyä kanssakäymisestä toisen kanssa” (mt.). Turistit voivat vetäytyä hotellin uima-altaalle ja siirtolaiset omien etnisten ryhmiensä verkostoihin ja näin voi välttyä kohtaamasta uutta ja erilaista.

Haastateltujen nuorten kertomuksista omista vierailuistaan välittyi kuitenkin, että transnationaalisuuteen liittyvä matkustaminen on tässä suhteessa erityistä. Toisin kuin esimerkiksi turismi tai edes siirtolaisryhmien organisoimat nuorille suunnatut ryhmämatkat lähtömaihin ”kulttuuriin tutustumiseksi” (esim. Kibria 2002), matkustaminen tapaamaan perhettä kytkee osallistujan osaksi paikallista arkea hankaluuksineen, velvollisuuksineen ja ongelmineen. Näin käy etenkin jos matkalla asutaan perheen tai sukulaisten kanssa. Mahdollisuuksia vetäytyä kanssakäymisestä tai välttää ”tietämisen” muuttuminen ”tuntemiseksi” ei juuri ole (vastakkainen esimerkki, ks. Kibria 2002). Tämä tuottaa kosmopolitanaisaatiota kahdella tavalla. Nuoret joutuivat affektuaalisiin eli ruumiissa tuntuviin ja tunteiksi tämän jälkeen jollain tavalla puettavaisiin kohtaamisiin paikan materiaalisuuksien kanssa. Haastattelukertomuksissa toistuivat kertomukset kuumuudesta, hikoilusta, huonovointisuudesta, oman ruumiin tavoista reagoida uuteen ilmastoon tai ruuan erilaisuudesta. Välillä matkalla oli tylsää, eikä ollut tarpeeksi maittavaa ruokaa, tarpeeksi shoppailumahdollisuuksia tai muita huvituksia. Rakennukset näyttivät erilaisilta kuin Suomessa, sosiaalisen elämän ja arjen rytmit olivat erilaisia, ihmisillä oli erilaisia ja joskus pelottaviakin tapoja, juhlittiin eri lail-

la ja tarve ja tapa kontrolloida nuoria olivat erilaisia. Myös konkreettiset elintasoerot ja konfliktien jäljet kävivät selviksi: nuoret kertoivat sodan jäljistä rakennuksissa tai sähkökatkoksista tai ylipäätään yleisestä alhaisemmasta elintasosta. Konkreettisimmin erot tulivat esille esimerkiksi Omarin kertomuksessa. Hän vieraili Somalian maaseudulla, jossa hänen sukulaisensa edelleen elättävät itsensä kamelien paimentamisella, kun Omar haaveili tietokonealan opinnoista Suomessa. Kaiken kaikkiaan kertomuksista välittyi paikkojen perustavanlaatuinen erilaisuus ja vierailukokemusten valtava ristiiriittaisuus. Näitä asioita verrattiin siihen, mihin oltiin totuttu Suomessa.

Matkat vanhempien kotimaihin tai kotikaupunkeihin avasivat aistien kautta lapsille uuden maailman. He näkivät ja kokivat toisen paikan omin silmin ja ottivat osaa paikalliseen elämään. Tätä kautta syntyi myös mahdollisuus tarkastella kumpaakin oman elämän paikkaa ulkopuolisen silmin, vertailla niitä ja ymmärtää paikkojen eroja. Nuoret ymmärsivät, että lähes kaikki arjen asiat voi järjestää toisella tavalla kuin mihin he ovat tottuneet Suomessa. Vierailu lähtömaahan aiheuttaa ikään kuin vastaliikkeen. Paluu Suomeen on taas matka uuteen, koska matkan aikana myös Suomi on saanut uudenlaisia merkityksiä. Toinen sukupolvi on tottunut elämään kahden kulttuurin vaikutuspiirissä ja välissä ja erot ovat toisen sukupolven nuorten elämässä läsnä myös Suomessa. Silti pelkkä kulttuurista – tavoista, arvoista tai asenteista – neuvottelu vanhempien kanssa suomalaisessa arjessa ei välttämättä herätä vertailevaa refleksiivisyyttä, jota tässä kutsun kosmopoliittisuudeksi. Kosmopolitanisaation mahdollisuus piilee paikan kohtaamisesta syntyneissä affektiivisissa, ruumiissa tuntuissa ja intellektuaalisissa vaikutuksissa.

Kosmopoliittinen eettisyys astuu puolestaan kuvaan arvioissa näistä eroista. Tällainen erojen ymmärtäminen on jo määritelmällisesti kosmopoliittista, mutta nuorilla tähän liittyi eettinen ulottuvuus. Arviot kummastaakaan paikasta – Suomesta tai vierailukohteesta – eivät olleet pelkästään negatiivisia tai positiivisia. Kumpaakaan paikkaa ei varsinaisesti vähätelty, vaan suhde saattoi olla kriittinen tai ironinen, mutta kunnioittava. Esimerkiksi Omar tajusi, että hän ei pystynyt suoriutumaan työstä, hän ei jaksanut kävellä kuumuudessa paimentamassa. Toisaalta tapa, joilla paikalliset olivat tyytyväisiä vähään ja elivät verkkaista elämäänsä, herätti hänessä kunnioitusta. Asioita voi arvioida monesta näkökulmasta, jolloin kullakin paikalla on omat hyvät ja huonot ominaisuutensa. Toisaalta en yritä väittää nuorten olevan jollain tavalla objektiivisia tai harjoittavan koko ajan kriittistä itsereflektiota, vaan puhun pikemminkin tarkkasilmäisyydestä suhteessa Suomeen ja toiseen maahan. Viimeaikaiset kirjoitukset kosmopoliittisuudesta ovat korostaneet tarvetta analysoida kosmopoliittisuutta pelkän ideaalin sijasta paikantuneena empiirisenä ja sosiaalisena kategoriana (Skrbiš ym. 2004). Matkustamisen ja fyysisten kohtaamisten näkökulma on yksi tapa paikantaa ja empiiristää kosmopoliittisuus.

6.3 Kamppailu symbolisista rajoista ja transnationaalisuus resurssina

Kolmas ja neljäs osatutkimus (artikkelit III & IV) siirtävät tarkastelun etnisiin identiteetteihin. Ne tarkastelevat identiteettineuvotteluja paikallisen suomalaisen etnisen hierarkian ja ”maahanmuuttajan” kategorian, monietnisen ympäristön ja transnationaalisen verkoston risteyskohdassa. Osatutkimukset kuvaavat miten nuoret kamppailevat asemastaan näiden ristipaineiden alla.

Kolmannessa osatutkimuksessa *Transnational and local negotiations of identity. Experiences from second generation young people in Finland* (artikkeli III) fokus on oman identiteetin neuvottelussa monietnisen paikallisen kontekstin ja perheverkoston muodostaman transnationaalisen kentän ehtojen leikkauspisteessä. Osatutkimuksessa hahmottuu se usein ristiriitainen tilanne, jossa toinen sukupolvi joutuu etnisiä identiteettejään luomaan ja neuvottelemaan. Tässä neuvottelussa omaa tilannetta joutuu miettimään suhteessa Suomen etnisiin hierarkioihin, omaan etniseen ryhmään, ”ulko-maalaisien” ryhmään, omaan ystäväpiiriin, transnationaaliseen perheverkostoon, lähtömaahan ja kolmansiin maihin. Nämä tekijät luovat rajoitteita ja paineita ja tarjoavat erilaisia resursseja. Osatutkimuksessa kuvaan Adarin, Lalitan, Samirin ja Maryamin tapausten avulla sekä tätä ristiriitaista neuvotteluprosessia että kolmea eri tapaa, jotka identiteettineuvottelu suomalaisen etnisen hierarkian, paikallisen monietnisen kaveripiirin ja transnationaalisen kentän välillä tuottivat. Fokus on strategioissa, joilla nuoret päätyivät käsittelemään ”suomalaisen” ja ”maahanmuuttajan” rajaa ja pyrkivät tasa-arvoiseen asemaan valtaväestön kanssa.

Ensimmäinen orientaation tapa, jota tutkimuksessa kuvaa kurditaustaisen Adarin tapaus, oli erottautuminen lähtömaasta ja siellä asuvista ihmisistä ja paikallisen suomalaisen etnisen vähemmistöidentiteetin ja -ryhmän korostaminen. Perheverkosto loi koko aineiston tasolla sekä konkreettisia mahdollisuuksia matkustaa että strategisia resursseja korostaa tätä mahdollisuutta ja sen tuomia kokemuksia. Toisaalta matkustaminen puolestaan altisti mahdollisille paikallisten ja vierailulla olevien välisille konflikteille. Vierailulla olijat tunsivat itsensä pikemminkin ulkopuolisiksi kuin paikallisiksi. Ensimmäisessä orientaatioissa vierailujen vaikutus oli juuri tällainen yhteenkuuluvuuden tunne paikallisten kanssa ja erottautuminen heistä. Fredrik Barthin (1969) etnisyytutkijoiden kielenkäyttöön tuoma ”cultural stuff”, eli se, mitä katsottiin etnisyyden kulttuurisiksi ominaisuuksiksi Suomessa, oli erilaista kuin ominaisuudet, joita etnisyyteen ja etnisyyden pohjana olevana kulttuuriin näytti liittyvän lähtömaassa (vrt. Purkayastha 2005). Paikallista, suomalaiseen yhteiskuntaan kiinnittyvää vähemmistöidentiteettiä korostettiin puolestaan keskiluokkaisena ja kunnollisena, ikään kuin vastauksena suomalaisen yhteiskunnan marginalisoiviin diskursseihin ”maahanmuuttajista”.

Toinen orientaatio, jota kuvaan intialaistaustaisen Lalitan tapauksen avulla, oli tasapainoisempi ja loi suhteen kahden maan välille. Kumpikin maa, sekä Suomi että lähtömaa olivat kuulumisen lähteitä. Vierailut antoivat perhekuuluvuuden lisäksi vuorostaan sisältöä omalle etnisyydelle, ja niiden aikana oli mahdollisuus perheenjäsenten lisäksi tutustua esimerkiksi oman kulttuurin ja uskonnon merkityksellisiin paikkoihin, joiden näkeminen vahvisti tunnetta etnisyydestä ja juurista. Myös tämä orientaatio korosti etnisyyttä ja "ulkomaalaisuutta" ja myös omaa, henkilökohtaista kunnollisuutta Suomen paikallisissa hierarkioissa, mutta ei sisältänyt samalla tavalla erottautumista lähtömaasta.

Kolmas orientaatio, jota kuvaan suomalais-pohjoisafrikkalaisen Samirin ja somalialaistaustaisen Maryamin tapausten avulla, suuntautui transnationaaliseen verkostoon ja transnationaaliseen kenttään ja sen luomiin mahdollisuuksiin. Toisaalta näiden kahden tapauksen kuvaamat reaktiot suomalaisen luokittelujärjestelmään olivat puolestaan erilaiset. Transnationaalisuus tarjosi hyvin konkreettisen resurssin erottautua ja kamppailla suomalaisen yhteiskunnan rajojen kanssa ja sitä käytettiin hyväksi. Exit-strategiaksi kutsutun strategian oli aikomus muuttaa pois Suomesta ja se pitää ymmärtää yrityksenä paeta Suomen rasistista ilmapiiriä, etnistä luokittelujärjestelmää tai joissakin tapauksissa heikkoja työmahdollisuuksia. Tasa-arvoistavat ja positiivista identiteettiä etsivät strategiat mielletään yleensä paikallisiksi (Lamont & Bail 2007), mutta exit-strategiassa paikalliset kamppailut jätetään omaan arvoonsa ja niistä pyritään eroon yksinkertaisesti muuttamalla pois. Muuttohaave suuntautui johonkin transnationaalisen perheverkoston luomista potentiaalisista paikoista, joista haetaan joko yhteenkuuluvuutta ja joukkoon sulautumista tai parempia työmahdollisuuksia. Toisaalta transnationaalista perheverkostoa ja sen luomaa lupausta matkustamisen mahdollisuudesta käytettiin pikemminkin diskursiivisella tavalla korostaen omaa laajaa perheverkostoa ja sen tarjoamia lukuisia mahdollisuuksia.

Marja Peltola (2010) on omassa tutkimuksessaan tuonut esiin keskiluokaisen kunnollisuuden yhtenä resurssina, jonka avulla "maahanmuuttaja"-kategoriaan kuuluvat aikuiset ja nuoret pyrkivät tasa-arvoiseen asemaan suhteessa valtaväestöön ja haastavat heihin kohdistuvia stereotypioita. Kunnollisuus tarkoittaa ahkeruutta, kunnianhimoa ja hyvän työpaikan tavoittelua. Tämä kunnollisuus toistui myös oman tutkimukseni tuloksissa. Osa haastateltavista esitti itsensä täydellisesti integroituneina, kunnollisina ihmisinä. Tässä tutkimuksessa tuli kuitenkin esiin, että tytöillä ja pojilla on erilainen mahdollisuus tähän kunnollisuuteen. Erilaiset lähtökohdat kunnollisuuden tavoitteluun luo paikallinen monietninen kaveriryhmä ja haastateltujen siihen liittämä merkitys. Suurimmalle osalle haastatelluista tytöistä (mutta ei kaikille) kunnollisuus oli ikään kuin itsestään selvästi saavutettavissa oman kunnianhimon ja hyvän käytöksen kautta. "Ulkomaalaisista" koostuva kaveriryhmä, jonka avulla saattoi erottautua esimerkiksi suomalaisen kulttuurin epäilyttävistä piirteistä, vahvisti kunnollisuutta. Osalle pojista, kuten Samirille, kaveriryhmän merkitys oli erilainen ja kunnollisuus vaati myös erottautu-

mista enimmäkseen maahanmuuttajataustaisista ystävistä koostuvasta kaveriporukasta, koska heidän ymmärrettiin joskus olevan huonoa seuraa. Kunnollisuuden esittämisen mahdollisuudet tuntuvat heijastelevan julkisesta jaettuista käsityksistä ”maahanmuuttajatyöistä” uhreina ja ”maahanmuuttajapojoista” aggressiivisina ja uhkaavina (Hautaniemi 2004, Honkasalo 2011).

Neljäs osatutkimus *Etnisyys, suomalaisuus ja ulkomaalaisuus toisen sukupolven luokitteluissa* (artikkeli IV) käsitteli tarkemmin nuorten tapoja määritellä itseään ja muita etnisten kategorioiden ja rajojen avulla ja luoda kollektiivisia identiteettejä. Taustalla olivat suomalaisten tutkimusten tulokset, joissa maahanmuuttajatausta ja etnis-kansalliset identiteetit näyttäytyivät keskeisinä luokitteluperusteina ja myös nuorten keskinäistä kanssakäymistä strukturoivina tekijöinä (Harinen & Ronkainen 2003, Keskisalo 2003). Teoreettisesti se kiinnittyi suoraan ajatukseen etnisyydestä ryhmien rakentamisen ja uudelleenmuodostamisen prosessista ja kamppailuna yhteiskunnallisesta arvostuksesta ja asemasta (Lamont & Bail 2007, Wimmer 2008b).

Osatutkimus tarkasteli miten nuoret tekevät erotteluja oman itsensä ja muiden tai meidän ja muiden välillä ja minkälaisia sisältöjä eroille annetaan. Aineistosta erottui kolme tapaa identifioida itsensä ja muut. Nämä tavat esiintyivät päällekkäin. Ensiksi, *etnisyys elämänhistoriana* käsittää etnisyyden itsestään selvänä ja melko neutraalina ominaisuutena, joka liittyy omaan elämänhistoriaan ja kuulumiseen tiettyyn ryhmään. Se on perhe-elämään, kulttuuriin ja tapoihin liittyvä ominaisuus, joka muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta koettiin positiivisena. Etnisyys ei tässä identifioitumisen tavassa sinällään sisällä myöskään arvottavia elementtejä, sitä ei ole merkitty toiseksi tai vieraaksi. Edellä kolmannelta osatutkimuksesta kuitenkin kävi ilmi, että tämä positiivinen etnisyys voi saada joko vähemmistöetnisen piirteen tai enemmän lähtömaahan suuntautuvat etnisyyden piirteen. Toiseksi etnisyyttä tai etnis-kansallisia kategorioita käytetään myös erottautumisen välineenä. *Etnisyys erottautumisena* muodostui suhteessa ja reaktiona suomalaisuuteen. Nuoret korostivat oman ryhmän erityisyyttä verrattuna suomalaisuuteen. Erottautumisen välineenä käytettiin moraalisia määritelmiä, esimerkiksi suomalaisten alkoholinkäyttöä ja välinpitämättömiä perhesuhteita, jotka puolestaan tuntuvat nousevan esille erottautumisen välineenä maasta riippumatta (esim. Espiritu 2001).

Kolmanneksi laajahko *ulkomaalaisuus* esiintyi identiteettinä, joka yhdisti kaikkia maahanmuuttajataustaisia nuoria etnisestä ryhmästä riippumatta. Vastaavan havainnon on tehnyt myös Souto (2011) joensuulaista koulua koskevassa tutkimuksessaan. Kummankin identiteetin – etnisyyden ja ulkomaalaisuuden – voi nähdä syntyvän Jenkinsin (2008) sisäisen ja ulkoisen määrittelyjen dynamiikasta. Osa koki, että heitä määritellään ei-suomalaisiksi, jolloin ”maahanmuuttajan” kategoria uhkaa muodostua heidän ainoaksi yhteiskunnallisesti tunnustetuksi identiteetikseen huolimatta heidän heterogeenisistä taustoistaan tai siitä tosiseikasta, että he ovat Suomessa syntyneitä ja kasvaneita. Osa kertoi, että heihin kohdistetaan Suomessa ennakkoluuloista ja syrjivää keskustelua ja he altistuvat nimittelylle, rasismille, syrjinnälle ja

luokitteluille omassa arjessaan. Toisaalta suomalaisuus on samaan aikaan hyvin suojattu identiteetti, Wimmerin (2008b) identtifoimaa ryhmän tai yksilön rajanylitystä suomalaiseksi ei sallita helposti. Se edellyttää (nuorten keskuudessa) kaikkien suomalaisuuteen liitettyjen kriteerien täyttämistä (syntymä, kieli, ihonväri, tavat) (Souto 2011). Samalla suomalaisuus on identiteetti, johon on perinteisesti liitetty negatiivisia merkityksiä, joita on helppo käyttää erottautumisen välineenä. Tästä seuraa jonkinlainen luuppi: Kun suomalaisuutta ei sallita, siihen reagoidaan korostamalla omaa etnistä ryhmää tai ulkomaalaisuutta, joka puolestaan määritellään yleensä positiivisesti. ”Ulkomaalaiset” ja omaan etniseen ryhmään kuuluvat henkilöt ovat puheliaita, tutustuvat helposti ihmisiin, heillä on lämpimät perhesuhteet, he tuntevat erilaisia kulttuureja eivätkä he käytä liikaa alkoholia. Näin he ovat erilaisia kuin suomalaiset, jotka ovat hiljaisia, hankalasti lähestyttäviä, joilla on etäiset perhesuhteet ja jotka käyttävät liikaa alkoholia. Erottautuminen sisältää myös kosmopoliittisen ulottuvuuden. Erotuksena toisen osatutkimuksen kosmopoliittisuudesta, jossa näin sen matkustamisesta kumpuavana eettisenä maailmankatsomuksena, tässä tarkoitan kosmopoliittisuudella pikemminkin diskursiivista erottautumista, jossa korostetaan esimerkiksi oman perheverkoston laajuutta ja sen tuottamaa mahdollisuutta matkustaa. Kyse on siis tasa-arvoistavasta strategiasta, jossa etninen hierarkia yritetään omilla resursseilla kääntää pääläelleen (Wimmer 2008b, 1037–1038). Nuoret eivät siis niinkään pyri ylittämään rajaa suomalaiseksi vaan vankistamaan omaa asemaansa suomalaisessa etnisessä hierarkiassa.

Toisaalta näistä osatutkimuksista jää peittoon muu yhteisyyttä etsivä retoriikka. Suomalaisiin ja suomalaiseen yhteiskuntaan liitettiin paljon positiivisia ominaisuuksia, kuten koulutuksen arvotus, työnteko ja toimiva hyvinvointivaltio, eikä näistä erottautunut kukaan. Osa kertoi arvostavansa suomalaisen yhteiskunnan tarjoamia verovaroin tuotettuja palveluita, joita heidän vanhempiensa kotimaissa ei ollut (myös artikkeli II). Tämä suomalaisen yhteiskunnan arvostaminen ja halu myös osallistua sen ylläpitoon esimerkiksi hankkimalla ammatti ja työ olivat yllä käsitellyn kunnollisuuden osa-alue. Lisäksi Maryamin tapaus kolmannessa osatutkimuksessa, jota käsitelin yllä, toi esiin aineistossa harvinaisemman strategian, jota Wimmer (2008a) kutsuu ”ei-etniseksi yhteisyyden muodoiksi”: yrityksen olla välittämättä maahanmuuttajuuteen, ulkomaalaisuuteen ja etnisyyteen ylipäättään liittyviä luokituksia ja etsiä muita yhdistäviä tekijöitä. Maryamilla tämä oli hyvin yleistä ja perustui lähinnä ystävyuteen, siihen tosiasiaan, että nuoret viihtyivät keskenään. Tätä ei voi mieltää hybridisyydeksi, vaikka Maryamin ystävyysuhteisiin ja olemisen tapoihin liittyi varmasti uusia kulttuurisia muotoja. Pikemminkin se on yritys ylittää joka paikassa (myös tutkijan toimesta) välittyvä tapa ymmärtää ihmisiä maahanmuuttajataustan ja etnisyyden kautta.

Etnisyys ja ulkomaalaisuus ovat reaktioita ulossulkeviin määrittelyihin, joka käännetään positiiviseksi kollektiiviseksi identiteetiksi. ”Ulkomaalaisuus” on nuorten tapa ottaa haltuun negatiivinen maahanmuuttajan kategoria ja määritellä se uudelleen positiiviseksi identiteetiksi. Siinä on kyse yri-

tyksistä määritellä itselleen positiivinen identiteetti käsillä olevilla resursseilla tilanteessa, joissa suomalaisiksi on vaikea määrittäjä ja ryhmään/perheeseen kohdistetaan negatiivisia määrittelyjä. Se on oman arvon etsimistä niillä ehdoilla, joita suomalainen yhteiskunta tarjoaa. Osatutkimus osoittaa, että symbolinen raja suomalaisen ja ei-suomalaisten välillä on pikemminkin melko vahva, eikä se ole heikentymässä, vaikka nuoret kasvavat yhä monikulttuurisemmassa ympäristössä. Rajan ympärillä käydään valtakamppailuja. Tällöin on vaara, että tämä huojuttamaton symbolinen raja muuttuu sosiaalisiksi rajoiksi, estäen esimerkiksi ystävyysuhteet ja pidemmällä aikavälillä tärkeiden verkostojen muodostumisen.

7 Johtopäätökset

Johtopäätösluvussa vedän yhteen tutkimuksen tuloksia ja pohdin niiden tutkimuksellista ja yhteiskunnallista merkitystä. Esitän muutamia avauksia tulevalle tutkimukselle ja pohdin vielä toisen sukupolven tulevaisuutta Suomessa.

7.1 Transnationaalisuus toisen sukupolven kasvun kontekstina

Transnationaalisuuden jatkuvuus eri muodoissaan toisessa sukupolvessa on ollut yksi tutkimuskenttää hallinnut kysymys (esim. Kivisto 2001, Levitt & Waters 2002b). Käsillä oleva tutkimus tarkasteli tätä kysymystä perhesiteiden näkökulmasta. Tutkimuksen lähtökohta oli erilainen kuin edeltävien, lähinnä Yhdysvalloissa tehtyjen tutkimusten. Transnationaalisuutta ei lähestytty vastarintana joko globaalille kapitalismille tai assimilaatiopaineille eikä transnationaalisten siteiden ja käytäntöjen myöskään nähty suoraan ilmentävän etnistä tai kulttuurista identiteettiä tai kumpuavan toisen sukupolven kaipuusta ”todelliseen kotimaahansa” tai juurilleen. Sen sijaan kysymys oli avoin: verkostanalyttisestä näkökulmasta transnationaalisuus muodostuu ihmisten välisten siteiden pakottavuudesta ja toisaalta siteiden avaamista mahdollisuuksista. Tätä pakottavuuden ja mahdollisuuden suhdetta lähestyttiin perhesiteiden jatkuvuuden ja uusintamisen näkökulmista. Sosiaalisten verkostojen kannalta fyysiset, kasvokkaiset kohtaamiset nousivat tärkeiksi kanaviksi sosiaalisten siteiden muodostamisessa ja niiden merkitysten uudelleenneuvottelussa. Ensimmäinen sukupolvi pitää yllä siteitä, kun toisen sukupolven on luotava niitä. Näin perhesiteitä ja transnationaalisuuden jatkuvuutta rakennetaan lapsuudessa ja nuoruudessa vierailuilla lähtömaissa, ei niinkään asuinmaassa.

Tähän jatkuvuuteen sisältyy kuitenkin aina muutos. Toinen sukupolvi ei peri vanhempiansa sosiaalisia sidoksia ja käytäntöjä, vaan he muodostavat omat sidoksensa muihin perheenjäseniin perheiden käytäntöjen ja verkoston, omien intressiensä ja asuinmaan rakenteiden risteyskohdassa. Transnationaalisuus uusintuu nuorten omista onnistuneista ja epäonnistuneista yrityksistä kytkeytyä transnationaaliseen kenttään.

Tästä näkökulmasta toisen sukupolven transnationaalisuus on paikallista tai kansallista. Tämä tarkoittaa, että transnationaalisuus saattaa muodostua erilaiseksi eri vastaanottavissa maissa, esimerkiksi Suomessa ja Iso-Britanniassa, tai näiden maiden sisällä esimerkiksi maaseudulla ja kaupungeissa. Siteet muihin maihin ja myös niiden tuomat vaikutteet tulkitaan paikallisen, alueellisen ja kansallisen, mutta myös transnationaalisen ja globaalin kontekstin ja rakenteiden lävitse. Näihin elementteihin kuuluvat ystävät,

koulukonteksti, asuuko lähellä muita maahanmuuttajia tai oman etnisen ryhmän edustajia, paikalliset jännitteet, kansallisen kuulumisen hierarkiat ja erilaisuuden järjestämisen tavat ja niihin kuuluvat ideologiat ja diskurssit ja lainsäädäntö. Tältä kannalta transnationaalisuuden analysointi vaatii myös ryhmäkohtaista tarkastelua. Transnationaalisuuden merkitystä toiselle sukupolvelle on tutkittava ryhmissä, joilla on eri asema kansallisissa ja globaaleissa kansallisuus- ja uskontohierarkioissa, joiden lähtömaat tarjoavat erilaisia transnationaaleja resursseja ja mahdollisuuksia ja joiden verkostot ovat maantieteellisesti erilaisia (vrt. Purkayastha 2009).

Siteiden luomisen ja katkeamisen lisäksi tutkimus tuo esiin, että siteet siirtyvät kolmansiin maihin. Transnationaalisuuden tutkimus keskittyi alun perin siteisiin kahden paikan, lähtömaan ja vastaanottavan maan välillä. Tämä tutkimus tuo empiirisesti esiin, että tietyillä ryhmillä (tässä tutkimuksessa pakolaistaustaiset ja esimerkiksi Intian niemimaalta muuttaneet) transnationaalisuus on pikemminkin monipaikkaista ja globaalia. Verkostot levittäytyvät moniin maihin ja perheen ja oman etnisen yhteisön lisäksi niihin kiinnittyy muita ihmisiä, jotka tarjoavat erilaisia pääomia, kuten myös Hautaniemi (2011) on osoittanut. Tämä ilmiö korostuu toisen sukupolven kohdalla ja sen aikuistuesssa, jos lähtömaahan ankkuroivat kiinnikkeet vähitellen katoavat.

Toinen keskeinen jännite toisen sukupolven ja transnationaalisuuden tutkimuksessa on ollut transnationaalisuutta mittaavan, kvantitatiivisen lähestymistavan (esim. Kasinitz ym. 2008) ja kvalitatiivisemmän, tulkitsemaan pyrkivän lähtökohdan välillä. Tämän voi tulkita myös kiistan transnationaalisuuden hiipumista ja sen jatkuvuutta povaavien välillä. Kun transnationaalisuutta mittaavan tutkimuksen logiikka pyrkii selvittämään yleisyyttä, enustettavuutta ja transnationaalisuuden suhdetta menestykseen asuinmaassa, kvalitatiivisen tutkimuksen kohdalla huomio on pikemminkin selvittää miten maahan muuttaneet ja heidän lapsensa pyrkivät luovimaan erilaisten ristipaineiden alla ja miten avoimuus ja erilaiset liikkuvuuden muodot muokkaavat heidän elämäänsä. Tämän tutkimuksen tulosten mukaan toisen sukupolven transnationaalisuutta ei pidä lähestyä ainoastaan tiettyinä käytäntöinä, joiden yleisyyttä eri ryhmissä voi mitata.

Yleisyyden selvittämisen lisäksi toisen sukupolven transnationaalisuutta pitää lähestyä toisen sukupolven elämän *kontekstina*. Transnationaalinen konteksti rakenteistaa yhä enemmän toisen sukupolven mahdollisuuksia, identiteettejä ja loppujen lopuksi myös menestystä asuinmaassa (ks. myös Smith 2006, Levitt 2009). Lapset ja nuoret ovat osa moniulotteista ja monitasoista transnationaalisten sosiaalisten siteiden kenttää, ja osittain ristiriitaisten odotusten, käyttäytymismallien ja normien välissä. Transnationaalinen konteksti on kasvuympäristö, joka kanavoi vaikutteita ja resursseja, joita toinen sukupolvi voi mahdollisuuksien, rajoitteiden ja oman halunsa puitteissa tulkita ja käyttää hyväkseen omassa elämässään. Kontekstuaalinen näkökulma auttaa näkemään myös osallistumattomuuden merkityksen. Robert C. Smith (2006, 281) toteaa, että kvantitatiiviset tutkimukset eivät pysty

analysoimaan ”liimaa, joka pitää transnationaalista elämää koossa”. Tässä tutkimuksessa näkyivät myös kohdat, joissa liima irtoaa ja siteet katkeavat. Kontekstuaalinen lähestymistapa auttaa ymmärtämään, että se, mikä kvantitatiivisissa tutkimuksissa näkyy osallistumisen puutteena ja tulkitaan usein johtuvan integroitumisesta asuinmaahan ja kiinnostuksen puutteesta, voi olla toteutumattomuutta ja johtua kytkeytymisen epäonnistumisesta. Osallistumattomuus voi olla myös haavoittavaa ja johtaa ulkopuolisuuden tunteeseen. Nuori voi kokea, että hän ei tunne sukulaisiaan eivätkä he häntä. Tätä kautta perheverkosto ja lähtömaa menettävät merkityksensä identiteetin lähteenä ja osana omaa historiaa.

Tämä ei välttämättä johdu integroitumisesta vastaanottavaan maahan ja integraation (jonka voi mieltää sekä sosio-ekonomisten asemien saavuttamiseksi että vastaanottavan maan arvomaailman omaksumiseksi) ja transnationaalisuuden yhteensovittamattomuudesta, kuten osa esimerkiksi yhdysvaltalaisesta tutkimuksesta väittää (esim. Kivisto 2001). Se sijaan kyse on verkostojen muodostumisen logiikkaan liittyvästä tapahtumakulusta. Transnationaalisuus ja integraatio voivat tapahtua yhtä aikaa. Esimerkiksi Liebkind kollegooneen (2004) on osoittanut, että transnationaalisuus ja integraatio verkostojen laajuudella mitattuna kulkevat käsi kädessä. Heidän mukaansa osalla maahanmuuttajista on kykyjä, resursseja ja halua pitää yllä sidoksia sekä asuinmaassa että lähtömaissa ja mahdollisesti myös kolmansissa maissa ja tämä indikoi hyväosaisuutta. Tämän tutkimuksen mukaan tämä koskee myös toista sukupolvea.

Lisäksi transnationaalisuus ja integraatio ovat vain osa toisen sukupolven elämän ehdoista. Näihin liittyy merkittävimmin kasvu lapsesta nuoreksi ja nuoresta aikuiseksi, etnistäminen ja rodullistaminen ja sukupolvien väliset neuvottelut perheissä. Silti transnationaalinen perspektiivi on välttämätön, jotta maahanmuuttajataustaisten nuorten elämän konteksti kokonaisuudessaan tulee huomioiduksi tutkimuksessa. Toisaalta transnationaalisuutta näkökulmana on laajennettava ottamaan huomioon myös globaali konteksti ja siihen liittyvät rakenteet.

Pitäisikö transnationaalisuuteen sitten kannustaa ja pitäisikö perheiden transnationaalisuutta tukea esimerkiksi sosiaalipoliittisin keinoin? On selvää, että perheiden transnationaaliin sidoksiin liittyy haasteita ja suoranaista uhkia lapsille ja nuorille. Toisessa maassa asuvien sukulaisten hoivaaminen vie aikaa ja rahaa ja keskittää vanhempien huomiota pois arkielämästä Suomessa, mikä saattaa tulehduttaa lasten ja vanhempien välejä. Lasten lähettäminen lasten näkökulmasta tuntemattomien sukulaisten luo kasvatettavaksi vastauksena esimerkiksi Suomessa syntyneisiin nuoruuteen liittyviin ongelmiin ei välttämättä tuota toivottua tulosta siihen lähtökohtaisesti liittyvien ristiriitojen vuoksi.

Silti transnationaalisuuteen liittyy paljon hyviä puolia. Pidemmät tai lyhyemmät vierailut vanhempien kanssa ja mahdollisesti ilman vanhempia voivat toimia kasvatusten menetelminä, kunhan ehdot ovat lapselle tai nuorelle selvät. Matkustaminen vanhempien kanssa tutustumaan vanhempien lähtömaahan

rikastuttaa nuorten maailmaa, auttaa heitä näkemään vanhempansa osana entistä elämäänsä ja mahdollisesti lähentää heitä toisiinsa. Nuoret näkevät vierailulla vanhempansa uudessa valossa. Erityisesti niissä ryhmissä, joissa vanhempien asema Suomessa on hankala joko työttömyyden, kielivaikeuksien tai jatkuvan syrjinnän takia, vanhempien kyvykkyyden ja osaamisen kokeminen voi toimia positiivisesti. Käsillä oleva tutkimus tuo erityisesti esille, että vierailuilla vanhemmat voivat ulkoistaa usein pelkästään vanhempien tai etnisen yhteisön vastuulle jäävän kulttuurisen ja uskonnollisen kasvatuksen osaksi laajempaa yhteisöä tai arkielämää. Näin nuori voi tehdä lähtömaasta omat tulkintansa. Kokemukset voivat olla negatiivisia tai positiivisia, mutta saadut kokemukset asettavat oman perheen, oman etnisen ryhmän ja sen kulttuurin ja oman identiteetin uuteen valoon *Suomessa*.

Toisen sukupolven lähtömaahan suuntautuvat sidokset ja vierailut eivät heikennä integraatiota Suomeen, vaan pikemminkin vahvistavat sitä. Vierailut voivat olla nuorelle vaikeakin kokemus, jos niiden aikana kokee voimakkaasti olevansa lähtömaassaan ulkopuolinen ja jos samalla jäsenyys Suomessa on kyseenalainen esimerkiksi suomalaisten rasisen suhtautumisen ja omien integraatiovaikeuksien risteyksessä. Silti transnationaalisten siteiden ja erityisesti vierailujen myötä oma suomalaisen yhteiskunnan jäsenyys useimmiten kirkastuu. Toinen kehityskulku on, että kolmansiin maihin suuntautuvat sidokset voivat hyvinkin avata toiselle sukupolvelle mahdollisuuksia Suomen ulkopuolella, kuten myös Hautaniemen (2011) aikuistuneita somalimiehiä koskevasta tutkimuksesta käy ilmi. Pysyvä paluu lähtömaahan on harvalle vaihtoehto, mutta opiskelu tai työ kolmannessa maassa tai globaalin transnationaalisen verkoston eri paikoissa puolestaan on.

7.2 Vierailujen merkitys identiteetille

Kontekstuaalisuuden lisäksi tutkimus nostaa esiin *vierailut* toisen sukupolven transnationaalisuuteen liittyvänä osa-alueena, jota on tähän mennessä tutkittu melko vähän. Teema on nostettu esiin myös äskettäisessä *Mobilities*-lehden teemanumerossa (2011). Teemanumero käsittelee paluuta (*return mobilities*) laajassa mielessä, siihen lasketaan kuuluvan erilaisia ja eripituisia paluun muotoja lyhyistä vierailuista pysyvään muuttoon. Russell King ja Anastasia Christou (2011) nimeävät ilmiön ”vastadiasporaksi” ja ”käänteiseksi transnationaalisuudeksi” (aikaisempia avauksia ks. erityisesti Baldassar 2001). Tässä tutkimuksessa en ole ollut niinkään kiinnostunut erittelemään erilaisia paluun muotoja. Ilmiö ei verkostoanalyttisestä näkökulmasta näyttäyty transnationaalisuuden vastatendenssinä, vaan verkostoihin ja rajat ylittävään elämänkontekstiin liittyvänä elämän ulottuvuutena ja mahdollisena elämänpolkuna. Olin pikemminkin kiinnostunut matkustamisen vaikutuksista: mitä matkustaminen ja tästä juontuvat kokemukset tekevät toiselle sukupolvelle. Tästä näkökulmasta tutkimus nostaa esiin kaksi teemaa. Ensimmäinen teema on kasvokkaisuuden ja affektiivisten kohtaamisten merki-

tys transnationaalisuudelle ja identiteettimuodostukselle. Tutkimuksen havainto, että perhekontekstissa näyttää siltä, että sosiaalisia siteitä luodaan kohtaamalla ihmisiä kasvokkain, antaa aihetta pohtia kasvokkaisuuden jatkuvaa merkitystä sosiaalisessa elämässämme viestintäteknologian rinnalla ja sijalla.

Vierailujen merkitys ja vaikutukset ylittivät kysymyksen pelkästä sosiaalisten siteiden uusintamisesta. Ne johtivat uudenaikaiseen identiteettiin ja maailmankatsomuksen avartumiseen – kosmopoliittisuuteen – itse nähdyn ja koetun kautta. Myös tämä tulos kertoo virtuaalisuuden ja fyysisyyden suhteesta. Globaalilla virtojen aikakaudella kukaan ei elä irrallaan muista maista, kulttuureista tai elämäntavoista kantautuvista vaikutteista tai muita paikkoja koskevilta tiedoilta. Esimerkiksi Beck (2000) on käsitteellistänyt ”toisen modernin” kosmopolitanisaation projektina, joka muuttaa kansallisvaltioita sisältä päin ja näin ollen kansalaisten elämää. Tämä on toki totta. Silti tämän tutkimuksen näkökulmasta Urryn (2004) identifioimilla fyysisellä liikkuvuudella ja muilla liikkuvuuden muodoilla on erilaisia merkityksiä, kun pohditaan esimerkiksi kosmopoliittista eettisyyttä. Tavaroiden ja vaikutteiden ja myös muiden ihmisten liikkuvuus (siirtolaisuus) muuttavat elämän paikallisia perusteita ja tätä kautta ihmisten maailmankuvaa, mutta eivät välttämättä johda avoimuuteen toista kohtaan. Oma fyysinen liikkuvuus ja kohtaamiset ja kanssakäyminen näyttävät muuttavan ajattelumalleja enemmän kuin tiedon saaminen muiden kanavien kautta.

Toisaalta liikkuvuuskaan ei aina johda avoimuuteen toista kohtaan, kuten jo Hannerz (1992) totesi. Fyysisen liikkuvuuden sisälläkin on variaatiota. Erot eivät välttämättä liity liikkuvuuden muotoihin – siis siihen onko liikkuvuudessa kyse esimerkiksi siirtolaisuudesta, turismista tai työmatkoista – vaan siihen, minkälaisiin sosiaalisiin, kulttuurisiin ja materiaalsiin maailmoihin matkakohteessa kytkeytyy. Perheeseen liittyvä transnationaalinen matkustaminen on erityinen matkustamisen muoto, joka kytkee osaksi arkea jossain toisessa paikassa ja pakottaa kohtaamisiin erilaisuuden kanssa, vaikka tällaisia kokemuksia ei erityisesti etsisikään. Matkustamisessa ei ole kyse halusta, vaan pakosta olla kanssakäymisissä toisen kanssa. Näin transnationaalinen matkustaminen ravistelee arjen rajoja ja maailmankuvaa. Harris (2009) on todennut, että nuoret ovat asuinalueillaan pakotettuja ”arjen monikulttuurisuuteen” eli kohtaamaan maahanmuuton vaikutukset jokapäiväisessä elämässään intensiivisemmin kuin useimmat muut ihmisryhmät. Tämä arjen monikulttuurisuus tai erilaisuuksien pakotettu kohtaaminen jatkuu toisen sukupolven vieraillessa muissa maissa. Vierailuilla maahanmuuttajataustaiset nuoret ovat pakotettuja kohtaamaan myös jonkin toisen paikan monikulttuurisen arjen.

Teoreettisesti itseys ja materiaaliset kohtaamiset tarkentavat kuvaa globaaliin, liikkuvaan maailmaamme liittyvistä subjektiviteeteista. Itseys kuvaa ihmistä jonkinlaisena sosiaalisten kategorioiden, elämänhistoriansa ja kokemustensa kokonaisuutena. Itseyden analyysin etu on, että sen ei tarvitse pitäytyä tietyissä sosiaalisissa kategorioissa ja niiden muokkautumisessa

maahanmuuton ja liikkuvuuden aikakaudella. Silti se sisältää interaktionaaliseen näkökulmaan liittyvän ajatuksen kohtaamisista, ja ”sisäisen” ja ”ulkoisen” vuorovaikutuksesta. Kategorioiden, kuten etnisyys ja uskonto, pakottavuus ei estä muunlaisten yksilöllisten ja myös kollektiivisten orientaatioiden syntyä. Kategorioiden ylitystä on etsitty esimerkiksi hybridisyydestä ja toisaalta rajateoreettisesti ei-etnisistä yhteenliittymistä ja kollektiivisuudesta. Näiden ongelmaksi voi sanoa, että ne ovat lähtökohtaisesti riippuvaisia etnisyydestä kategoriana, mitä itseys puolestaan ei ole. Käsitteen avulla voi analysoida kokemusta useista luokittelujärjestelmistä, niiden haastamista ja ylipäätään joustavasta kyvystä olla osallinen erilaisuuden merkitsemässä globaalissa maailmassa.

7.3 Transnationaalisesti rakentuva etnisyys ja suomalaisuuden rajat

Maahan muuttaneita ja heidän lapsiaan jaotellaan ja luokitellaan yhä enemmän kulttuurin ja etnisyyden avulla, tosin uskonto on ottamassa näille kuulunutta paikkaa ihmisten ja ryhmien ”master statuksena” (Waters 1999, 5), joka määrittelee suhtautumista heihin sekä yksilötasolla että esimerkiksi valtioiden käytännöissä. Toisaalta Suomessa etnisyyden puuttuminen esimerkiksi väestötilastoista on mahdollistanut muiden jaottelujen – vieraskielinen, ulkomaalainen, maahanmuuttaja – syntymisen. Etnisyyden sijasta rinnakkaiskäsite ”kulttuuri” on toiminut Suomessa kategoriana, jonka avulla on sekä tutkimuksessa että arkiajattelussa ymmärretty väestön uutta monimuotoisuutta ja siihen liittyviä kysymyksiä. Kulttuuri selittää epätasa-arvoa ja huonoja etnisiä suhteita. Tämä tutkimus asetti näiden kategorioiden tuottamisen, käyttämisen, omaksumisen ja vastustamisen rajanmuodostuksen paradigman kehukseen. Alkuperäinen kysymys koski assimilaatiotutkimuksen hengessä kamppailua suomalaiseksi pääsystä tai vaihtoehtoisesti pysyttelemistä etnisessä identifioitumisessa. Toisella tavalla muotoiltuna kysymys oli symbolisista rajoista ja rajanylityksestä: Mitä rajalle suomalaisten ja muiden välille tapahtuu maahanmuuton lisääntyessä ja maahanmuuttajataustaisen väestön monimuotoistuuessa ja transnationalisoituessa?

Tutkimus kertoo identiteettineuvottelujen ympäristön monimutkaistumisesta. Toinen sukupolvi ja nuoret yleensä eivät käy tätä neuvottelua pelkäämään tietyn vähemmistöryhmän ja valtaväestön välillä, vaan monietnisessä, moniuskonnollisessa ja myös sosioekonomisesti heterogeenisessä arkiympäristössä. Tähän lisätään transnationaalinen konteksti, joka puolestaan altistaa toisenlaisille kokemuksille ja luokittelujärjestelmille, jotka voivat olla sekä paikallisia että valtioiden välisten instituutioiden luomia ja ajamia (esim. Purkayastha 2009). Toisaalta kategoriat, joita Suomessa on tarjolla identifioitumisen kohteiksi, ovat yksinkertaistavia: lähtömaahan viittaavaa etnisyys, valtaväestön suomalaisuus tai epämääräinen ja negatiivinen maahanmuuttajuus.

Tutkimuksen huomio kamppailusta suomalaisen ja ei-suomalaisen välistä rajasta on samantapainen kuin muussakin viimeaikaisessa nuorisotutkimuksessa (Perho 2010, Rastas 2005a, Souto 2011). Rajaa suomalaiseksi ei ole helppo ylittää, jolloin sen ympärille muodostuu kamppailu. Keskeisin identiteettistrategia keskittyy rajan ylläpitoon ja oman aseman parantamiseen, ei rajan ylittämiseen eikä poistamiseen. Souto (2011) on päätenyt samanlaiseen tulkintaan. Hän kutsuu maahanmuuttajataustaisten nuorten strategiaa ”vastajärjestäytymiseksi” ja näkee sen koulukontekstissa reaktiona muiden oppilaiden arkiseen rasismiin ja ulossulkemiseen. Souto painottaa, että tätä ei saa tulkita ”sopeutumattomuutena”. Vastaavasti väitän, että identiteettipeli ja ”ulkomaalaisuus” ovat positiivisen identiteetin luomista, ei syrjäytymistä suomalaisesta yhteiskunnasta. Se tapahtuu suomalaisen yhteiskunnan ehdoilla ja käyttäen olemassa olevia kategorioita ja niihin liitettyjä merkityksiä. Tällaisena sitä tulisi arvioida tutkimuksen lisäksi poliittisessa päätöksenteossa ja arkikeskusteluissa.

Ulkomaalaisuus on kuitenkin vain yksi kerros identiteettikamppailuissa. Tarjolla olevien kategorioiden lisäksi nuoret loivat myös toisenlaista vastajärjestystä, johon ulkomaalaisuuden lisäksi kuului kosmopoliittinen ja globaalimpi orientaatio, matkalaisen identiteetti ja yritykset sivuuttaa etnisyyteen ja maahanmuuttoon liittyvät luokittelut kokonaan. Näissä yhteisyyden muodoissa on mahdollisuus haastaa etnisyyt (tai uskonto tai kulttuuri) ihmisten pääasiallisena luokitteluperusteena sekä tutkimuksessa että ihmisten arkielämässä. Se kuinka paljon positiivisesti määritellyllä ulkomaalaisuudella tai edellä mainituilla muilla identiteeteillä on valtaa huojuttaa suomalaista etnistä hierarkiaa ja toisaalta muuttaa erilaisiin ryhmiin liitettyjä merkityksiä jää kuitenkin avoimeksi kysymykseksi. Epäilemättä paikallisissa kamppailuissa, esimerkiksi ystäväverkostoissa tai kouluissa etnisyydestä tai kansallisuudesta irrottautuva identiteetti tai ulkomaalaisuus saattaa saada arvostetun aseman, mutta koko yhteiskunnan tasolla tällainen oman aseman muuttaminen vaatii poliittisempaa ja laajempaa organisoitumista.

Tutkimus antaa myös viitteitä, että kansallinen identifioitumisen taso jää heikommaksi, ja sen korvaa etninen, kosmopoliittinen, uskonnollinen tai esimerkiksi paikallinen identifioituminen. Toisaalta toinen sukupolvi rakentaa suomalaisuuden rinnalle jo Outi Lepolan (2000) kaipaamaa ylemmän tason inklusiivisempaa identifioitumisen tapaa, jossa kokemuksen suomalaisuudesta etnis-kansallisena identiteettinä korvaa pyrkimys identifioitua suomalaisen yhteiskunnan jäseneksi ja sen rakentajaksi omin ehdoin. Tulevaisuudessa, suomalaisten etnisten suhteiden muotoutuessa, sukupolvien ja yksilöiden aikuistuuessa ja uusien sukupolvien syntyessä joku näistä tavoista luultavasti vahvistuu ja joku katoaa. Näiden seuraaminen on tulevan tutkimuksen tehtävä.

Transnationaalisuus puolestaan asettaa kysymyksen näistä identiteeteistä uudelleen. Se lisää uuden kerroksen yksilön tai ryhmän sisäisiin neuvotteluihin ja strategioihin, sekä etnisiin identiteetteihin että ulkomaalaisen identiteettiin. Transnationaaliset perheverkostot ja niihin liittyvät kokemukset,

perheverkoston koettu kiinteys ja läheisyys, matkustaminen ja uudet kokemukset ja toisaalta lähdön mahdollisuus heikentävät ja haastavat Suomen etnisiä hierarkioita ja ”maahanmuuttajan” kategorioita. Transnationaalista sidoksista ja vaikutteista tietyt elementit muokkaavat identifioitumista asuinmaassa. Lisäksi transnationaalisuus lisää myös ulkoisiin ehtoihin uuden kerroksen. Suomalaisen yhteiskunnan tapoihin luokitella maahanmuuttajataustaisia ihmisiä transnationaaliset sidokset ovat lähinnä lisänneet negatiivisen kerroksen, kun transnationaalisuus on liitetty kansainväliseen terrorismiin, turvapaikkajärjestelmän hyväksikäyttöön ja lasten ”katoamisiin”. Ulkoinen konteksti voi myös olla aidosti transnationaalinen tai globaali, kuten esimerkiksi muslimeihin liitetyt globaalit uhkakuvat (ks. Purkayastha 2005). Toisaalta transnationaaliset kokemukset hämmentävät maahanmuuttajataustaisten nuorten etnistä identifioitumista ja ”ulkoinen” on myös kahden tai useamman paikan luokittelujärjestelmien alaisuuteen joutumista. Transnationaalisisessa kontekstissa se, keneksi luokitellaan kussakin maassa, saattaa vaihdella ja muuttua. Myös etnisyyden sisältö, eli sen perustana oleva kulttuuri ja tavat (”cultural stuff”) voivat tuntua vierailulla hyvin erilaiselta kuin Suomessa koettu.

Toisaalta transnationaalisuudesta syntyvät identiteetit eivät ole luonteeltaan esimerkiksi eurooppalaisissa vastaanottavissa maissa asuvan toisen sukupolven yhteisyyttä. Etniset identiteetit ja muut kollektiiviset identiteetit syntyivät tässä tutkimuksessa paikallisella/kansallisella tasolla ilman konkreettista diasporista vastaanottavia maita yhdistävää identifioitumista. Tällaisestakin kehityksestä on kuitenkin viitteitä (Purkayastha 2009) ja tulevan tutkimuksen tehtäväksi jää selvittää vahvistuuko diasporinen yhteisyys vai pysyvätkö Euroopan vähemmistöryhmät kansallisina.

Toisaalta tässä tutkimuksessa jäävät peittoon eri etnisten ryhmien suhteet toisiinsa ja etnisen hierarkian tarkempi erittely. Suomalainen nuoria käsittelevä tutkimus kaipaa myös eri etnisten ryhmien yhteisöperustaista tutkimusta, joka pureutuisi siihen, miten etnisyyden ja sen tuottaminen eroavat ensimmäisessä ja toisessa sukupolvessa. Lisäksi olisi syytä tarkastella muita etnisten ryhmien sisäisiä jännitteitä, joita voivat tuottaa sekä luokka-asema (asema entisessä maassa ja työllistyminen/luokka-asema Suomessa) että asuin-aika Suomessa. Tällainen tutkimus jatkaisi ja kehittäisi etnisten suhteiden ja etnisten ryhmien tutkimusta ja asettaisi sen historialliseen jatkumoon niin sanottujen vanhojen vähemmistöjen tutkimuksen kanssa (esim. Allardt & Starck 1981). Tutkimus ei kuitenkaan saa sortua metodologiseen etnisyyteen, vaan etnisyyden täytyy ottaa avoimena kysymyksenä ja etnisyyden jatkuvasti eri lailla ja eri tasoilla tuotettuna ryhmäidentiteettinä.

Toisaalta aineistossa havaitun erottautumisen pinnan alla piilee kuitenkin toinen tarina, joka pyrkii luomaan yhteisyyttä vastaamalla vallitseviin sosiaalisiin normeihin ja integraation arkikäsitteeseen. Olwig (2011, 180) on todennut, että Skandinaviassa ”integraatio” ei viittaa vain mitattaviin ominaisuuksiin, kuten työmarkkina-asemaan, koulutukseen ja asumiseen. Menestymällä näillä alueilla ei valtaväestön näkökulmasta ole välttämättä ”integroitunut” ja

skandinaavisen hyvinvointivaltion hyväksyttävä jäsen. Olwigin (mt.) mukaan ”integraatiosta” on tullut voimakas arkikäytössä määrittynyt termi, joka tarkoittaa myös kykyä mukautua vallitseviin sosiaalisiin normeihin ja kulttuuriin arvoihin, jotka puolestaan muodostavat kunnan kansalaisuuden perustan.

Suomalaisessa tutkimuksessa ei ole toistaiseksi pohdittu mitä integraatiolla virallisten poliittisten linjausten (yhteiskunnallinen osallistuminen ja työmarkkinaintegraatio yhdistettynä ”oman kulttuurin” säilyttämiseen) ulkopuolella tarkoitetaan. Mitä muuttajilta käytännössä vaaditaan, jotta he olisivat ”kunnolla integroituneita” ja hyväksyttävä osa suomalaista yhteiskuntaa? Monet tässäkin tekstissä mainitut tutkimukset ovat kuitenkin pohtineet ”suomalaisuuden” ehtoja (Huttunen 2004, Lepola 2000, Rastas 2005a, Souto 2011). Rajat ovat tiukat, usein täytyy täyttää mahdottomia kriteerejä, kuten suomalaiset sukujuuret. Lisäksi ”integraation” tai suomalaisuuden vaatimukseen näyttää liittyvät tiettyjen kulttuuristen arvojen täyttäminen. Näitä ovat esimerkiksi tavallisuus ja kunnollisuus. Nuorilta vaaditaan ”tavallisuutta” ja sen vaatimus strukturoi suomalaisen nuorisotutkimuksen mukaan suomalaisia nuorisokulttuureja ja erottelee oikeanlaisen ja huomiota herättämättömän tavan olla nuori 2000-luvulla (Perho 2010, Souto 2011, Tolonen 2001). Oikeanlaiseen suomalaisuuteen liittyä tärkeinä ominaisuuksina esimerkiksi ahkeruutta, täsmällisyyttä ja sinnikkyyttä ja sitoutumista työntekoon ja hyvinvointivaltion ylläpitoon (Kivijärvi 2010). Koska maahanmuuttajataustaiset nuoret rikkovat tavallisuuden vaatimusta, osa jo ulkonäöllään, he turvautuvat toiseen keskeiseen ulottuvuuteen, eli kunnollisuuteen (ks. myös Peltola 2010). He vetoavat kunnianhimoisiin koulutustoi-veisiinsa, hyvään käytökseen ja erottautumiseen ”maahanmuuttajan” negatiivisesta kategoriasta. Näitä strategioita ei voi tulkita yrityksenä ylittää rajaa suomalaiseksi, mutta ehkä yrityksenä luoda yhteisyyttä suomalaisen valtaväestön kanssa. Ne voi myös nähdä Lamontin ja Bailin (2007) identifioimana tasa-arvoistavana strategiana. Koska etninen suomalaisuus on suljettua, niin tasa-arvoa voi vaatia ja samanlaisuuden voi yrittää saavuttaa ainakin täyttämällä sen, mitä tämän suomalaisuuden eräät ydinarvot ovat: ahkeruus ja kunnollisuus.

7.4 Lopuksi

Tutkimuksen valmistumisen aikaan Suomi on monin tavoin eri maa kuin aloittaessani tutkimusprojektia. Aineistonkeruun aikoihin vuonna 2006 elettiin nousukautta ja avoin ulkomaalaisvihamielisyys oli peitetämpää. Tämän jälkeen globaali finanssikriisi ja EU:n ja euron ongelmat, äärioikeiston ja populismin nousu Suomessa ja Perussuomalaisten vaalivoitto erityisesti vuoden 2011 eduskuntavaaleissa ovat muuttaneet Suomea voimakkaasti. Äänekäs maahanmuuttoa vastustava vähemmistö on muokannut tapoja, joilla maahanmuutosta puhutaan. Samalla loukkaavat puhettavat ovat yleistyneet ja

tulleet yleisesti hyväksyttäviksi (Keskinen ym. 2009). Nuorisobarometrista käy ilmi että vuodesta 2005 valtaväestön nuorten asenteet ovat monilta osin kiristyneet (Myllyniemi 2010). Samalla etninen hierarkia on tiivistynyt ja eriytynyt. Epämääräinen maahanmuuttajan hahmo on saanut yhä enemmän turvapaikanhakija- ja muslimitaustaiset kasvot ja oletettu työmarkkinaosallistuminen määrittää hierarkiaa yhä enemmän (Keskinen ym. 2009, Martinkainen 2008).

Toinen sukupolvi muuttaa väistämättä tätä suomalaista yhteiskuntaa. Heidän valmiutensa osallistua suomalaiseen yhteiskuntaan ovat toista luokkaa kuin heidän vanhempiensa. He puhuvat suomea, he ovat saaneet suomalaisen koulutuksen ja oppineet ymmärtämään suomalaisen yhteiskunnan logiikkaa. Heidän oma ajatuksensa siitä, että kuuluvat suomalaiseen yhteiskuntaan on identiteettikamppailuista huolimatta jollain tapaa itsestään selvä. Osaa koskettaa syrjäytymiskehitys (Kilpi 2010, Työ- ja elinkeinoministeriö 2011), mutta osalla voi olla jopa paremmat resurssit selviytyä tulevaisuudessa kuin osalla valtaväestön nuorista. Heillä on lapsuudesta ja nuoruudesta alkaen etniset rajat ylittäviä ystävyyssuhteita ja näissä kerättyä monikulttuurista pääomaa, jota voi hyödyntää tulevaisuudessa. Kaikesta päätelleen he osaavat ottaa strategisesti tilaa itselleen ja pelata itselleen paikkaa uudessa suomalaisessa etnisessä maisemassa.

8 Kirjallisuus

- Ahmad, Akhlaq (2005) *Getting a Job in Finland: The Social Networks of Immigrants from the Indian Subcontinent in the Helsinki Metropolitan Labour Market*. Helsinki: University of Helsinki.
- Al-Ali, Nadjie (2002) Trans- or a-national? Bosnian refugees in the UK and the Netherlands. Teoksessa Al-Ali, N. & Koser, K. (toim.) *New Approaches to Migration? Transnational Communities and the Transformation of Home*. London & New York: Routledge, 96–117.
- Al-Ali, Nadjie, Black, Richard & Koser, Khalid (2001) Refugees and Transnationalism. The Experience of Bosnians and Eritreans in Europe. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 27, 4, 615–634.
- Alasuutari, Pertti (1999) *Laadullinen tutkimus*. Tampere: Vastapaino.
- Alasuutari, Pertti & Ruuska, Petri (1999) *Post-patria? Globalisaation kulttuurit Suomessa*. Tampere: Vastapaino.
- Alba, Richard & Nee, Victor (2005) *Remaking the American Mainstream. Assimilation and Contemporary Immigration*. Cambridge, Massachusetts & London: Harvard University Press.
- Alitolppa-Niitamo, Anne (2004) *The Icebreakers: Somali-speaking Youth in Metropolitan Helsinki with a Focus on the Context of Formal Education*. Helsinki: Väestöliitto, Väestötutkimuslaitos.
- Allardt, Erik & Starck, Christian (1981) *Vähemmistö, kieli ja yhteiskunta. Suomenruotsalaiset vertailevasta näkökulmasta*. Porvoo: WSOY.
- Andersson, Mette (2005) Individualized and Collectivized Bases for Migrant Youth Identity Work. Teoksessa Andersson, M & Lithman, Y. & Sernhede, O (toim.) *Youth, Otherness and the Plural City. Modes of Belonging and Social Life*. Göteborg: Daidalos, 27–51.
- Ang, Ien (2003) Together-In-Difference: Beyond Diaspora, Into Hybridity. *Asian Studies Review* 27, 2, 141–154.
- Anthias, Floya (2001) New Hybridities, Old Concepts: The Limits of 'Culture'. *Ethnic and Racial Studies* 24, 4, 619–641.
- Appadurai, Arjun (1996) *Modernity at Large. Cultural Dimensions of Globalization*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Assmuth, Laura (2007) Identiteetit Venäjän, Viron ja Latvian rajalla. *Idäntutkimus* 14, 4, 47–58.
- Back, Les (1996) *New Ethnicities and Urban Culture: Racism and Multiculture in Young Lives*. London: Routledge.
- Bail, Christopher (2008) The Configuration of Symbolic Boundaries against Immigrants in Europe. *American Sociological Review* 73, 1, 37–59.
- Baldassar, Loretta (2001) *Visits Home. Migration Experiences between Italy and Australia*. Melbourne: Melbourne University Press.
- Baldassar, Loretta (2008) Transnational Families and the Provision of Moral and Emotional Support: The Relationship between Truth and Distance. *Identities* 14, 4, 385–405.
- Baldassar, Loretta, Baldock, Cora Vellekoop & Wilding, Raelene (2007) *Families Caring Across Borders: Migration, Ageing and Transnational Caregiving*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

- Barth, Fredrik (1969) Introduction. Teoksessa Barth, F. (toim.) *Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organization of Culture Difference*. Bergen: Universitetsforlaget, 9–38.
- Basch, Linda, Glick Schiller, Nina & Szanton-Blanc, Christina (1995) *Nations Unbound. Transnational Projects, Postcolonial Predicaments, and Deterritorialized Nation-States*. Basel: Gordon and Breach.
- Baumann, Gerd (1996) *Contesting Culture: Discourses of Identity in Multi-ethnic London*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Beck, Ulrich (2000) The Cosmopolitan Perspective: Sociology of the Second Age of Modernity. *British Journal of Sociology* 51, 1, 79–105.
- Boden, Deirdre & Molotch, Harvey (1994) The Compulsion to Proximity. Teoksessa Friedland, R. & Boden, D. (toim.) *NowHere: Space, Time and Modernity*. Berkeley: University of California Press, 257–286.
- Boyd, Monica (1989) Family and Personal Networks in International Migration: Recent Developments and New Agendas. *International Migration Review* 23, 3, 638–670.
- Brah, Avtar (1996) *Cartographies of Diaspora. Contesting Identities*. London & New York: Routledge.
- Brettell, Caroline B. (2000) Theorizing Migration in Anthropology: The Social Construction of Networks, Identities, Communities, and Globalscapes. Teoksessa Brettell, CB. & Hollifield JF. (toim.) *Migration Theory. Talking across Disciplines*. New York & London: Routledge, 97–135.
- Brettell, Caroline B. & Nibbs, Faith (2009) Lived Hybridity: Second-Generation Identity Construction through College Festival. *Identities* 16, 6, 678–699.
- Brubaker, Rogers & Cooper, Frederick. (2000) Beyond 'identity'. *Theory and Society* 29, 1, 1–47.
- Bryceson, Deborah Fahy & Vuorela, Ulla (toim.) (2002) *The Transnational Family. New European Frontiers and Global Networks*. Oxford: Berg.
- Butcher, Melissa & Harris, Anita (2010) Pedestrian Crossings: Young People and Everyday Multiculturalism. *Journal of Intercultural Studies* 31, 5, 449–453.
- Castles, Stephen & Miller, Mark J. (2003) *The Age of Migration. International Population Movements in the Modern World*. New York: Guildford Press.
- Castrén, Anna-Maija (2001) *Perhe ja työ Helsingissä ja Pietarissa. Elämänpiirit ja yhteiskunta opettajien sosiaalisissa verkostoissa*. Helsinki: SKS.
- Castrén, Anna-Maija (2005) Verkostot voimavarana. Laadullinen verkostotutkimus suomalaisen ja venäläisen yhteiskunnan vertailussa. Teoksessa Jokivuori, P. (toim.) *Sosiaalisen pääoman kentät*. Jyväskylä: Minerva, 147–169.
- Coe, Cati, Reynolds, Rachel R., Boehm, Deborah A., Hess, Julia Meredith & Rae-Espinoza, Heather (toim.) (2001) *Everyday Ruptures: Children, Youth, and Migration in Global Perspective*. Nashville: Vanderbilt University.
- Conradson, David & Latham, Alan (2005) Transnational Urbanism. Attending to Everyday Practices and Mobilities. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 31, 2, 227–233.
- Conradson, David & Latham, Alan (2007) The Affective Possibilities of London: Antipodean Transnationals and the Overseas Experience. *Mobilities* 2, 2, 231–254.

- Conradson, David & McKay, Deirdre (2007) Translocal Subjectivities: Mobility, Connection, Emotion. *Mobilities* 2, 2, 167–174.
- Crul, Maurice & Schneider, Jens (2010) Comparative Integration Context Theory: Participation and belonging in new diverse European Cities. *Ethnic and Racial Studies* 33, 7, 1249–1268.
- Crul, Maurice & Vermeulen, Hans (2003) The Second Generation in Europe. *International Migration Review* 37, 4, 965–986.
- Dahinden, Janinen (2009) Are We all Transnationals Now? Network Transnationalism and Transnational Ssubjectivity: The Differing Impacts of Globalization on the Inhabitants of a Small Swiss City. *Ethnic and Racial Studies* 32, 8, 1365–1386.
- Dahinden, Janine (2010) The Dynamics of Migrants' Transnational Formations: Between Mobility and Locality. Teoksessa Bauböck, R. & Faist, T. (toim.) *Diaspora and Transnationalism. Concepts, Theories and Methods*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 51–71.
- Davydova, Olga (2009) Suomalaisena, venäläisenä, kolmantena. Etnisyysdiskursseja transnationaalisisessa tilassa. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- den Uyl, Marion & Brouwer, Lenie (2009) 'Mix, Just Mix and See What Happens': Girls in a Super-diverse Amsterdam Neighbourhood. Teoksessa Alghasi, S., Eriksen TH. & Ghorasi, H. (toim.) *Paradoxes of Cultural Recognition: Perspectives from Northern Europe*. Surrey: Ashgate, 201–209.
- Dümmler, Kerstin, Dahinden, Janine & Moret, Joëlle (2010) Gender Equality as "Cultural Stuff": Gender Equality Work in a Classroom in Switzerland. *Diversities* 12, 1, 21–39.
- Emirbayer, Mustafa & Goodwin, Jeff (1994) Network Analysis, Culture, and the Problem of Agency. *American Journal of Sociology* 99, 6, 1411–1454.
- Espiritu, Yen Le (2001) "We Don't Sleep Around Like White Girls Do": Family, Culture, and Gender in Filipina American Lives. *Signs* 26, 2, 415–440.
- Ethnic and Racial Studies (2010) Special Issue: Theorising Integration and Assimilation, *Ethnic and Racial Studies* 33, 7.
- EU-MIDIS (2009) *European Union Minorities and Discrimination Survey. Main Report*. Vienna: European Agency for Fundamental Rights.
- Foner, Nancy (2001) *Islands in the Sun: West Indian Migration to New York*. Berkeley: University of California Press.
- Forsander, Annika (2004) Luottamuksen ehdot. Maahanmuuttajat 1990-luvun suomalaisilal työmarkkinoilla. Helsinki: Väestöntutkimuslaitos, Väestöliitto.
- Gans, Herbert (1979) Symbolic ethnicity: The future of ethnic groups and cultures in America. *Ethnic and Racial Studies* 2, 1, 1–20.
- Glick Schiller, Nina (2008) *Beyond Methodological Ethnicity: Local and Transnational Pathways of Immigrant Incorporation*. Willy Brandt Series of Working Papers in International Migration and Ethnic Relations. Malmö: Malmö University Press. <http://muep.mah.se/handle/2043/7491?show=full>. [luettu 30.10.2011]
- Glick Schiller, Nina (2010) A Global Perspective on Transnational Migration: Theorising migration without Methodological Nationalism. Teoksessa Bauböck, R. & Faist, T. (toim.) *Diaspora and Transnationalism. Concepts, Theories and Methods*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 109–129.
- Glick Schiller, Nina, Basch, Linda & Szanton-Blanc, Christina (1992) Transnationalism: A New Analytic Framework for Understanding Migration.

- Teoksessa Glick Schiller, N., Basch, L. & Szanton-Blanc, C. (toim.) *Toward a Transnational Perspective on Migration*. New York: New York Academy of Sciences, 1–24.
- Gordon, Tuula (2001) Kuka voi olla suomalainen. Erot ja yhteisyys ”muihin” nuorten naisten ja miesten rakentamina. *Nuorisotutkimus* 19, 1, 25–38.
- Gowricharn, Ruben (2009) Changing Forms of Transnationalism. *Ethnic and Racial Studies* 32, 9, 1619–1638.
- Groenewold, Georg (2008) Identities and Intercultural Relations. Teoksessa Crul, M & Heering, L. (toim.) *The Position of the Turkish and Moroccan Second Generation in Amsterdam and Rotterdam*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 105–125.
- Haavisto, Camilla (2011) *Conditionally one of “Us”. A Study of Print Media, Minorities and Positioning Practices*. Helsinki: Swedish School of Social Science, University of Helsinki.
- Hall, Stuart (1991) Old and New Identities, Old and New Ethnicities. Teoksessa King, A. (toim.) *Culture, Globalisation and the World System*. London: MacMillan, 41–68.
- Haller, William, & Landolt, Patricia (2005) The Transnational Dimensions of Identity Formation: Adult Children of Immigrants in Miami. *Ethnic and Racial Studies* 28, 6, 1182–1214.
- Hannerz, Ulf (1992) *Cultural Complexity. Studies in the Social Organization of Meaning*. New York: Columbia University Press.
- Harinen, Päivi (2005) *Mitähän tekis? Monikulttuuriset nuoret, vapaa-aika ja kansalaistoimintaan osallistuminen -tutkimushankkeen väliraportti*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto. <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/mitahantekis.pdf> [luettu 30.10.2011]
- Harinen, Päivi, Honkasalo, Veronika, Souto, Anne-Mari & Suurpää, Leena (toim.) (2009) *Ovet auki! Monikulttuuriset nuoret, vapaa-aika ja kansalaistoimintaan osallistuminen*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura.
- Harinen, Päivi & Ronkainen, Jussi (2003) Matkalaukkuja pari kolme passia. Kaksoiskansalaisuus yhteiskunnallisen jäsenyyden muotona. Teoksessa Harinen, P. (toim.) *Kamppailuja jäsenyyksistä. Etnisyys, kulttuuri ja kansalaisuus nuorten arjessa*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, 302–343.
- Harney, Nicholas D. & Baldassar, Loretta (2007) Tracking Transnationalism: Migrancy and its Futures. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 33, 2, 189–198.
- Harris, Anita (2009) Shifting the boundaries of cultural spaces: young people and everyday multiculturalism. *Social Identities* 15, 2, 187–205.
- Hautaniemi, Petri (2004) *Pojat! Somalipoikien kiistanalainen nuoruus Suomessa*. Helsinki, Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto.
- Hautaniemi, Petri (2011) Transnational life course, human development and diverse landscapes of opportunities among young Somali men. *Nordic Journal African Studies* 20, 1, 11–27.
- Helsinki alueittain (2005) http://www.hel2.fi/tietokeskus/julkaisut/pdf/06_01_20_AluettainJulkaisu.pdf [luettu 1.8.2011]
- Herranen, Jatta & Kivijärvi, Antti (2009) Monikulttuurinen yhteisöllisyys. Yhteyden ehdot ja tilat. Teoksessa Filander, K. & Vanhalakka-Ruoho, M. (toim.) *Yhteisöllisyys liikkeessä*. Helsinki: Kansanvalistusseura, 159–186.
- Honkasalo, Veronika (2003) Voiko jäsenyyttä valita? Nuorten maahanmuuttajien tulkintoja suomalaisuudesta ja rasismista. Teoksessa Harinen, P.

- (toim.) *Kamppailuja jäsenyyksistä. Etnisyys, kulttuuri ja kansalaisuus nuorten arjessa*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, 158–189.
- Honkasalo, Veronika (2011) *Tyttöjen kesken. Monikulttuurisuus ja sukupuolten tasa-arvo nuorisotyössä*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura.
- Honkasalo, Veronika, Harinen, Päivi & Anttila, Reetta (2007) Yhdessä vai yksin erilaisina? *Monikulttuuristen nuorten arkea, ajatuksia ja ajankäyttöä*. *Verkkojulkaisu*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/erilaisina.pdf> [luettu 30.10.2011]
- Honkatukia, Päivi & Suurpää, Leena (2007) *Nuorten miesten monikulttuurinen elämäntilanne ja rikollisuus*. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos & Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura.
- Hutnyk, John (2005) Hybridity. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 28,1, 79–102.
- Huttunen, Laura (2004) Kasvotun ulkomaalainen ja kokonainen ihminen: marginalisoiva kategorisointi ja maahanmuuttajien vastastrategiat. Teoksessa Jokinen, A., Juhila, K. & Kulmala, A. (toim.) *Puhua vastaan ja vaieta. Neuvotteluja kulttuurisesta marginaaleista*. Helsinki: Gaudeamus, 134–154.
- Huttunen, Laura (2006) Bosnialainen diaspora ja transnationaali eletty tila. Teoksessa Martikainen, T. (toim.) *Ylirajainen kulttuuri. Etnisyys Suomessa 2000-luvulla*. Helsinki: SKS, 55–82.
- Huttunen, Laura (2009) Mikä ihmeen maahanmuuttaja? Teoksessa Keskinen, S., Rastas, A. & Tuori, S. (toim.) *En ole rasisti, mutta...* Tampere: Vastapaino, 117–122.
- Huttunen, Laura (2002) Kotona, maanpaossa, matkalla. Kodin merkitykset maahanmuuttajien omaelämäkerroissa. Helsinki: SKS
- Hyvönen, Heli (2007) "Koti on Suomessa mutta kotimaa on Viro". Suomessa asuvien virolaisäitien transnationaaliset sosiaaliset tilat. Teoksessa Martikainen, T. & Tiilikainen, M. (toim.) *Maahanmuuttajanaiset: Kotoutuminen, perhe ja työ*. Helsinki: Väestöliitto, 190–217.
- Hyvönen, Heli (2009) *Lähellä mutta niin kaukana. Tutkimus muutoliikkeestä Suomen ja uudelleen itsenäistyneen Viron välillä*. Helsinki: Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitos.
- Ihmisoikeusliitto (2010) *Selvitys maahanmuuttajataustaisten lasten ja nuorten lähettämistä vanhempien kotimaahan tai toiseen maahan väliaikaisesti kasvatettavaksi tai asumaan*. Helsinki: Ihmisoikeusliitto.
- Iskanius, Sanna (2006) *Venäjänkielisten maahanmuuttajaopiskelijoiden kieli-identiteetti*. Jyväskylä Studies in Humanities 51. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Jaakkola, Magdalena (2005) *Suomalaisten suhtautuminen maahanmuuttajiin 1987–2003*. Helsinki: Työministeriö.
- Jaakkola, Magdalena (2009) *Maahanmuuttajat suomalaisten näkökulmasta. Tutkimuksia 1*. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- James, Allison, Jenks, Chris & Prout, Alan (1998) *Theorizing Childhood*. Cambridge: Polity Press.
- Jasinskaja-Lahti, Inga (2000) *Psychological Acculturation and Adaptation among Russian-speaking Immigrant Adolescents in Finland*. Social psychological studies 2. Helsinki: University of Helsinki, Department of Social Psychology.

- Jasinskaja-Lahti, Inga, Liebkind, Karmela & Solheim, Erling (2009) To identify or not to identify? National disidentification as an alternative reaction to perceived ethnic discrimination. *Applied Psychology* 58, 1, 105–128.
- Jasinskaja-Lahti, Inga, Liebkind, Karmela & Vesala, Tiina (2002) *Rasismi ja syrjintä Suomessa. Maahanmuuttajien kokemuksia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Jenkins, Richard (1994) Rethinking Ethnicity: Identity, Categorization and Power. *Ethnic and Racial Studies* 17, 2, 197–223.
- Jenkins, Richard (2008) *Social identity*. London & New York: Routledge.
- Jones-Correa, Michael (2002) The Study of Transnationalism among the Children of Immigrants: Where We Are and Where We Should Be Headed. Teoksessa Levitt, P. & Waters MC. (toim.) *The Changing Face of Home. The Transnational Lives of the Second Generation*. New York: Russell Sage Foundation, 221–241.
- Joppke, Christian & Morawska, Ewa (2003) Integrating Immigrants in the Liberal Nation-states: Policies and Practices. Teoksessa Joppke, C. & Morawska, E. (toim.) *Toward Assimilation and Citizenship: Immigrants in Liberal Nation-States*. Houndmills & New York: Palgrave Macmillan, 1–36.
- Journal of Intercultural Studies (2009) Special Issue: Pedestrian Crossings: Young People and Everyday Multiculturalism. 31, 5.
- Kasinitz, Philip, Mollenkopf, John H. & Waters, Mary C. & Holdaway, Jennifer (2008) *Inheriting the City. The Children of Immigrants Come of Age*. New York: Russell Sage Foundation.
- Keskinen, Suvi, Rastas, Anna & Tuori, Salla (2009) Johdanto: Suomalainen maahanmuuttokeskustelu tienhaarassa. Teoksessa Keskinen, S., Rastas, A. & Tuori, S. (toim.) *En ole rasisti, mutta...* Tampere: Vastapaino, 7–21.
- Keskisalo, Anne-Mari (2003) Suomalais- ja maahanmuuttajanuorten vuorovaikutusta joensuulaisen koulun arjessa. Teoksessa Harinen, P. (toim.) *Kamppailuja jäsenyyksistä. Etnisyys, kulttuuri ja kansalaisuus nuorten arjessa*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, 122–157.
- Ketokivi, Kaisa (2010) *The Relational Self, the Social Bond and the Dynamics of Personal Relationships*. Sociology Research Reports 263. Helsinki: Department of Social Research.
- Kibria, Nazli (2002) Of Blood, Belonging, and Homeland Trips: Transnationalism and Identity among Second-Generation Chinese and Korean Americans. Teoksessa Levitt, P. & Waters MC. (toim.) *The Changing Face of Home. The Transnational Lives of the Second Generation*. New York: Russell Sage Foundation, 295–311.
- Kilpi, Elina (2010) *The Education of Children of Immigrants in Finland*. Unpublished DPhil thesis, Department of Sociology, University of Oxford. <http://ora.ouls.ox.ac.uk/objects/uuid%3A9ae6dfc5-bda6-4d6f-8780-c97abab350e9>. [Luettu 5.10.2011].
- King, Russell & Christou, Anastasia (2011) Of Counter-Diaspora and Reverse Transnationalism: Return Mobilities to and from the Ancestral Homeland. *Mobilities* 6, 4, 451–466.
- Kivijärvi, Antti (2010) Local Youth Work as Subpolitics of Multiculturalism: Professional Educators Constructing New Rationales in Eastern Finland? *Studies in Ethnicity and Nationalism* 10, 2, 204–220.
- Kivisto, Peter (2001) Theorizing Transnational Immigration. A Critical Review of Current Efforts. *Ethnic and Racial Studies* 24, 4, 549–577.

- Koskela, Kaisu (2011) *Identity Negotiations and the "Migrant Elite": Experiences of Highly-skilled Migrants in Finland*. Esitys sosiologian jatkokoulutusseminaarissa 28.4.2011. Helsingin yliopisto, sosiaalitieteiden laitos.
- Kosonen, Liisa (2008) *Growing Up Vietnamese in Finland: Looking Back 12 Years Later. The Well-Being and Sociocultural Adaptation of Vietnamese as Children and as Young Adults*. Social psychological studies 18. Helsinki: University of Helsinki, Department of Social Psychology.
- Laine, Markus & Peltonen, Lasse (2007) Ikkuna muutokseen. Teoksessa Laine, M, Bamberg, J & Jokinen, P. (toim.) *Tapaustutkimuksen taito*. Helsinki: Gaudeamus.
- Lamont, Michèle & Bail, Christopher (2007) *Bridging Boundaries: The Equalization Strategies of Stigmatized Ethno-racial Groups Compared*. Centre for European Studies Working Papers no. 154. <http://www.ces.fas.harvard.edu/publications/docs/pdfs/Lamont_Bail_154.pdf>. [Luettu 5.10.2011].
- Lamont, Michèle & Molnár, Virág (2003) The Study of Boundaries in Social Sciences. *Annual Review of Sociology* 28, 167–195.
- Layder, Derek (1998) *Sociological Practice. Linking Theory and Social Research*. London: Sage.
- Lee, Helen (2007) Transforming Transnationalism. Second generation Tongans Overseas. *Asian and Pacific Migration Journal* 16, 2, 157–178.
- Lee, Nick (2001) *Childhood and Society. Growing Up in an Age of Uncertainty*. Buckingham: Open University Press.
- Lepola, Outi (2000) *Ulkomalaisesta suomenmaalaiseksi. Monikulttuurisuus, kansalaisuus ja suomalaisuus 1990-luvun maahanmuuttopoliittisessa keskustelussa*. Helsinki: SKS.
- Levitt, Peggy (2001) *The Transnational Villagers*. Berkeley: University of California Press.
- Levitt, Peggy (2009) Roots and Routes. Understanding the Second Generation Transnationally. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 35, 7, 1225–1242.
- Levitt, Peggy & Glick Schiller, Nina (2004) Conceptualizing Simultaneity: A Transnational Social Field Perspective on Society. *International Migration Review* 38, 3, 1002–1039.
- Levitt, Peggy & Jaworsky, Nadia B. (2007) Transnational Migration Studies: Past Developments and Future Trends. *Annual Review of Sociology* 33, 129–156.
- Levitt, Peggy & Waters, Mary C. (toim.) (2002a) *The Changing Face of Home. The Transnational Lives of the Second Generation*. New York: Russell Sage Foundation.
- Levitt, Peggy & Waters, Mary C. (2002b) Introduction. Teoksessa Levitt, P. & Waters MC. (toim.) *The Changing Face of Home. The Transnational Lives of the Second Generation*. New York: Russell Sage Foundation, 1–30.
- Liebkind, Karmela, Mannila, Simo, Jasinskaja-Lahti, Inga, Jaakkola, Magdalena, Kyntäjä, Eve & Reuter, Anni (2004) *Venäläinen, virolainen, suomalainen. Kolmen maahanmuuttajaryhmän kotoutuminen Suomeen*. Helsinki: Gaudeamus.
- Lin, Nan (2001) Social networks and status attainment. *Annual Review of Sociology* 25, 467–87.

- Louie, Vivian (2006) Growing up Ethnic in Transnational Worlds: Identities among Second-Generation Chinese and Dominicans. *Identities* 13, 3, 363–394.
- Martikainen, Tuomas (2007) Maahanmuuttajaväestön sukupuolittuneisuus, perheellistyminen ja sukupolvisuus. Tuomas Martikainen & Marja Tiilikainen (toim.) *Maahanmuuttajanaiset: Kotoutuminen, perhe ja työ*. Helsinki, Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitos, 38–67.
- Martikainen, Tuomas (2008) Muslimit suomalaisessa yhteiskunnassa. Teoksessa Martikainen, T., Sakaranaho, Tuula & Juntunen, Marko (toim.) *Islam Suomessa. Muslimit arjessa, mediassa ja yhteiskunnassa*. Helsinki: SKS, 62–84.
- Martikainen, Tuomas & Haikkola, Lotta (2010a) Johdanto. Sukupolvet maahanmuuttajatutkimuksessa. Teoksessa Martikainen, T. & Haikkola, L. (toim.) *Maahanmuutto ja sukupolvet*. Helsinki: SKS, 9–43.
- Martikainen, Tuomas & Haikkola, Lotta (toim.) (2010b) Maahanmuutto ja sukupolvet. Helsinki. SKS.
- Mayer, Philip (1962) Migrancy and the Study of Africans in Towns. *American Anthropologist* 64, 3, 576–92.
- Mazzucato, Valentina (2010) Operationalizing Transnational Migrant Networks through a Simultaneous Matched Sampling Methodology. Teoksessa Bauböck, R. & Faist, T. (toim.) *Diaspora and Transnationalism. Concepts, Theories and Methods*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 205–225.
- Mobilities (2011) Special Issue on Return Mobilities. *Mobilities* 6, 4.
- Morawska, Ewa (2003) Immigrant Transnationalism and Assimilation: A Variety of Combinations and the Analytic Strategy it Suggests. Teoksessa Joppke, C. & Morawska, E. (toim.) *Toward Assimilation and Citizenship: Immigrants in Liberal Nation-States*. Houndmills & New York: Palgrave Macmillan, 133–176.
- Myllyniemi, Sami (2010) Tilasto-osio. Teoksessa Myllyniemi, S. (toim.) *Puolustus-kannalla. Nuorisobarometri 2010*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, 9–146.
- Mähönen, Tuuli-Anna (2011) *What should I think, How should I feel? The balancing of personal experiences and social norms in the outgroup attitude formation of youth*. Publications of the Department of Social Research 2011:1. Helsinki: University of Helsinki.
- Niemelä, Heli (2006) Somalialaisen ja suomalaisen nuoruuden risteyksessä. Teoksessa Martikainen, T. (toim.) *Ylirajainen kulttuuri: Etnisyys Suomessa 2000-luvulla*. Helsinki: SKS, 144–167.
- Noble, Greg, Poynting, Scott & Tabar, Paul (1999) Youth, Ethnicity and the Mapping of Identities: Strategic Essentialism and Strategic Hybridity among Male Arabic-Speaking Youth in South-western Sydney. *Communal/Plural* 7, 1, 29–44.
- Näre, Lena (2012) *Moral Economies of Reproductive Labour. An Ethnography of Migrant Domestic and Care Labour in Naples, Italy*. SSKH Skrifter 33. Helsinki: Swedish School of Social Sciences.
- Oberg, Jan C. (2005) Children writing migration: views from a Southern Italy mountain village. Teoksessa Knörr, J. (toim.) *Childhood and Migration. From Experience to Agency*. Bielefeld: transcript Verlag, 137–153.
- Oksanen, Saara (2010) Nuoret somalinaiset sukupuolen ja etnisen identiteetin rajoja etsimässä. Teoksessa Martikainen, T. & Haikkola, L. (toim.) *Maahanmuutto ja sukupolvet*. Helsinki: SKS, 239–256.

- Olwig, Karen Fog (2003) Children's Places of Belonging in Immigrant Families of Caribbean Background. Teoksessa Olwig KF. & Gulløv, E. (toim.) *Children's Places. Cross-Cultural Perspectives*. London: Routledge, 215–235.
- Olwig, Karen Fog (2007) *Caribbean Journeys. An Ethnography of Migration and Home in three Family Networks*. Durham and London: Duke University Press.
- Olwig, Karen Fog (2011) 'Integration': Migrants and Refugees between Scandinavian Welfare Societies and Family Relations. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 37, 2, 179–196.
- Ong, Aihwa (1999) *Flexible Citizenship. The Cultural Logics of Transnationality*. Durham: Duke University Press.
- Peltola, M. (2010) Ulossuljettu keskiluokka? Maahanmuuttajataustaiset nuoret, perhe ja yhteiskunnallinen asema. Teoksessa Martikainen, T. & Haikkola, L. (toim.) *Maahanmuutto ja sukupolvet*. Helsinki: SKS, 66–81.
- Perho, Sini (2010) *Rasistisuus nuorten yhteisöissä. Tutkimus vuosituhanen vaihteen Joensuusta*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- Portes, Alejandro, Guarnizo, Luis E. & Landolt, Patricia (1999) The Study of Transnationalism: Pitfalls and Promise of an Emergent Research Field. *Ethnic and Racial Studies* 22, 2, 217–237.
- Portes, Alejandro & Rumbaut, Rubén G. (2001) *Legacies: The Story of the Immigrant Second Generation*. Berkeley: University of California Press.
- Purkayastha, Bandana (2005) *Negotiating Ethnicity. Second-generation South Asian Americans Traverse a Transnational World*. New Brunswick, New Jersey & London: Rutgers University Press.
- Purkayastha, Bandana (2009) Another world of experience? Transnational context and the experiences of South Asian Americans. *South Asian Diaspora* 1,1, 85–99.
- Puuronen, Vesa (2011) *Rasistinen Suomi*. Helsinki: Gaudeamus
- Rapley, Tim (2004) Interviews. Teoksessa Seale, C., Gobo, G., Gubrium JF. & Silverman, D. (toim.) *Qualitative Research Practice*. London: Sage, 15–33.
- Rastas, Anna (2005a) Racializing Categorization among Young People in Finland. *Young* 13, 2, 147–166.
- Rastas, Anna (2005b) Kulttuuri ja erot haastattelutilanteessa. Teoksessa Ruusuvoori, J. & Tiittula, L. (toim.) *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet, vuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino, 78–101.
- Rastas, Anna (2007) *Rasismi lasten ja nuorten arjessa: Transnationaalit juuret ja monikulttuuristuva Suomi*. Tampere: Tampere University Press.
- Rumbaut, Rubén (2004) Ages, Life Stages, and Generational Cohorts: Decomposing the Immigrant First and Second Generation in the United States. *International Migration Review* 38, 3, 1160–1205.
- Schutz, Alfred (1967) [1932] *The Phenomenology of the Social World*. Evanston: Northwestern University Press.
- Sheller, Mimi & Urry, John (2006) The New Mobilities Paradigm. *Environment and Planning A* 38, 2, 207–226.
- Silverman, David (1993) *Interpreting Qualitative Data. Methods for Analysing Talk, Text and Interaction*. London: Sage.
- Skrbiš Zlatko, Kendall, Gavin & Woodward, Ian (2004) Locating Cosmopolitanism. Between Humanistic Ideal and Grounded Social Category. *Theory, Culture & Society* 21, 6, 115–136.

- Smith, Robert C. (2006) *Mexican New York: Transnational lives of New Immigrants*. Berkeley: University of California Press.
- Somerville, Kara (2008) Transnational Belonging among Second Generation Youth: Identity in a Globalized World. *Journal of Social Sciences*10: 23–33.
- Souto, Anne-Mari (2011) *Arkipäivän rasismi koulussa. Etnografinen tutkimus suomalais- ja maahanmuuttajanuorten ryhmäsuhteista*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura.
- Strandell, Harriet (2010) Etnografinen kenttätö: lasten kohtaamisen eettisiä ulottuvuuksia. Teoksessa Lagström, H. & Pösö, T & Rutanen, N. & Vehkalahti, K. (toim.) *Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, 92–112.
- Straszer, Boglárka (2010) “Unkarilaisuus tekee minusta persoonallisen”. Pohdintoja toisen polven suomenunkarilaisten kieli-identiteetistä. Teoksessa Martikainen, T. & Haikkola, L. (toim.) *Maahanmuutto ja sukupolvet*. Helsinki: SKS, 193–216.
- Suurpää, Leena (2002) *Erilaisuuden hierarkiat. Suomalaisia käsityksiä maahanmuuttajista, suvaitsevaisuudesta ja rasismista*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura.
- Thomson, Mark & Crul, Maurice (2007) The Second Generation in Europe and the United States: How is the Transatlantic Debate Relevant for Further Research on the European Second Generation? *Journal of Ethnic and Migration Studies* 33, 7, 1025–1041.
- Tiilikainen, Marja (2003) *Arjen islam: Somalinaisten elämää Suomessa*. Tampere: Vastapaino.
- Tiilikainen, Marja (2007) Somaliäidit ja transnationaalinen perhe. Teoksessa Martikainen, T. & Tiilikainen, M. (toim.) *Maahanmuuttajanaiset: Kotoutuminen, perhe ja työ*. Helsinki: Väestöliitto, 266–284.
- Tolonen, Tarja (2001) *Nuorten kulttuurit koulussa. Ääni, tila ja sukupuolten arkiset järjestykset*. Helsinki: Gaudeamus.
- Tolonen, Tarja (2010) Yhteiskuntaluokan ja paikallisuuden merkitys nuorten ryhmien ja tyylien muotoutumisessa. *Nuorisotutkimus* 28, 2, 3–22.
- Tolonen, Tarja & Palmu, Tarja (2007) Etnografia, haastattelu ja (valta)positiot. Teoksessa Lappalainen, S & Hynninen, P. & Kankkunen, T. & Lahelma, E. & Tolonen, T. (toim.) *Etnografia metodologiana. Lähtökohdista koulutuksen tutkimus*. Tampere: Vastapaino, 89–112.
- Transnational Communities Programme*. Osoitteessa <http://www.transcomm.ox.ac.uk/index.htm>. [Luettu 5.10.2011].
- Työ- ja elinkeinoministeriä (2011) *Nuoret työmarkkinoiden ja opiskelun ulkopuolella*. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö. <http://www.tem.fi/index.phtml?C=98249&s=2691&showresults=1&xmid=4534>. [Luettu 14.4.2012].
- Urry, John (2002) Mobility and Proximity. *Sociology* 36, 2, 255–274.
- Urry, John (2004) Connections. *Environment and Planning D: Society and Space* 22, 1, 27–37.
- Valentine, Gill & Sporton, Deborah & Nielsen, Katrine B. (2009) Identities and Belonging: A Study of Somali Refugee and Asylum Seekers Living in the UK and Denmark. *Environment and Planning D: Society and Space* 27, 2, 234–250.
- van de Vijver, Fons (2009) The Role of Ethnic Hierarchies in Acculturation and Intergroup Relations. Teoksessa Jasinskaja-Lahti, I. & Mähönen TA.

- (toim.) *Identities, Intergroup Relations and Acculturation – The Cornerstones of Intercultural Encounters*. Helsinki: Gaudeamus, 165–178.
- Vertovec, Steven (2001) Transnationalism and Identity. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 27, 4, 573–582.
- Vertovec, Steven (2007) Super-diversity and its Implications. *Ethnic and Racial Studies* 30, 6, 1024–1054.
- Vertovec, Steven (2008) *Transnationalism*. London & New York: Routledge.
- Vestel, Viggo (2009) The Process of Hybridization: Cognition, Emotion and Experience among Multicultural Youngsters in "Rudenga", East side Oslo. Aghasi, S. Eriksen, TH. & Ghorasi, H. (toim.) *Paradoxes of Cultural Recognition: Perspectives from Northern Europe*. Surrey: Ashgate, 181–199.
- Vilkama, Katja (2010) Kaupungin laidalla. Kantaväestön ja maahanmuuttajataustaisten alueellinen eriytyminen Helsingissä. *Terra* 122, 4, 183–200.
- Wahlbeck, Östen (1999) *Kurdish Diasporas in Finland and United Kingdom. A Comparative Study of Kurdish Refugee Communities*. Houndmills: McMillan.
- Waldinger, Roger & Fitzgerald, David (2004) Transnationalism in Question. *American Journal of Sociology* 109, 5, 1177–1195.
- Waters, Mary C. (1990) *Ethnic Options. Choosing Identities in America*. Berkeley: University of California Press.
- Waters, Mary C. (1999) *Black identities. West Indian Immigrant Dreams and American Realities*. New York & Cambridge & London: Russell Sage Foundation & Harvard University Press.
- White, Allen, Laoire, Caitriona N., Tyrrell, Naomi & Carpena-Méndez, Fiona (2011) Children's Roles in Transnational Migration. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 37, 8, 1159–1170.
- Wimmer, Andreas (2008a) Elementary Strategies of Ethnic Boundary Making. *Ethnic and Racial Studies* 31, 6, 1025–1055.
- Wimmer, Andreas (2008b) The Making and Unmaking of Ethnic Boundaries: A Multilevel Process Theory. *American Journal of Sociology* 113, 4, 970–1022.
- Wimmer, Andreas (2009) Herder's Heritage and the Boundary-Making Approach: Studying Ethnicity in Immigrant Societies. *Sociological Theory* 27, 3, 244–270.
- Wimmer, Andreas & Glick Schiller, Nina (2002) Methodological Nationalism and Beyond: Nation-State Building, Migration and the Social Sciences. *Global Networks* 2, 4, 301–334.
- Yin, Robert K. (2003) *Case study research. Design and methods*. Thousand Oaks: Sage.
- Åkesson, Lisa (2011) Multicultural Ideology and Transnational Family Ties among Descendants of Cape Verdeans in Sweden. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 37, 2, 217–235.

9 Liitteet

Liite 1. Haastattelurunko

1 Haastattelukäytäntöjen kertaus

- nauhoitus, nimettömyys, mahdollisuus kysyä minulta ja keskeyttää, arvio kestosta, nuoren aikataulu haastattelun jälkeen

2 Elämänkerta

- Avaus: Koska minä en tunne sinua juurikaan, niin mitä kertoisit elämästäsi minulle?
- Ei ohjeistusta, ei huomiota maahanmuuttoon, siirtolaisuuteen, pakolaisuuteen, etnisyyteen tai identiteettiä koskeviin kokemuksiin. Vapaa kerronta

3 Perhe ja kontaktit

- Perhe (vanhemmat, sisarukset, ammatit ennen ja nyt, iät, koulu ja koulutus, sisarusten perheet)
- (Perheen) muuttohistoria
- Transnationaaliset suhteet: perhe ja suku Suomessa, lähtömaissa ja muissa maissa, isovanhemmat, tädit, sedät, serkut, muut ystävät ja kontaktit
- Yhteydenpito, teknologia ja raha: kuka (äiti, isä tms.) kenen kanssa, kuinka usein
- Oma yhteydenpito, yhteydenpito ennen ja jälkeen vierailuja, muutokset
- Etninen yhteisö: tunteeko ja viettääkö aikaa, missä

4 Ystävät, arkielämä ja tulevaisuus

- Kouluviihtyvyys, koulumenestys
- Tulevaisuuden suunnitelmat, kaverien tulevaisuuden suunnitelmat
- Harrastukset
- Parhaat ystävät Suomessa ja muissa maissa
- Kenen kanssa viettää aikaa koulun ulkopuolella ja koulussa

5 Vierailut

- Onko vierailut, vierailuhistoria, perheen vierailemisen tavat
- Pyyntö kertoa tästä vierailusta: mitä tehtiin, kenen kanssa vietettiin aikaa
- Vierailun herättämät tunteet

6 Merkitykset

- Millaista on, että on suhteita toiseen maahan?

- Mikä merkitys suhteilla entiseen kotimaahan on?

7 Etninen identiteetti ja erottautuminen

- Minkä maalaiseksi kokee itsensä?
- Joutuuko pohtimaan tätä?
- Onko perhe-elämässä ja kulttuurissa eroja verrattuna suomalaiseen?
- Onko oman kulttuurin tunteminen tärkeää?
- Kokeeko "oman kulttuurin" tai elämäntavan säilyttämisen arvoiseksi?
- Maahanmuuttajuus, ulkomaalaisuus ja pakolaisuus kategorioina
- Vastustamisen keinot
- Julkiset määrittelyt

8 Muut kysymykset

- Missä aikoo asua "isona"?
- Paluun tematiikka

Liite 2. Verkostotaulukko

	Nimi/ kontakti	Etninen tausta	Syntymä- maa	Asuin- paikka	Miten tutustunut	Suhteen luonne	Yhteyden- pito	Viimeisin kontakti
1								
2								
3								
4								
5								
6								
7								

